

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Sociálně právní podpora cizinců při začleňování do
české společnosti**

Diplomová práce

Autor: Bc. Zuzana Surová
Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Zuzana Surová

Studium: U16028

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Sociálně- právní podpora cizinců při začleňování do české společnosti**
Social and legal support of the migrants integration to the Czech society

Název diplomové práce AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Základní pojmy a právní úprava. Legislativa, týkající se dané problematiky. Struktura a význam státních institucí a neziskových organizací, pracujících s cizinci. Uskutečnění rozhovorů se sociálním pracovníkem/sociální pracovníci v dané instituci/organizaci. Zvolené metody: Kvalitativní výzkumná strategie. Zvolené metody: Desk research, studium právních předpisů a dokumentů. Polostrukturovaný rozhovor. Výběr vzorků respondentů: Nenáhodný teoretický výběr (rozhovory se SP v dané organizaci/instituci).

MATOUŠEK, O. Metody a řízení sociální práce. Praha : Portál, 2008. MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha : Portál, 2003. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin. Praha : Portál, 2010. Matoušek, O. Kříšťan, A. Smutek, M. Encyklopedie sociální práce. Praha : Portál, 2013. Zákon o pobytu cizinců č. 326/1999 Sb. Azylový zákon č. 325/1995 Sb. Zákon o státním občanství č. 186/2013 Sb.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jan Hloušek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.4.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Bc. Zuzana Surová

Poděkování

Děkuji své vedoucí paní doc. JUDr. Olze Sovové, Ph.D., za velmi přínosné odborné rady, vstřícnost a zkušenosti, které mi pro mou práci poskytla, a za její trpělivost. Také chci poděkovat svým dětem Václavě, Václavovi a Michaelovi, a příteli Almazovi za podporu během celého mého studia.

Abstrakt

SUROVÁ, Zuzana. *Sociálně právní podpora cizinců při začleňování do české společnosti*. Hradec Králové, 2018. s. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Diplomová práce je věnována problematice integrace cizinců do společnosti. Cílem je zjistit a kriticky zhodnotit faktory, které usnadňují či naopak znemožňují integraci cizincům do české společnosti.

Teoretická část práce obsahuje šest kapitol. První je věnována vysvětlení potřebných pojmů z oblasti integrace cizinců. Druhá kapitola představuje čtenáři cizince žijící na území ČR podle nejrůznějších charakteristik, jako je věk, pohlaví, státní příslušnost, a seznámí je krátce s nejdůležitějšími zákony z této oblasti. Třetí a čtvrtá kapitola obšírně vysvětlují migraci a integraci. Pátá kapitola popisuje fungování státních institucí a neziskových organizací pracujících s cizinci. Poslední, šestá kapitola, je věnována sociální práci s cizinci.

Metodologická část se skládá z 5 kapitol. Obsahuje hlavní cíl a tři dílčí cíle. Kromě toho je zde popsána kvalitativní výzkumná strategie, která byla zvolena jako metoda výzkumného šetření. Je zde popsán také časový harmonogram a průběh sběru dat. Byly provedeny kvalitativní rozhovory s vybranými informanty/tkami. Nakonec následuje interpretace zjištěných dat k hlavnímu cíli i k dílčím cílům. V příloze je jeden doslovně přepsaný rozhovor a seznam oslovených organizací.

Klíčová slova: cizinec, integrace, migrace, sociální práce.

Abstract

SUROVÁ, Zuzana. *Die sozialrechtlich Unterstützung der Ausländer bei der Integration in die tschechische Gesellschaft*. Hradec Králové, 2018. Diplomarbeit. Universität in Hradec Králové.

Die Diplomarbeit ist der Problematik der Integration der Ausländer in die Gesellschaft gewidmet. Das Ziel ist die Faktoren, die den Eintritt der Ausländer in eine fremde Gesellschaft erleichtern oder unmöglich machen, festzustellen und zu schätzen. Der theoretische Teil enthält sechs Kapiteln. Das erste widmet sich der Erklärung der notwendigen Begriffe aus dem Gebiet der Integration der Ausländer. Das zweite stellt dem Leser die Ausländer, lebenden auf dem Gebiet der Tschechischen Republik nach den verschiedensten Charakteristiken, wie z. B. das Alter, das Geschlecht, die Staatsangehörigkeit, und macht ihn kurz mit den wichtigsten Gesetzen aus diesem Bereich bekannt.

Das dritte und vierte Kapitel erklärt die Migration und Integration. Die fünfte Kapitel verschreibt das Funktionieren den Staatsinstitutionen und den gemeinnützigen Organisationen, arbeitenden mit den Ausländer.

Die letzte, sechste Kapitel, ist der Sozialarbeit mit den Ausländer gewidmet.

Der methodologische Teil enthält Kapiteln. Teil enthält den Hauptziel und drei Teilziele. Ausserdem ist hier die qualitative Forschungsstrategie beschrieben, die als die Forschungsmethod ausgewählt wurde. Es wurden die Interviews mit den gewählten Informanten durchgeführt. Hier sind auch der Zeitplan und der Verlauf der Datenerhebung beschrieben. Schliesslich folgt die Interpretation der festgestellten Daten zum Hauptziel sowie Teilzielen. In der Beilage gibt es eine wörtliche Abschrift von einem Interview.

Schlüsselwörter: der Ausländer, die Integration, die Migration, die Sozialarbeit.

Seznam zkratk

CPIC – Centrum na podporu integrace cizinců
ČJ – český jazyk
ČR – Česká republika
DC – dílčí cíl
HC – hlavní cíl
IAS – Integrační azylové středisko
IP – Integrační plán
EK – Evropská komise
ES – Evropské společenství
EU – Evropská Unie
MO – Mezinárodní ochrana
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV – Ministerstvo vnitra
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
NNO – Nestátní neziskové organizace
OAMP – Odbor azylové a migrační politiky
OSN – Organizace spojených národů
PČR – Policie České republiky
PoS – Pobytové středisko
PřS – Přijímací středisko
SIP – Státní integrační program
SP – sociální pracovník
SŠ – střední škola
SUZ – Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra ČR
ÚP – Úřad práce
UNHCR – Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky
VŠ – vysoká škola
ZŠ – základní škola
ZZC – Zařízení pro zajištění cizinců

Obsah

Úvod	10
1 Základní pojmy související s problematikou integrace cizinců	14
2 Cizinci v České republice	19
2.1 Některé charakteristiky cizinců žijících v ČR	19
2.2 Základní legislativa týkající se cizinců žijících v ČR	21
2.2.3 Zákon o azylu	22
3 Migrace	24
3.1 Členění migrace	24
3.2 Teorie migrace	25
3.3 Společná migrační a integrační politika EU	27
3.3.1 Západoevropská migrace po roce 1945	28
3.3.2 Historie společné migrační politiky	30
3.4 Společná integrační politika	34
4 Integrace	36
4.1 Migrační politika České republiky	36
4.2 Vymezení pojmu integrace	37
4.3 Koncepty integrace a modely integrace	38
4.4 Politika integrace cizinců v ČR	39
4.4.1 Koncepce integrace cizinců	40
4.4.2 Státní integrační program	44
5 Struktura a význam státních institucí a neziskových organizací pracujících s cizinci	46
5.1 Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky	46
5.2 Státní instituce	47
5.2.1 odbor azylové a migrační politiky	47
5.2.2 Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra	47
5.3 Neziskové organizace	49
5.3.1 Typologie neziskových organizací	49
5.3.2 Služby poskytované neziskovými organizacemi	50
6 Sociální práce s cizinci	52
6.1 Specifika sociální práce s cizinci	52
6.1.1 Principy sociální práce s cizinci (hlavně uprchlíky a azylanty)	53
6.1.2 Etické principy sociální práce s cizinci a její cíle	54
6.2 Sociální práce s cizinci ve státních institucích a v neziskových organizacích	55

6.2.1. Sociální práce s cizinci ve státních institucích	55
6.2.2 Sociální práce s cizinci v neziskových organizacích	56
6.3 Problémy v systému pomoci uprchlíkům	57
Shrnutí teoretické části práce	59
7 Metodologická východiska výzkumného šetření	60
7.1 Hlavní cíl a dílčí cíle výzkumného šetření	60
7.2 Operacionalizace	61
7.3 Výzkumná strategie	61
7.4 Použitá metoda.....	62
7.5 Výzkumný soubor	63
7.6 Předvýzkum	63
8 Organizace a průběh výzkumu	65
8.1 Časový plán výzkumného šetření	65
8.2 Vlastní průběh výzkumu	65
9 Rizika a etické principy výzkumu	67
10 Analýza a interpretace dat	69
10.1 Dílčí cíl 1.....	69
10.2 Dílčí cíl 2.....	76
10.3 Dílčí cíl 3.....	81
11 Návrhy opatření, přispívajících k integraci cizinců	89
11.1 Návrhy opatření, přispívajících podle názoru informantek k integraci cizinců	89
11.2 Návrhy opatření, přispívajících podle mého názoru k integraci cizinců	90
Shrnutí metodologické části práce.....	92
Závěr.....	93
Seznam použité literatury	95
Seznam příloh.....	100
Seznam tabulek	100
Přílohy.....	I

Úvod

Jako téma své práce jsem si zvolila integraci cizinců do společnosti. Téma jsem specifikovala na faktory, podporující či ztěžující anebo přímo znemožňující integraci cizinců.

Téma migrace a následné integrace cizinců patří mezi velmi aktuální témata naší doby. Toto téma se stalo hodné zřetele zejména v souvislosti s tzv. migrační krizí v roce 2015. Naše republika byla donedávna pouze tranzitní zemí, odkud cizinci dále pokračovali do dalších zemí Evropy, zejména do Německa a Velké Británie. Postupem času získala naše republika pověst bezpečné a svobodné země s udržitelnou kvalitou života a relativně čistým životním prostředím. Naše země se z těchto důvodů ze země tranzitní přetransformovala na zemi cílovou.

V důsledku tohoto faktu narůstá každý rok počet cizinců, kteří se u nás chtějí trvale usadit a zařídit si trvalý pobyt a české státní občanství.

Nelze opomenout, že migrace cizinců má politické, ekonomické a sociální dopady na obyvatele naší země. Ti přijímají cizince často s nevolí a strachem. Příčinami strachu jsou nedávné teroristické útoky ve velkých evropských městech – v Paříži, v Bruselu, v Londýně, v Berlíně. Zároveň tento strach živí média svými zprávami. Nevolí u české populace způsobuje fakt, že cizinci páchají kriminalitu a klesá hodnota pracovní síly. Nezřídka zaměstnavatelé radši upřednostní člověka z řad zranitelných cizinců před svá práva znalým českým občanem. Cizinci velice často pracují déle za menší plat.

Na druhé straně si cizinci vytváří své uzavřené komunity a s majoritní společností až na výjimky nekomunikují.

Podle mého názoru je nutné, aby obě strany komunikovaly, poznávaly se navzájem. Tím lze do jisté míry předejít nedorozumění na obou stranách, segregaci, nepřijetí cizinců ze strany většinové společnosti nenávisti, xenofobii a strachu.

Domnívám se, že zvolené téma význam pro obor, který studuji. Kromě různých cílových skupin – lidí bez domova, lidí se zdravotním postižením, seniorů, lidí závislých na drogách a dalších – jsou klienty sociální práce i cizinci. S jejich neustále narůstajícím počtem na území naší republiky roste potřeba kvalifikovaných sociálních pracovníků, kteří jim budou schopni poskytnout veškeré potřebné informace z oblasti bydlení, vzdělávání, hledání zaměstnání a dalších k tomu, aby se dokázali zorientovat ve všech oblastech života a úspěšně a v co nejkratší možné době zařadit do naší

společnosti. Podle mého názoru si obor sociální práce může uvědomit, jaké služby jsou klienty nejžádanější, pro ně nejprospěšnější, a u těch rozšiřovat nabídku, popř. zavádět služby nové.

Závěry mé práce mohou být i důvodem k zamyšlení pro politiky, kteří by je mohli vzít v potaz při rozdělování finančních prostředků, hlavně nestátním neziskovým organizacím (dále NNO), které mají velké problémy. NNO se potýkají s velkou fluktuací zaměstnanců z důvodu jejich nízkého platového ohodnocení. Dalším problémem je neuspokojení velké poptávky cizinců po asistentech, kteří doprovázejí cizince na úřady, na jednání se zaměstnavateli, do škol. Tyto služby vedle sociálního poradenství a tlumočení stejně jako kursy českého jazyka jsou podle mého názoru nejdůležitější při integraci cizinců do společnosti. Všechny tyto aktivity jsou nedostatkové z důvodu nízkého počtu personálu a dobrovolníků. Kdyby NNO obdržely dotace v potřebné výši, mohly by zajistit kvalitní personál v dostatečném počtu a lépe uspokojit poptávku klientů po určitých službách a tím přispět k jejich úspěšné integraci do společnosti.

Mně osobně psaní této diplomové práce přinese nejen nové teoretické poznatky v oblasti cizinecké problematiky, ale zároveň prostřednictvím rozhovorů s informanty, použitých pro můj výzkum, mi přinese cennou zkušenost ze setkání s těmito lidmi. Navíc se seznámím s potřebnou legislativou, týkající se této problematiky, kterou by měl každý pracovník, věnující se cizincům, ovládat. V neposlední řadě získám přehled o státních institucích a neziskových organizacích, působících v této oblasti. Nově navázané kontakty a získané vědomosti budu moci v budoucnu využít při hledání zaměstnání. Časem se chci této cílové skupině klientů věnovat na profesní úrovni.

Nakonec může být text zajímavý pro každého čtenáře, kterého zajímá otázka cizinecké problematiky.

Hlavní cíl mé diplomové práce je identifikovat a kriticky zhodnotit faktory, které podporují či naopak ztěžují integraci cizinců do naší společnosti z pohledu sociálních pracovníků, kteří s nimi pracují.

Hlavní cíl jsem doplnila o několik dílčích cílů. První dílčí cíl má zjistit faktory, které usnadňují cizincům integraci do společnosti podle názorů sociálních pracovníků. Jedná se o faktory na straně společnosti (včetně služeb poskytovaných státními i neziskovými organizacemi) a na straně cizinců. Druhý dílčí cíl by měl identifikovat faktory na straně

společnosti i cizinců samotných, které jsou na překážku jejich integraci do života společnosti. Prostřednictvím třetího dílčího cíle se pokusím zjistit, jaká opatření, či rozšíření jejich kapacity by podle názoru informantů ještě více napomohla integraci cizinců. Na základě zjištěných odpovědí na tyto tři dílčí cíle se pokusím zodpovědět hlavní cíl mé práce.

Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Pro kvantitativní výzkum je typické vyjádření pomocí grafů, čísel, tabulek. Je evidentní, že je k naplnění mého cíle nevhodný. Naproti tomu kvalitativní výzkum se vyjadřuje prostřednictvím slov. Použiji analýzu dokumentů (desk research) a polo strukturovaný rozhovor. Výzkumným vzorkem budou sociální pracovníce/pracovníci státních institucí a neziskových organizací, pracujících s cizinci.

Práci jsem rozdělila do dvou částí, z nichž první je teoretická, druhá metodologická. Teoretickou část tvoří 6 kapitol, každá z nich obsahuje podkapitoly. Kapitoly jsem se snažila členit tak, aby na sebe logicky navazovaly.

První kapitola seznamuje čtenáře s nezbytným pojmovým aparátem. Některé pojmy mohou být čtenáři nejasné. Není neobvyklým jevem, že laická veřejnost běžně zaměňuje slova cizinec/imigrant/uprchlík/běženec. Vysvětlení těchto pojmů má odstranit nedorozumění a nejasný význam slov.

Druhá kapitola zmiňuje počet cizinců žijících u nás, rozdělení podle státní příslušnosti, věku a pohlaví. Kapitola se též orientuje na související legislativu spojenou s touto problematikou. Zmíním zde zákony spojené s pobytem cizinců na území naší republiky, s nabýváním občanství ČR a s udělením azylu.

Třetí kapitola pojednává o migraci, jejích typech a teoriích. Zároveň je zde zmíněna společná migrační a integrační politika a její historie.

Další kapitola vysvětluje pojem integrace, který je jedním z klíčových pojmů této práce a s pojmem migrace úzce souvisí. Zároveň v ní je zmíněna Koncepce integrace cizinců a Státní integrační program spolu s migrační politikou ČR.

Pátá kapitola je věnována státním institucím a neziskovým organizacím, pracujících s cizinci. Za státní instituce bych chtěla především zmínit Centra na podporu integrace cizinců a Správu uprchlických zařízení. V neposlední řadě stojí za zmínku i Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

Cizinci přichází na naše území s různými zraněními, traumaty a potřebami. S jejich překonáním jim pomáhají sociální pracovníci. Sociální práci s cizinci jsem věnovala poslední, šestou kapitolu teoretické části mé práce. Jejím obsahem budou též specifika a principy sociální práce s touto cílovou skupinou klientů a služby, které jim jsou poskytovány.

Sedmou kapitolou začíná metodologická část, kde budou uvedeny hlavní cíl a dílčí cíle, zdůvodnění výběru a popis metod, rizika výzkumu, etické principy a vlastní průběh výzkumu.

V závěrečné části se čtenář seznámí s interpretací dat k hlavnímu cíli i dílčím cílům. Metodologická část je také členěna na kapitoly a podkapitoly.

Při psaní své práce jsem vycházela z interpretativního paradigmatu, konkrétně fenomenologickému přístupu, jehož zakladatelem je Albert Schutz, který tvrdí, že základním kontextem naší osobní zkušenosti je kontakt s lidmi, s nimiž se v průběhu našeho života propojíme v čase a v prostoru. Fenomenologie se koncentruje na kvalitu a jedinečnou klientovu osobní zkušenost (Matoušek a kol., 2013, s. 32). Fenomenologický výzkum toho, jak lidé vnímají náročné situace, jak je zpracovávají a jak se jim přizpůsobují, může mít pro sociálního pracovníka velký přínos. Obvykle se používají různé kazuistiky založené na rozhovorech. Převažují kvalitativní metody výzkumu, např. dotazníky či pozorování (Matoušek, 2013, s. 33). Já osobně pro svůj výzkum využiji rozhovory.

Na Univerzitě Hradec Králové bylo obhájeno 5 prací na téma integrace cizinců. Dana Mrkvová (2017) poskytla v práci *Integrace cizinců v Pardubickém kraji* přehled o vývoji integrace cizinců v této oblasti Čech. Michal Trunec (2012) zjišťoval ve své práci *Migrace a integrace cizinců v České republice* pomocí kvalitativního výzkumu názory českých občanů na migraci cizinců. Miloslava Černá (2012) se zaměřila ve své práci *Vybraná specifika integrace cizinců do české společnosti* na cizince, kteří usilují o udělení českého státního občanství. Ladislav Mikolášek (2015) si za cíl své práce pod názvem *Integrace cizinců do české společnosti* vymezil zjištění důvodů, proč se cizinci rozhodli odejít do České republiky, usadit se zde a požádat o české státní občanství. Marie Kunstová (2012) napsala práci *Integrace cizinců v České republice* s cílem zjistit, s jakými potřebami a problémy se cizinci z třetích zemí setkávají. Moje práce přináší pohled na integraci cizinců z pohledu sociálních pracovníků.

1 Základní pojmy související s problematikou integrace cizinců

Úplně na začátku je zapotřebí seznámit čtenáře s některými pojmy z dané problematiky, aby se předešlo nedorozumění či špatnému pochopení některých slov. Velmi často se významy slov zaměňují u slov uprchlík/migrant/cizinec, či mohou být nejasné významy slova azyl, doplňková ochrana apod.

Azyl je ochranný pobyt, který je poskytován státem příslušníkovi jiného státu či osobě, která nemá státní příslušnost. Důvodem azylu je jeho/její pronásledování kvůli rase, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální vrstvě, či zastávání některých politických názorů ve státě, jehož je občanem/občankou. V případě, že je osobou bez státního občanství, tak ve státě, kde měl/a poslední trvalé bydliště. V České republice důvody udělení azylu specifikuje zákon č.325/1999 Sb., o azylu § 12,13, 14 (Dohnalová, in Baštecká, 2013, s. 218).

Azylant je cizinec, kterému byl podle zákona o azylu udělen azyl, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu (§ 2 Zákona č. 325/1999 Sb., o azylu).

Cizinec je fyzická osoba, která není státním občanem ČR, včetně občana Evropské unie (§ 1 Zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR).

Dočasná ochrana se poskytuje skupinám uprchlíků v naléhavých případech. Jedná se o osoby, které uprchly z oblastí před nějakým konfliktem, nebo z oblastí, kde nejsou dodržována lidská práva. Osoba o ni žádající je podle zákona žadatel o dočasnou ochranu. Pokud ji získá, jde o osobu požívající dočasnou ochranu. Poskytnutí ochrany je omezené do doby, než pominou důvody, pro které žadatel opustil zemi původu, a žadatelé nemusí prokazovat individuální pronásledování. Dočasná ochrana je přechodným opatřením, na které by mělo navazovat dlouhodobé řešení problému. Právní úpravu dočasné ochrany upravuje zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně (Dohnalová, in Baštecká, 2013, s. 219).

Doplňková ochrana je vedle azylu další (nižší) forma mezinárodní ochrany. Je udělována cizincům, kteří nesplňují důvody pro udělení azylu, ale byly zjištěny důvodné obavy, že pokud budou tito cizinci vráceni do státu, jehož státními občany jsou

(či v případě cizinců bez státního občanství do státu jejich posledního trvalého bydliště), jim hrozí skutečné nebezpečí vážné újmy. Vážnou újmou je myšleno uložení nebo vykonání trestu smrti, mučení, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o udělení mezinárodní ochrany, vážné ohrožení života či lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu, nebo pokud by vycestování cizince bylo v rozporu s mezinárodními závazky České republiky (§ 14a Zákona č. 325/1999 Sb., o azylu).

Dublinský systém označuje mechanismus, pomocí kterého je na území členských států Evropské unie a Norska, Švýcarska a Islandu určován stát, který má projednat žádost cizince o mezinárodní ochranu a ve věci rozhodne, ať je žádost podána v jakémkoliv státě. První smlouva, která se otázkou žádosti o azyl dotýkala, byla tzv. Schengenská prováděcí úmluva z 14. 7. 1985. Protože se tato smlouva netýkala všech členů ES, byla 15. 6. 1990 podepsána tzv. Dublinská konvence. Tato úmluva vstoupila v platnost 1. 9. 1997¹. Systém má za cíl zabránit jevu zvanému „nakupování azylu,“ kdy řízení o žádosti cizince vede současně nebo postupně několika státy. Dále se má předejít situaci nazývané „uprchlík na oběžné dráze“. V tomto případě se žádný stát nepokládá za příslušný k meritornímu posouzení žádosti o azyl díky použití principu třetí bezpečné země (Baštecká, 2013, s. 219).

Tento princip je aplikován na členské státy Evropské unie, ve kterých žadatel o mezinárodní ochranu pobýval, než přišel na území státu, který jeho žádost posuzuje. V současnosti je právním základem systému Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 604/2013 ze dne 26. 6. 2013, tzv. Nařízení Dublin III. (MVČR, 2017b). Předchozími verzemi systému byly tzv. Dublin II² a výše zmíněná Dublinská konvence. Evropská komise 4. 5. 2016 předložila návrh na revizi stávajícího nařízení, tzv. Dublin IV.

Emigrace je forma migrace, kdy lidé ze země odcházejí - vystěhovalectví (Matoušek, 2003, s. 109).

¹ Celým názvem Úmluva o posouzení státu odpovědného za posouzení žádosti o azyl podané v některém z členských států Evropského společenství.

² Nařízení č. 343/2003, přijaté Radou EU 18. 2. 2003. Nařízení Komise č. 1560 určovala pravidla pro aplikaci Nařízení Dublin II.

Imigrace forma migrace, kdy se lidé naopak do země přicházejí – přistěhovalectví (ibid.).

Integrace cizinců je proces postupného začleňování cizinců do struktur a vazeb společnosti. Podílejí se na něm cizinci i občané přijímající země. Jedná se o komplexní jev, který je přirozeným důsledkem migrace a který má právní, ekonomické, politické, sociální, kulturní, náboženské a politické aspekty (Dohnalová, 2011, s. 9).

Mezinárodní ochrana je zastřešujícím pojmem pro azyl a doplňkovou ochranu. V České republice je poskytován jako ochranný institut právě formou azylu či doplňkové ochrany cizincům (příslušníkům třetích států a osobám bez státní příslušnosti), kterým hrozí pronásledování či skutečné nebezpečí vážné újmy.

Migrace je pohyb osob, skupin či větších skupin obyvatelstva v geografickém a sociálním prostoru. Je spojený s přechodnou či trvalou změnou pobytu (Jandourek, 2001. S. 159). Podrobnější vysvětlení viz třetí kapitola.

Migrant neboli cizinec. Termín cizinec je legislativní povahy, odkazující k pobytovému statusu, na rozdíl od termínu migrant, odkazující k jeho netuzemskému původu (Dohnalová, in Baštecká, 2013, s. 218).

Státní příslušník třetí země je osoba, která není občanem EU podle čl. 17 ods.1 Smlouvy o založení Evropského společenství či která není osobou požívající práva Společenství na volný pohyb osob. Toto právo je vymezeno např. pro občany Švýcarska, Islandu, Norska. Ne všichni cizinci, kteří nejsou občany členského státu Evropské unie, jsou řazeni do skupiny cizinců z třetích zemí. Mnoho cizinců, kteří mají občanství třetích zemí (USA, Gruzie, Turecko atd.), jsou rodinnými příslušníky občanů Evropské unie. Podle cizineckého práva jsou občany Evropské unie (Dohnalová, 2012, s. 10).

Úmluva o právním postavení uprchlíků, tzv. Ženevská úmluva tvoří základ současné mezinárodní ochrany uprchlíků. Zároveň je Úmluva ve skutečnosti jedinou mezinárodní dohodou, pokrývající nejdůležitější aspekty života uprchlíků (UNHCR, Česká republika, 2016). Byla přijata 28. 7. 1951 v Ženevě a 31. 1. 1967 přijat v New

Yorku Protokol týkající se právního postavení uprchlíků. Oba dokumenty jsou definovány v Zákoně č. 208/1993 Sb. o přijetí Úmluvy o právním postavení uprchlíků a o přijetí Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků. V současnosti institut azylu/uprchlictví praktikuje 144 států, které ratifikovaly Ženevskou úmluvu, většinou v podobě ústavních zákonů. Institut azylu a uprchlictví si jsou velmi blízké pojmy. Oba plní humanitární účely s cílem ochránit cizince před pronásledováním ze strany státních orgánů. Pravidla pro přiznání národního statusu azylu si každý stát stanoví samostatně. V případě uprchlictví jsou tato pravidla obsažena v ustanoveních Úmluvy a Protokolu. Institut uprchlictví je novodobého rázu a je smluvní povahy (státy se k němu zavázaly). Institut azylu je velmi starý, zmínky o něm pocházejí již z antiky a ze středověku (MVČR, 2008). V České republice je azyl zakotven v čl. 43 Listiny základních práv a svobod (Dohnalová, 2012, s. 11).

Uprchlík je příslušník třetí země, kterému bylo přiznáno právní postavení uprchlíka podle Ženevské úmluvy a má oprávnění pobývat na území členského státu. Podle čl. 1a odst. 2 této Úmluvy se pojem uprchlík se rozumí osoba, která „*v důsledku událostí, které nastaly před 1. lednem 1951, se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti. Totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora zmíněným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit*“. V české republice je osoba s přiznaným postavením uprchlíka nazývána jako azylant. V české legislativě pojem uprchlík neexistuje (Dohnalová, in Baštecká, 2013, s. 219).

Zákon o azylu – zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje podmínky vstupu a pobytu cizince, který požádal o mezinárodní ochranu na území ČR, pobyt azylanta či osoby požadující doplňkové ochrany na území ČR, řízení ve věci mezinárodní ochrany, práva a povinnosti žadatele o udělení mezinárodní ochrany, azylanta či osoby požívající mezinárodní ochrany. Dále tato právní norma upravuje působnost MVČR a PČR v této oblasti státní správy, integrační program a azylová zařízení (§1 zákona č. 326/1999 Sb.).

Zákon o dočasné ochraně cizinců – zákon č. 221/2003 Sb., upravuje podmínky vstupu cizince na území ČR za účelem poskytnutí dočasné ochrany a jeho vycestování z ČR, dále řízení o udělení a odnětí oprávnění k pobytu za tímto účelem, právní status žadatele o poskytnutí dočasné ochrany a cizince požívající dočasné ochrany. V neposlední řadě upravuje působnost MVČR a PČR v této oblasti státní správy (§1 zákona č. 221/2003 Sb.).

Zákon o pobytu cizinců – zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změnách některých zákonů upravuje podmínky vstupu cizince na území ČR a vycestování cizince z území, stanoví podmínky pobytu cizince na území a vymezuje působnost PČR, MV a MZV v této oblasti státní správy (§1 zákona č. 326/1999 Sb.)

Žadatel o mezinárodní ochranu je podle zákona č. 325/1999 cizinec, který podal v ČR žádost o udělení mezinárodní ochrany, o kterém dosud nebylo rozhodnuto, nebo cizinec, který požádal o udělení mezinárodní ochrany v jiném státě EU, a ČR jej převzala na své území za účelem posouzení jeho žádosti. Postavení žadatele má po dobu lhůty pro podání žaloby a po dobu soudního řízení o žalobě proti rozhodnutí MV, má-li tato žaloba odkladný účinek nebo do vydání usnesení krajského soudu o nepřiznání odkladného účinku, pokud o něj cizinec požádal (§1 zákona č. 325/1999).

Shrnutí kapitoly. V této první kapitole jsem se pokusila čtenáři objasnit základní pojmy, které budu nadále ve své diplomové práci používat s cílem předejít nedorozumění, eventuálně špatnému pochopení významu konkrétních slov. Čtenář se dozvěděl o existenci Ženevské konvence a Dublinského systému. Dále se kromě mnoha dalších termínů seznámil s doplňkovou a dočasnou ochranou. Tyto termíny mohou laici zaměňovat stejně jako už výše zmíněné pojmy cizinec/migrant/azylant. Okrajově jsem se zmínila o související legislativě, kterou podrobněji vysvětlím v druhé kapitole. Znalost těchto pojmů považuji za nezbytnou pro všechny profese, pracující s cizinci (úředníci státní správy, sociální pracovníci, příslušníci cizinecké policie a další).

2 Cizinci v České republice

Dříve, než začnu psát o cizincích v ČR, je potřebné se na začátku práce zmínit o jejich počtu, věkové struktuře, rozdělení podle pohlaví apod., aby si čtenář o nich mohl udělat přesnější představu. Mnoho Čechů se mylně domnívá, že je u nás mnoho Ukrajinců, Slováků, Rusů či Vietnamců, kteří jim „*kradou práci*“ v případě Ukrajinců, „*okrádají stát na daních a prodávají drogy*“ v případě Vietnamců anebo „*ruské mafie vraždí podnikatele a vybírají od nich výpalné*“ či jsou „*okupanti*“³, což zdaleka tyto názory nemusejí odpovídat skutečnosti. Na závěr kapitoly stručně představím tři nejdůležitější zákony, týkající se cizinců v ČR.

2.1 Některé charakteristiky cizinců žijících v ČR

K 31. 3. 2017 žilo v naší republice 503 464 cizinců. Mužů bylo 283 828 a žen 219 626. Důvodem mírné převahy počtu mužů nad počtem žen může být fakt, že se nejdříve vydá do cizí země muž, a poté se za ním přicestuje žena, popřípadě jiní rodinní příslušníci. S uděleným trvalým pobytem zde žilo 275 825 osob, s ostatním typy pobytu 227 639 osob. Nejvíce cizinců pocházelo z Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu, Ruské federace a Polska (ČSÚ, 2017b). Nejvíce cizinců žilo v Praze - 184 284, v Jihomoravském - 43 447 a Středočeském kraji - 84 815 cizinců (ČSÚ, 2017a). Toto rozdělení cizinců podle krajů odpovídá pracovním možnostem v jednotlivých regionech. Občanů zemí EU zde pobývalo k 31. 12. 2016 196 378 a občanů třetích zemí 271 184 (MVČR, 2017 j).

Co se týče věkové struktury cizinců, od věkové struktury české populace se v několika ohledech liší. Nejvíce cizinců zde žilo ve věku od 30 do 39 let, tj. 26,9% z celkového počtu zde legálně žijících cizinců. Tento jev lze vysvětlit převažujícími ekonomickými motivy migrace cizinců do naší republiky. Počet dětí a mladistvých do 19 let zaujímal 14,1% z počtu cizinců. Naopak podíl lidí starších nad 65 let zaujímal pouhých 4,9 % z celkové cizinecké populace. Tento podíl je ve srovnání s věkovou strukturou populace velmi nízký (ČSÚ, Cizinci v ČR – 2016, s. 26).

Ohledně ekonomické aktivity cizinců, k 31. 12. 2016 bylo krajskými pobočkami Úřadu práce České republiky evidováno 382 899 cizinců v postavení zaměstnanců a Ministerstvem průmyslu a obchodu 85 628 podnikatelů. Nejvíce zaměstnanců

³ Mé osobní zkušenosti s názory lidí v mém okolí.

pocházelo ze Slovenska (161 559), z Ukrajiny (54 571) a téměř shodný počet pocházel z Rumunska (31 522) a z Polska (31 355). Mezi podnikateli bylo 22 414 Vietnamců, 22 150 Ukrajinců a 15 442 Slováků (MVČR,2017j).

Počet žadatelů o mezinárodní ochranu od vstupu ČR do Evropské unie 1. 5. 2004 začal výrazně klesat. Bylo to dáno restriktivní politikou EU, zejména v souvislosti s tzv. Nařízením Dublin II z roku 2003 (MVČR, 2017a). Dále k tomu přispěla poloha České republiky, která nemá v rámci Schengenského prostoru žádné vnější hranice. Žadatelé se sem mohou dostat buď letecky, kde hned na letišti požádají o mezinárodní ochranu. Mohou si též zvolit riskantní pozemní cestu s převaděči přes členské státy Evropské unie (Dohnalová, 2012, s. 31). Nejvyšší počet žádostí byl podán v roce 2001 18 094 a azyl byl udělen pouze 83 osobám⁴ (MVČR, 2010).

V roce 2014 se poprvé objevil rostoucí trend v počtu podávaných žádostí. Žadatelů o mezinárodní ochranu bylo 1156, azyl byl udělen v 95 a doplňková ochrana v 256 případech. V roce 2015 bylo podáno 1525 žádostí o udělení mezinárodní ochrany v ČR. Azyl byl přiznán 82 osobám a 194 doplňková ochrana.

V roce 2016 bylo podáno 1478 žádostí o udělení mezinárodní ochrany. Nejvíce žadatelů pocházelo z Ukrajiny (505), z Iráku (158), z Kuby 85), ze Sýrie (78) a Číny (68). Azyl byl udělen 148 cizincům, nejčastěji státním občanům Iráku. Doplňkovou ochranu udělilo MV v 516 případech, nejčastěji občanům Sýrie (88), Iráku (49) a Ukrajiny (40). Prodloužena doplňková ochrana byla 516 cizincům - 110 z Kazachstánu, 95 ze Sýrie a 89 z Běloruska (MVČR,2017j).

Pokud jde o počet nelegálně pobývajících cizinců, jejich počet se se vstupem do EU v roce 2004 a zrušením vnějších hranic, poté co byla ČR v roce 2007 začleněna do Schengenského prostoru, nedá zjistit. Ředitelství služby cizinecké policie pouze vykazuje počty cizinců, které zajistila při pobytové kontrole s proslým povolením k pobytu, či bez pracovního povolení. Při náhodných kontrolách hraničních oblastí či na mezinárodních letištích lze zajistit cizince nelegálně překračujících hranici (Dohnalová, 2012, s. 33). Pro představu, v roce 2014 bylo zajištěno 4822 nelegálních migrantů, v roce 2015 8563 a v roce 2016 5261. V roce 2015 byl tento počet ovlivněn „migrační vlnou“, kdy se zvýšil počet cizinců tranzitujících přes ČR. Většinu zachycených migrantů tvořily celé rodiny, které se snažily dostat z balkánských zemí do Německa,

⁴ Doplňková ochrana existuje až od září 2006.

Skandinávie či zemí západní Evropy. V roce 2016 jejich počet poklesl o 39%, protože se otevřely hraniční přechody s Rakouskem, Maďarskem a s Německem (MVČR, 2017j).

2.2 Základní legislativa týkající se cizinců žijících v ČR

Pobyt cizinců na našem území upravují dva zákony – Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu,⁵ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky. Dále se této problematice týká Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně, který jsem stručně objasnila výše. Zákon o státním občanství bude popsán v podkapitole 2.2.2.

2.2.1 Zákon o pobytu cizinců na území České republiky

Zákon o pobytu cizinců upravuje podmínky vstupu cizince na území ČR a vycestování cizince z území, stanoví podmínky pobytu cizince na území a vymezuje působnost PČR, MV a MZV v této oblasti státní správy.

Podle tohoto zákona existují dva typy pobytu. Prvním je přechodný, který se dále dělí na dlouhodobý a krátkodobý, druhý je trvalý. Cizinec může na našem území pobývat přechodně bez víza, na základě krátkodobého či dlouhodobého víza, povolení k přechodnému či dlouhodobému pobytu či na základě výjezdního příkazu.

2.2.2 Zákon o státním občanství České republiky⁶

Tento zákon představuje řadu změn, například doplnil podmínky pro udělení státního občanství, při získání českého státního občanství cizinec neztrácí automaticky své původní občanství. Zkoušky nově kromě požadované úrovně znalosti českého jazyka zahrnují znalost českých reálií. Lhůta pro vyřízení žádostí se z původních 90 dnů prodloužila na 180. Podle uvedeného zákona lze nabýt státního občanství ČR několika způsoby.

Dítě nabývá státního občanství ČR narozením, má-li alespoň jeden rodič státní občanství ČR, nebo pokud jsou oba rodiče bez státního občanství a jeden z rodičů má na

⁵ Plným názvem Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Tímto zákonem byl zrušen zákon č. 498/1990 Sb., o uprchlících a změněn zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky.

⁶ Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů.

území ČR povolen pobyt na dobu delší 90 dnů. Dalším způsobem nabývání státního občanství ČR je určení otcovství v případě dítěte narozeného mimo manželství, jehož matka je cizí státní občankou nebo bez státního občanství a otec dítěte je občan ČR. Pokud je dítě osvojeno a alespoň jeden z osvojitelů je státním občanem ČR, či je nalezeno na území ČR dítě mladší 15 let, stává se též občanem ČR, nebylo-li prokázáno, že nabylo narozením státní občanství jiného státu. Dále lze státní občanství nabýt jeho udělením. Rozhoduje o něm MV. Žadatel musí mít povolený trvalý pobyt nejméně 5 let. Pokud se jedná o občana státu EU, stačí 3 roky. Poslední způsob nabytí státního občanství ČR je v souvislosti se svěřením dítěte do náhradní péče. Pro sociální práci je relevantní udělení státního občanství dítěti v souvislosti se sociálním otcovstvím⁷. Z tisku, televizních zpráv znám případy, kdy muži-cizinci za účelem získání nějaké formy pobytu na území ČR prohlásili dítě neprovdané české ženy za své. Matka za toto prohlášení dostala zapláceno. Naopak těhotné ženy-cizinky zaplatily českým občanům za to, aby se přihlásili k otcovství jejich nenarozeného dítěte.

2.2.3 Zákon o azylu

Zákon o azylu upravuje podmínky vstupu a pobytu cizince, žádajícího o mezinárodní ochranu (MO) na území ČR, pobyt azylanta či osoby s doplňkovou ochranou, řízení ve věci MO, práva a povinnosti žadatele o MO či azylanta, působnost MV a PČR v této oblasti, státní integrační program a azylová zařízení. Ve věci MO rozhoduje MV. Azylant má stejné postavení jako český občan zejména v oblasti podnikání, zaměstnání, zdravotní a sociální péče (Čepelka aj., 2003, s. 97). Azyl je udělen na neomezenou dobu a může být odebrán jen z důvodů vyjmenovaných v zákoně. Azylant nemá volební právo a nemůže vykonávat některá zaměstnání, kde je potřeba státní občanství (Dohnalová, 2012, s. 60). Z pohledu sociální práce je relevantní §2, odst. 1, písm. I, pojednávající o tzv. zranitelné osobě, kterou se rozumí nezletilá osoba bez doprovodu, rodič či rodina s nezletilým dítětem (popř. se zletilým dítětem se zdravotním postižením), osoba starší 65 let. Dále do této kategorie patří vážně nemocné či zdravotně postižené osoby, těhotné ženy, oběti obchodu s lidmi anebo osoby, které prožily mučení a sexuální, fyzické či psychické násilí.

⁷ Sociální otcovství znamená, že otec dítěte je ten, kdo vůči dítěti zaujímá roli otce bez ohledu na pokrevní příbuznost. Živí jej, vychovává, dítě jej považuje za svého otce. Kromě otce biologického to může být rovněž otčím, děda, starší bratr apod. (Wikipedie).

Další formou MO je doplňková ochrana. Ta se uděluje v případě, že žadatel nesplňuje podmínky pro udělení azylu, ale bylo zjištěno, že v případě návratu do země původu mu hrozí vážná újma.

Shrnutí kapitoly: Ze shora napsaného vyplývá, že mezi cizinci převažuje mírně počet mužů nad počtem žen. Nejvíce cizinců je státními občany Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu. V souladu s nejvyšším počtem pracovních příležitostí se cizinci usazovali nejčastěji v Praze, ve Středočeském a v Jihomoravském kraji. Z hlediska věku zde nejvíce žilo cizinců mezi 30 a 39 lety, nejméně nad 65 let. Ze všech druhů pobytu zde byl nejvíce zastoupen trvalý pobyt. Drtivá většina cizinců buď pracovala anebo podnikala. Co se týče počtu žádostí o udělení mezinárodní ochrany, jejich nejvyšší počet byl v roce 2001, kdy poté začal klesat. Od roku 2014 lze vysledovat opět rostoucí tendenci. Nejvíce žadatelů pochází z Ukrajiny.

Pokud chce sociální pracovník pomoci cizinci adekvátně jeho potřebám, hájit jeho práva a zájmy, je nutné nejdříve zjistit jeho pobytový status. Veškerá práva se odvíjí od tohoto pobytového statusu a znalost práv a povinností s ním spojená úzce souvisí s možností adekvátní pomoci cizinci ze strany sociálního pracovníka.

3 Migrace

Pro snazší pochopení procesu migrace a následující integraci cizinců do české společnosti, je nutné se seznámit s definicí migrace a jejími typy. Zároveň je vhodné popsat teorie migrace, které vysvětlují její příčiny. Rovněž se zmíním o společné migrační a integrační politice EU a její historii.

Stěhování lidí z místa na místo probíhalo už v dávné historii. Její formy se v průběhu času měnily v souvislosti se změnami sociokulturních a materiálních životních podmínek, ve kterých lidé žili. Slovo migrace pochází z latinského slova migrare (putovat, stěhovat se), popřípadě migratio (putování, stěhování se). V sociálních vědách se pod pojmem migrace všeobecně myslí takové pohyby lidí či skupin lidí z místa na místo, které předpokládají dlouhodobou změnu bydliště (Han, 2005, s. 7). Migrace je způsobena velkým množstvím příčin a tlaků kulturní, politické, hospodářské, náboženské, demografické, ekologické, etnické a sociální povahy, které spolu souvisí. Zpravidla je migrace výsledkem souhry mnoha příčin, které spočívají jak na individuální, tak na společensko-strukturální rovině. Migraci lze zřídka vysvětlit jediným důvodem. Rozmanité příčiny migrace jsou mezi sebou úzce propojené a propletené (Han, 2005, s. 8).

3.1 Členění migrace

Jak uvádí Dohnalová (in Baštecká, 2013, s. 218), migraci lze členit podle několika hledisek. Podle příčiny lze rozlišit migraci dobrovolnou a nucenou. Dále lze migranty rozdělit na ekonomické uprchlíky a uprchlíky, kteří migrují z důvodů, které definuje Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951. Ne vždy lze nucenou migraci od dobrovolné rozlišit.

Podle britského sociologa Johna Rexe (Barša, 1999, in Dohnalová, 2013, s. 218) lze rozlišit tři typy poválečné migrace podle usazení se v cílové zemi. Prvním z nich je ekonomická migrace, jejímž hlavním cílem je získání finančního kapitálu. Cizinci pracují v cílové zemi a posílají peníze domů. Někteří si šetří, aby se mohli vrátit a začít žít lépe. Někteří i přes původní záměr mohou v hostitelské zemi zůstat. Při permanentní transnacionální migraci jsou migranti rozhodnutí žít v cizích zemích a přesouvat se mezi nimi podle nejvýhodnějších ekonomických příležitostí. Uprchlíci se nachází každý

v individuální situaci. Někteří mohou mít záměr se vrátit, někteří se chtějí usadit v zemi původu. Jejich rozhodnutí je závislé spíše na politické situaci než na ekonomické.

Dohnalová (in Baštecká, 2013, s. 220) dále dělí migraci podle změny trvalého pobytu na mezinárodní a vnitřní. Vnitřní migrace je změna trvalého pobytu za hranice určité administrativní jednotky, např. obce. Mezinárodní migraci definuje změna trvalého pobytu za hranice státu. Vedle imigrace (přistěhování obyvatelstva) či emigrace (vystěhování obyvatelstva) existuje reemigrace. Ta zahrnuje emigraci a po čase zpětnou emigraci. Mezinárodní migrace má politické, ekonomické, demografické, sociální, kulturní a psychologické dopady jak na emigrační, tak na tranzitní a imigrační země. Migrační trendy charakterizují dva směry migračních pohybů: Jih-Sever a Východ-Západ. Mezinárodní migraci lze rozdělit na politickou a ekonomickou migraci na základě push a pull faktorů.

Migraci lze dále rozdělit na legální a nelegální migraci. Ta legální je státem řízená a kontrolovaná. Tu může ČR kontrolovat prostřednictvím víz a pobytových oprávnění. Souvisí s pracovní migrací, v rámci které je prostřednictvím regulovaného přijímání cizinců uspokojena potřeba domácího pracovního trhu. Dalším typem legální migrace je migrace za účelem studia či sloučení rodiny (MV ČR, 2017h). K nelegální migraci dochází v případě, kdy cizinec vstoupí nelegálně na území určitého státu, pobývá zde či pracuje, ale nemá potřebná povolení či doklady, které vyžadují imigrační úřady ke vstupu, pobytu či práci (Baršová, Barša, 2005, s. 10). Jak podotýká Dluhošová, (in Šišková, 2008, s. 75-76), jejím důvodem je nejspíše nedostatečná informovanost cizinců, neznalost zákonů ČR a bezmezná důvěra cizinců ve zprostředkovatele, tzv. klienty. Ti je posléze vykořisťují. Svou roli hrají i zdejší zaměstnavatelé, kteří poptávají levnou pracovní sílu cizinců, kteří zde nelegálně pobývají.

3. 2 Teorie migrace

V literatuře se lze dočíst o mnoha migračních teoriích. Uvedu ty nejznámější. Nejstarší z nich je **neoklasická teorie migrace**, která vznikla ve Spojeném království. Tato teorie je individualistická a založená na racionální kalkulaci migranta. Její základy spočívají v neoklasické ekonomii, která považuje ekonomiku za účel a prostředek společenského pohybu. Ekonomika je samoregulující se mechanismus, který se řídí nabídkou a poptávkou. Pohyb migrantů zde způsobuje technologický pokrok, nabídka a poptávka.

Ernst Georg Ravenstein (1834 -1913) na základě svých výzkumů došel k závěru, že migrace je motivována rozvojem průmyslu. Hlavním motivem migrace je představa práce a zisku a k migraci dojde v momentě, kdy nastanou vhodné podmínky (Uherek, 2016, s. 31-32). Člověk je svobodná bytost, která na základě kalkulace zisku a ztrát migruje kvůli zlepšení své situace (Uherek, 2016, s. 39).

Podle **push a pull teorie migrace** lze faktory, které nutí jednotlivce odejít ze své země, rozdělit do dvou skupin – „push a pull faktory“. Nevyhovující podmínky v zemi původu nutí migranty odejít. Mezi ně patří např. politické a náboženské pronásledování, hospodářské krize, občanské války, přírodní a ekologické katastrofy (Han, 2005, s. 15), slabá ekonomika, vysoká inflace, mizení původních zdrojů obživy, vysoký přírůstek obyvatel, politická nestabilita (Matoušek, 2003, s. 109). Druhou skupinou faktorů jsou „pull faktory“, tedy tzv. přitahující faktory, které lákají migranty k odchodu do cizí země. Mezi ně patří bohatství země, politická stabilita, vzdělávací a pracovní příležitosti, garance lidských práv (Matoušek, 2003, s. 109), demokratické zřízení, svoboda náboženského vyznání (Han, 2005, s. 15).

Migrační teorie dvojího (segmentarizovaného) trhu vychází z předpokladu existence dvou skupin profesí. V první skupině jsou profese, kde je využívána nekvalifikovaná, manuální práce. Jejím protipólem jsou profese, kde jsou zaměstnáváni lidé s intelektuálními schopnostmi a vzděláním. Ve vyspělých zemích existuje trh s manuálně náročnou, nedostatečně placenou, nezdravou a nebezpečnou prací, otevřený a určený imigrantům. Naproti tomu chráněný pracovní trh je určen pro autochtonní obyvatelstvo, které se zde uplatní díky svému vzdělání, funkční gramotnosti a schopnosti orientace na trhu práce (Reich a kol., 1973, in Uherek, 2016, s. 39). Vyspělé ekonomiky potřebují imigranty pro manuální práci, o které není mezi autochtony zájem. Tato teorie vyvrací představu, že imigranti berou místním práci, ale zároveň zdůrazňuje, že iniciativu k migraci vyvolávají podnikatelské subjekty, které imigranty za prací lákají. Jako příklad lze uvést náboje německých průmyslových podniků v Turecku či v bývalé Jugoslávii, či pobídky Francie do Maghrebu v 70. letech 20. století (Uherek, 2016, s. 39).

Migrační teorie světového systému reflektuje provázání světa ekonomickými a politickými vztahy a vytvoření center světové ekonomiky a moci. V důsledku diferenciací úloh jednotlivých světových regionů v ekonomickém dění, specializací a nerovnoměrnému dělení zisku vznikly centra, semiperiférie a periférie. Centry jsou

vyspělé západní země, perifériemi dodavatelé surovin a levné pracovní síly. Centra na nich bohatnou (Wallerstein, 1974, 1979, in Uherek, 2016, s. 40). Nadnárodní firmy vyhledávají levnou pracovní sílu v chudých zemích, přitahují ji do „centra“. Kapitál pronikající z center do periférie narušuje stávající ekonomické a sociální organizace a vytváří nové vazby, které způsobují migraci. Centra zde hledají novou pracovní sílu, půdu a suroviny, což vede k dobytí nových trhů a bohatnutí center, naopak k vykořisťování zahraničních zaměstnanců (Baršová, Barša, 2005).

Migrační teorie sociálních systémů předpokládá, že se člověk může v konkrétních situacích rozhodovat jen omezeně. Je součástí složitých sociálních sítí, které jej do značné míry ovlivňují, nebo mohou být dokonce příčinou působení push a pull faktorů. Sociální sítě vytvářejí podmínky k migraci a usnadňují adaptaci v novém prostředí. Mohou se stát prostředkem úspěšné migrace či jejím účelem (Uherek, 2016, s. 41). Díky ní dovedeme pochopit, proč migrují cizinci tam, kde jsou jejich krajané. Sociální sítě jsou nejen prostředkem, ale i příčinou migrace kvůli slučování rodin, či stesk po známých a příbuzných (ibid).

Migrační teorie kumulativních příčin vychází z teze, že migrace je „evoluční proces“, při kterém změna jednoho faktoru vyvolá změnu dalších faktorů. Kumulace příčin v oblasti migrací způsobí, že prvotní migrační impuls je podpořen dalšími faktory v sociální, ekonomické či ekologické oblasti. Pokud se tedy neobjeví příčina, která působí protimigračně, jež může způsobit podobný efekt, tak sama migrace jako příčina vytvoří takovou situaci, že produkuje strukturální kontexty pro další migrace (Blažek, 1999, in Uherek, 2016, s. 42).

Podle **institucionální teorie migrace** ekonomické a společenské situace stimulují nejen chování jednotlivců, ale též chování institucí, z nichž některé chtějí migraci regulovat, jiné se snaží překonat vytvořené migrační překážky. Touto překážkou může být vízová povinnost, komplikovaný pracovní trh a pravidla podnikání, nedostatek ubytování apod. Tyto zprostředkující organizace mohou zbohatnout či získat vliv (Uherek, 2016, s. 42).

3.3 Společná migrační a integrační politika EU

Migrační politika je politika směřující k přímé či nepřímé regulaci a řízení pohybu lidí přes mezinárodní hranice a jejich pobytu na území států, jehož nejsou občany. Migrační politika se týká nejen regulováním a usměrňováním legální migrace, ale též postihem a

prevencí nelegální migrace. Patří sem vydávání víz a pasů, ostraha hranic, či podmínky udělování azylu cizincům. S migrační politikou souvisí i imigrační a integrační politika. Imigrační politika je součástí migrační politiky a stanoví, kteří cizinci za jakých podmínek se mohou v hostitelské zemi dočasně či trvale usadit. Zvláštní výjimku tvoří institut uprchlictví a azylu, neboť rozhodování států, koho přijmout a koho ne, omezuje mezinárodní právo.

Cílem integrační politiky je podpořit proces začlenění migrantů do hostitelské společnosti. Integrační politika je zaměřena hlavně na takové potřeby, jimiž se cizinci liší od jiných znevýhodněných skupin společnosti, Tyto potřeby jsou dány jejich nedávným příchodem, kulturní odlišností. Cizinci neznají jazyk, hodnoty, realie a základní instituce nové země. Pokud tato země cizince z jakýchkoli důvodů přijme, je v jejím zájmu, aby se v ní cizinec rychle a bez problémů adaptoval. Integrační politika bezprostředně navazuje na migrační, vzájemně se dokonce prolínají. Obě politiky lze odlišit předmětem, zatímco migrační politika má za předmět regulaci vstupu cizince na své území hostitelské země, předmětem integrační politiky je adaptace cizinců v této zemi (Baršová, Barša, 2005, s. 9-11).

3.3.1 Západoevropská migrace po roce 1945

Poválečnou migraci v Evropě lze rozdělit do několika následujících etap:

a) Poválečná rekonstrukce Evropy a pracovní migrace (1945-1974).

Pokud se omezíme na Evropu, po několik staletí odcházely miliony evropských emigrantů do Nového světa a jiných kolonií. Po druhé světové válce se migrační vlna obrátila a vyspělé evropské státy se změnily ze zemí e-migrace na země i-migrace (Baršová, Barša, 2005, s. 7). Do zemí původu se vracely etnické menšiny a jiné vysídlené osoby. Kvůli rekonstrukci válkou zničených zemí byl velký nedostatek pracovních sil. Proto velké evropské firmy a vlády nabíraly pracovníky ze zahraničí. V tomto období až do roku 1974 přicházeli do západní Evropy cizinci za prací nejdříve z chudých zemí jižní Evropy (Španělska, Portugalska a Řecka), později ze zemí severní Afriky, Jugoslávie a Turecka. Za zmínku stojí postkoloniální Anglie, kam přicházeli cizinci ze zemí bývalého Commonwealthu a Francie s migrací obyvatel z Alžírsko. Od roku 1959 do konce 80. let se počet cizinců zdvojnásobil na 15 milionů. V roce 2000

žilo v EU 20 milionů cizinců, což představovalo 5,4% obyvatelstva (Baršová, Barša, 2005, s. 96).

b) Ekonomická krize: sjednocování rodin a trvalá povaha imigrace (1975-1989).

V dalším období, 1975-1989, se projeví důsledky hospodářské krize, způsobenou růstem cen ropy v roce 1973. Reakcí na krizi byla snaha omezit imigraci a podnítit zahraniční pracovníky k návratu do země původu. Mnoho cizinců se rozhodlo zůstat ve vyspělých zemích, kde požívali sociální práva srovnatelná s občany těchto zemí, na rozdíl od vlasti, kde by jejich situace byla nesrovnatelně horší. Díky politice klesla pracovní migrace, ale posílily jiné druhy migrace, zejména přistěhování na základě sjednocování rodin. Toto bylo jedinou úředně povolenou možností imigrace. Tato nová forma vedla ke zvýšení počtu žen mezi cizinci. V tomto období dorůstala druhá generace imigrantů. Identita dětí imigrantů byla napjatá mezi kulturou původu jejich rodičů a kulturou společnosti, v níž vyrostly (Baršová, Barša, 2005, s. 97). Ve stejném období začaly debaty o sociálních a politických důsledcích trvalé imigrace a způsobech integrace cizinců do společnosti.

c) Diverzifikace přijímajících zemí a azylová, uprchlická, nelegální migrace (1989-1999).

Třetí poválečné období (1989 – 1999) charakterizuje diverzifikace přijímajících zemí. Tradiční vystěhovalecké země jako Španělsko, Itálie, Irsko, Portugalsko a Řecko se staly zeměmi přistěhovaleckými. Imigranti přicházeli také ze zemí subsaharské Afriky a Asie. Po pádu železné opony ve východní Evropě a v důsledku konfliktů na Balkáně, Kavkaze a v severním Iráku se prudce zvýšil počet žadatelů o azyl a osob, které se nelegálně snažily vstoupit na území vyspělých evropských zemí (Baršová, Barša, 2005, s. 97). Počet žadatelů o azyl se značně zvýšil na začátku 90. let, poté dospěl vrcholu v roce 1997. Příčinami nárůstu počtu žadatelů vedle ozbrojených konfliktů byla i skutečnost, že „azylová cesta“ byla jedinou možností legálního vstupu. Veřejnost v hostitelských zemích začala žadatele o azyl podezírat, že jsou ve skutečnosti ekonomičtí migranti. Pád Berlínské zdi, otevření hranic a zhroucení SSSR způsobily migraci menšin. Do Německa přišlo 620 000 osob německého původu z Polska, Rumunska a bývalého SSSR. Návratová migrace se dotkla i Řecka a Finska (ibid).

d) *Návrat pracovní migrace s preferencí pro kvalifikované pracovníky (1999-2011)*⁸.

Od roku 1999 narůstá trvalé přistěhovalectví i dočasná pracovní migrace. Nárůst migrace souvisí s rozvojem informačních a komunikačních technologií, a se zvýšením váhy zdravotnictví a vzdělání, potřebujících vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Vlna pracovní migrace zahrnuje též nekvalifikovanou pracovní sílu, např. v zemědělství, v domácnostech, ve stavebnictví. Příznačné je to pro jižní země – Itálii, Španělsko, Řecko a Portugalsko. Výrazným zdrojem kvalifikovaných imigrantů jsou zahraniční studenti. Mnohé státy jim umožňují si po dokončení studia nalézt zaměstnání (Baršová, Barša, 2005, s. 98).

e) *Svržení Kaddáfího režimu a evropská uprchlická krize (2011- současnost)*.

Jak zmiňuje Keller (2016, s. 17), po svržení lybijského diktátora Muammara Kaddáfího uprchlo ze země více než 650 000 lidí. Většinou prchali do Tuniska a Egypta, dále do Itálie, Řecka, na Maltu a Kypr. Další desetitisíce uprchlíků prchaly před nepokoji v Tunisku na přelomu roku 2010/2011. Kromě nich prchalo obyvatelstvo ze Somálska, Eritrey a Súdánu. Ve stejné době, kdy zavládlo naprosté bezvládí v Libyi, propukají nepokoje v Sýrii, odkud začali lidé utíkat do sousedních zemí. Ze začátku se jednalo pouze o tisíce až desetitisíce osob, později o stovky tisíc. Směřovaly do Libanonu, Turecka, Jordánska a Iráku. Další miliony lidí se tísnily v uprchlických táborech přímo v Sýrii (Keller, 2016, s. 21). Během let 2012-2014 se prudce zvýšil počet migrantů, který v roce 2015 dosáhl vrcholu. Podle Amnesty International (2017), počet žadatelů o mezinárodní ochranu dosáhl počtu 1 015 078 a o rok později 361 708 žadatelů.

3.3.2 Historie společné migrační politiky

Podle Baršové a Barši (2005, s. 8) v 90. letech 20. století vedlo uvolnění do té doby nepropustných hranic východoevropských zemí, vlny uprchlíků z Balkánu a Kavkazu, poslední návratová vlna migrace (např. osob německého původu zpět do Německa) ke zrodu společné migrační a azylové politiky EU, neboť bylo jasné, že evropské země samy za sebe problémům migrace čelit nemohou.

Evropská integrace započala Římskou smlouvou z roku 1951, která je založena na volném pohybu občanů členských států v nově ohraničeném evropském prostoru. Tato

⁸ Upraveno autorkou. Barša, Baršová mají rozdělení od 1999 až do současnosti, což je rok 2005. Od té doby se mnohé událo a změnilo v souvislosti s migrací v Evropě.

svoboda pohybu vedle svobody pohybu služeb, zboží a kapitálu byla považována za základní podmínku fungujícího společného trhu. Vnitřní stěhování za prací byl jediný aspekt migrace relevantní pro ES. Migrací ze zemí mimo ES (vnější migraci) považovalo ES za okrajové téma a problém členských zemí. První snaha o spolupráci evropských zemí a též zemí ES se objevila v době, kdy migrace začala být vnímána jako problém. Podnětem se stalo urychlení rozhodnutí o realizaci jednotného trhu bez kontrol na vnitřních hranicích ES v roce 1986. Zároveň bylo nutné řešit otázku zabezpečení vnějších hranic ES. Společná migrační politika byla odpovědí na tuto výzvu. Zahrnovala podmínky vydávání víz, ochranu hranic, přístup k žadatelům o azyl a k uprchlíkům, později svobodného příchodu cizinců a jejich integrace. Až do konce 90. let dominuje v migrační politice bezpečnostní hledisko. Teprve v posledních letech propojují migrační politiku i ochrana základních práv na jedné straně a sociální soudržnost na straně druhé (Baršová, Barša, 2005, s. 134-135). Důležitým rysem společné migrační politiky je různé tempo a intenzita, s níž se stanovují priority a přijímaná opatření v různých sférách. Politiky se intenzivněji sjednocují ve sféře bezpečnosti (víza, kontrola hranic, situace hromadného přílivu cizinců, azyl) než v oblastech s kulturními a sociálními aspekty (přijímání ekonomických migrantů, integrace). Svou roli sehraává i mezinárodní úprava migrace, např. Ženevská konvence, závazná pro všechny země EU. Je tak základem evropského azylového práva. Další roli hraje též přetrvávající pojetí státní suverenity, kdy stát má právo rozhodovat o přijetí cizinců a podmínkách naturalizace. Přijetí či odmítnutí cizince zůstává v kompetenci jednotlivých států. Baršová, Barša (2005, s. 136 -143) popisují tři fáze vývoje migrační politiky ES/EU⁹, které vymezují reformy základních smluv.

a) Počátky spolupráce - 2. polovina 70. let do vstupu v platnost Smlouvy o EU (Maastrichtská smlouva) 1. 11. 1993.

Státy ES začaly spolupracovat při řešení problémů spojených s migrací v polovině 70. let, tedy v době, kdy se migrace dostala na politickou agendu evropských zemí. Spolupráce neprobíhala v rámci struktur EU, ale z iniciativy menších skupin zainteresovaných zemí. Po přijetí rozhodnutí o vytvoření jednotného trhu tzv. Jednotným evropským aktem v roce 1986 došlo k formulaci ústřední politické teze: nemá-li dojít k ohrožení stability a bezpečnosti členských zemí, musí zrušení kontrol

⁹ Termín „Evropské společenství“ nebo zkratka „ES“ byla používána do 1. 11. 1993, kdy vstoupila v platnost Smlouva o Evropské unii.

osob na vnitřních hranicích ES doprovázet přísnější kontroly na jeho vnějších hranicích a sladění imigračních a azylových politik. V tomto období vznikla iniciativa tzv. schengenské skupiny tvořené původně Francií, Německem a zeměmi Beneluxu. Tato skupina se pokusila zrealizovat dohodu o postupném zrušení kontrol na vnitřních hranicích. První Schengenská dohoda vznikla v roce 1985, druhá v roce 1990. Obě zavedly zrušení kontrol na společných hranicích a rozsáhlá bezpečnostní opatření. K pěti zakládajícím státům se postupně přidaly všechny země EU kromě Irska a Velké Británie. Jiná „skupina ad hoc pro migraci“, ustavená v roce 1986, vedla v roce 1990 k podepsání Dublinské úmluvy, určující stát odpovědný za řízení o žádosti o azyl podané v některém státu ES. Dublinská úmluva řešila tzv. „azylové nakupování“, tj. nerovnoměrné zatížení zemí ES azylovými žádostmi v důsledku hledání azylu v zemi s nejpříznivějším přijetím. Úmluva měla zabránit i jevu, kdy žadatele posílali z jedné země do druhé, protože se žádná nepovažovala za příslušnou k projednání žádosti („uprchlík v oběhu“). Úmluvu uzavřelo 12 států, v platnost vstoupila teprve v roce 1997.

b) Institucionalizovaná mezivládní spolupráce (1993-1999).

Rozpad Jugoslávie a nárůst počtu žadatelů o azyl a uprchlíků na počátku 90. let vedl k dalším úvahám o spolupráci v oblasti migrace. Některé země nebyly ochotné svěřit otázky migrace do kompetence společných orgánů. Řešením byla Smlouva o evropské unii (Maastrichtská smlouva), podepsaná 7. 2. 1992 a platná od 1. 11. 1993. Článek 2 Smlouvy stanovil jedním z cílů Unie „zachovávat a rozvíjet Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém se zaručuje volný pohyb ve spojitosti s vhodnými opatřeními, týkajícími se kontroly na vnějších hranicích, přistěhovalectví, práva azylu a předcházení a potírání zločinnosti“. Smlouva zavedla nové formy a metody spolupráce mezi zeměmi EU v oblasti společné bezpečnostní a zahraniční politiky (druhý pilíř) a v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí (třetí pilíř). Zároveň byla zavedena společná vízová politika.

c) Komunitarizace migrační a azylové politiky (1999 do současnosti).

V říjnu 1997 proběhla konference členských států v Amsterdamu, kde byla schválena rozsáhlá revize základních smluv platná od 1. 5. 1999. Migrační a azylovou politiku posunula na komunitární úroveň a Schengenská dohoda začlenila do právního rámce EU. V procesu „komunitarizace“ se nezávazné politické dokumenty proměnily

v závazné předpisy. Velká Británie a Irsko si ale vymínily uchování trvalé kontroly na hranicích, a že se budou účastnit vytváření společné migrační a azylové politiky ad hoc, tedy jen na základě souhlasu s jednotlivými opatřeními. Dánsko zůstalo stranou. Do Smlouvy o založení ES Amsterdamská smlouva včlenila novou hlavu IV s názvem „Vízová, azylová a přistěhovalecká politika a jiné politiky týkající se volného pohybu osob“. Podle této hlavy má Rada přijímat opatření při odstranění kontrol na vnitřních hranicích, překračování vnějších hranic, ve vízové oblasti a při povolování krátkodobých pobytů, v oblasti azylu, přistěhovalectví a nelegální migrace. Další články nařizují přijetí mnoha opatření v oblasti azylu, opatření týkajících se uprchlíků a vysídlených osob, opatření přistěhovalecké politiky (podmínky vstupu a vydání víz k dlouhodobému pobytu, opatření v boji proti nelegální migraci, a opatření, určující podmínky pobytu a práva občanů třetích zemí pobývajících legálně na území EU).

Kromě vstupu Amsterdamské smlouvy v platnost v květnu 1999 se stal významným mezníkem ve vývoji azylové a migrační politiky EU summit ve finském Tampere, který proběhl 15. – 16. 10. 1999. Závěry z Tampere byly plánem pro první migrační pětiletku. Evropská rada v Tampere stanovila 4 východiska azylové a migrační politiky:

- Partnerství se zeměmi původu migrantů
- Vytvoření společného evropského azylového systému
- Spravedlivé zacházení s občany třetích zemí
- Účinnější řízení migračních proudů v podobě vízové politiky, potírání nelegální migrace, kontroly vnějších hranic a návratu migrantů do země původu.

Program z Tampere vytvořil též mechanismus kontroly plnění závazků a zpětné vazby, spočívající ve sdělení Komise, která předkládá Radě a Evropskému parlamentu jednou za šest měsíců. Na Tamperskou pětiletku navazuje Haagský program, schválený Evropskou radou 4. - 5. 11. 2004. Dokument má za cíl zlepšení všeobecné schopnosti EU zaručit základní práva, minimální procesní ochranu a přístup ke spravedlnosti. Neméně důležitými jsou regulace migračních toků a kontrola vnějších hranic, boj proti organizovanému zločinu a potlačení hrozby terorismu, prohloubení vzájemného uznávání soudních rozhodnutí a osvědčení v občanských a trestních věcech a odstraňování právních a soudních překážek soudních rozhodnutí v občanských a trestních věcech s přeshraničními dopady.

Dalším důležitým dokumentem je Lisabonská smlouva, přijatá v roce 2007. Ta mimo jiné stanoví, že pokud se jeden či více států ocitne v nouzi kvůli velkému přílivu uprchlíků, může Evropská rada na návrh Evropské komise přijmout opatření ve prospěch těchto států. Zároveň je zde zakotveno, že EU může se třetími státy uzavřít dohody o zpětném převzetí migrantů, nesplňujících podmínky pro vstup na území státu EU. Dále má každý stát právo stanovit počet občanů třetích zemí, přicházejících za prací či podnikáním. A v neposlední řadě zde stojí, že se EU řídí zásadou solidarity a spravedlivého rozdělení odpovědnosti mezi členy EU, a to i na finanční úrovni (Keller, 2016, s. 27). V dubnu 2015, kdy Itálie, Řecko a Německo nezvládaly enormní počet žadatelů o azyl, navrhla EK povinné kvóty. Jednalo se o rozmístění 40 000 migrantů z Řecka a z Itálie mezi státy EU do konce roku 2015. Podle dalšího návrhu v září 2015 se mělo přerozdělit dalších 66 000 migrantů. 22. 9. 2015 odsouhlasili ministři vnitra členských států EU povinné kvóty na rozdělení migrantů mezi členské země EU. Ministři Česka, Slovenska, Maďarska a Rumunska byli proti, Finsko se hlasování zdrželo (Keller, 2016, s. 31-32).

3.4 Společná integrační politika

Ze závěrů z Tampere pod heslem „*spravedlivé zacházení s příslušníky třetích zemí*“ vyplývají některá východiska pro formulaci integračních politik. EU jim musí zajistit spravedlivé zacházení a integrační politika má směřovat k přiznání práv a povinností občanům třetích zemí srovnatelných s právy, které požívají občané Unie. Právní postavení občanů třetích zemí má být co nejvíce přiblíženo právnímu statusu občanů Evropy. Cizinec, který je usazený po určitou dobu v členské zemi a je držitelem dlouhodobého pobytu, má mít stejná práva na vzdělání a na práci jako občan dané země. Legálně a dlouhodobě usedlí cizinci mají mít právo na získání státního občanství dané země (Baršová, Barša, 2005, s. 147-148).

Summit v Soluni 19. - 20. 6. 2003 přinesla nové závěry v oblasti integrace. Evropská rada považuje za nezbytné vypracovat „*ucelenou a multidimenzionální politiku integrace*“. Jelikož úspěšná integrace přispívá k sociální soudržnosti a hospodářské prosperitě, měla by integrační politika obsahovat faktory, jako jsou hospodářská účast, zaměstnání, vzdělání, jazykové kursy, zdravotní a sociální služby, kulturu, účast na společenském životě, bydlení. Závěry se Soluňského summitu, opírající se o rozsáhlé

Sdělení Komise o imigraci, integraci a zaměstnanosti z června 2003, jsou prvním strategickým dokumentem, který si vytyčil za cíl vytvoření ucelené evropské integrační politiky. Haagský program z 2004 se též zabýval otázkou integrace cizinců, kterou označil jako jednu z priorit. Byly přijaty Společné základní zásady pro integraci přistěhovalců v Unii Radou a představiteli členských států 19. 11. 2004. V tomto dokumentu je přistěhovalectví označeno jako trvalý rys evropské společnosti. Úspěšná integrace je podle něj klíčovým prvkem řízení imigrace. Neúspěch jednoho státu může mít negativní dopad na ostatní členské státy a na Unii. Dokument předložil 11 zásad, vycházejících z požadavku aktivního zapojení cizinců i přijímající země do procesu integrace Baršová, Barša, 2005, s. 150). Jedná se např. o tyto zásady:

- Imigranti mají přijmout liberálně-demokratické zásady, neboť názory a postoje s nimi neslučitelné brzdí proces integrace.
- Státy jsou zodpovědné za to, aby kulturní a náboženské zvyky nebránily imigrantům ve výkonu základních práv či v účasti na životě hostitelské společnosti se zřetelem na rovnost žen a zájmy dětí.
- Imigranti si mají osvojit jazykové, občanské a historické znalosti o dané společnosti.
- Přijímající země mají umožnit co nejširší zapojení imigrantů do společnosti a politiky a chránit je před diskriminací.
- Imigranti mají být pro danou zemi přínosem, například zaměstnání je způsob, jak se zapojit do života hostitelské společnosti.
- Vzdělání připravuje nově příchozí na účast ve společnosti.

Shrnutí kapitoly. Tato kapitola ukázala, že migrace je mnohvrstevný jev, která nelze vysvětlit jen jedinou příčinou. Toto ukazuje velké množství explanačních teorií migrace, které se velice liší v názoru na to, co je příčinou migrace. Zároveň z výše uvedeného vyplývá, že migrace je neustále se vyvíjejícím jevem, na který musí reagovat všechny cílové země, včetně naší republiky. Ty se musí tímto problémem zabývat společně a hledat stále nové modely společné migrační i integrační politiky tak, aby dokázaly pružně reagovat na změněnou situaci v Evropě.

4 Integrace

Tato kapitola navazuje na předchozí kapitolu, ve které jsem se zabývala problematikou migrace. Pokud se migranti rozhodnou zůstat v cizí zemi, čeká je složitý proces začlenění do její společnosti, tedy integrace. Procesu integrace je věnována tato kapitola. Předtím ale představím migrační politiku ČR, která bezprostředně s integrací souvisí.

4.1 Migrační politika České republiky

Jak poznamenává Dluhošová (in Šišková, 2008, s. 75), vlivem demokratických změn v ČR a v důsledku vstupu do EU stoupá počet cizinců, kteří přicházejí do ČR. Jejich imigraci podporuje zvýšená mobilita pracovníků i volný pohyb osob v rámci EU. Dočasná pracovní migrace se mění v trvalou. Naše země se z tranzitní země stává zemí cílovou pro stále více cizinců. Ti se zde snaží najít nový domov nebo místo pro své ekonomické aktivity. Jejich počet stále narůstá. V roce 2000 tvořili legálně pobývajícím cizinci 2% obyvatelstva země, nyní (prosinec 2017) jejich počet dosáhl téměř 5%. Stát se snaží migraci řídit a usměrňovat tak, aby odpovídala ekonomickým, společenským, bezpečnostním a kulturním podmínkám ČR. Stanovuje obecné podmínky dané zákony, které musí cizinci pro vstup na území splnit. Podmínky pro vstup a pobyt cizinců se od vstupu ČR do EU liší podle toho, odkud cizinci pocházejí (viz níže).

Roku 2003 přijala vláda ČR základní koncepční materiál v oblasti migrace pod názvem **Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců**. Dokument shrnuje 6 zásad, které jsou základním východiskem a směrem migrační politiky ČR. V souladu s těmito zásadami je prioritou státu přijímat taková opatření, která budou podporovat řízenou legální migraci a minimalizovat nelegální migraci (MVČR, 2017e).

1. zásada: *„Česká republika s ohledem na mezinárodní závazky, které pro ni plynou z členství v Evropské Unii, důsledně prosazuje řídicí roli státu v oblasti migrace.“*
2. zásada: *„Migrační politika státu je založena na koordinovaném postupu všech státních orgánů, orgánů místní správy, územní samosprávy a na podpoře ze strany dalších subjektů zabývajících se migrací.“*

3. zásada: „Migrační politika státu je zaměřena na odstraňování všech forem nelegální migrace a jiných nelegálních aktivit a to jak opatřeními na poli mezinárodní spolupráce, tak i opatřeními národními.“

4. zásada: „Migrační politika státu neklade překážky legální migraci, a podporuje imigraci, která je pro stát a společnost v dlouhodobé perspektivě přínosná.“

5. zásada: „Realizace migrační politiky státu předpokládá široké zapojení nevládních a dalších organizací občanské společnosti.“

6. zásada: „Česká republika se spolupodílí na úsilí světového a evropského společenství i na řešení migračních důsledků humanitárních krizí a na odstraňování příčin těchto jevů“ (MVČR, 2017i).

4.2 Vymezení pojmu integrace

Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců (2006, s. 15) vymezuje integraci v obecné rovině jako „proces, v jehož průběhu dochází ke sjednocování domácího obyvatelstva přistěhovalců v jednu společnost. Jedná se o proces dvoustranný, který vyžaduje přizpůsobení cizinců na straně jedné a vytvoření podmínek pro integraci cizinců v přijímající společnosti na straně druhé.“ Jak poznamenává Šišková (2001, s. 23-24), adaptace na nové podmínky v nové společnosti má mnoho podob a podmiňují ji různé faktory. Je ovlivněna nejen osobností migrantů, ale též přístupem majoritní společnosti k nim a imigrační politikou dané země. Adaptaci dále ovlivňují kulturní a fyzická blízkost migrantů a obyvatel cílové země, touha po úspěšném začlenění se do majoritní společnosti, charakter bydlení, typ současných a minulých migračních pohybů dané migrační skupiny, geografická poloha, vzdálenost zdrojové země od cílové apod. Skuteční žadatelé o azyl a uprchlíci přicházejí nedobrovolně do nového prostředí. Jsou často naprosto nepřipraveni, nemají v cílové zemi žádné osobní kontakty, chybí jim materiální a finanční prostředky¹⁰. Výsledek integračního procesu může sahát od bezproblémového soužití díky získání bezpečného právního statusu až případné naturalizace na jedné straně a po ilegální pobyt, sociálně-ekonomickou marginalizaci až po vznik trvalých etnických enkláv, odmítaných majoritou (segregace) na straně druhé. Drbohlav (2010, s. 110) k tomu poznamenává, že výsledky integračního procesu lze

¹⁰ Na rozdíl od tzv. „kvazi-uprchlíků“, kteří migrují pouze kvůli zlepšení své životní úrovně (Šišková, 2011, s. 23).

„chápat jako takový stupeň začlenění migrantů do společensko-ekonomického, právního, politického, kulturního a geografického systému většinové společnosti, kdy migranti zastávají ve společnosti stejné postavení jako členové majoritní populace.“

4.3 Koncepty integrace a modely integrace

Existuje několik konceptů integrace:

„Krajní koncept asimilace“ byl typický pro USA v 18. a 19. století. Jednalo se o splynutí minority s majoritou, kdy Kanadáné, Irové, Skoti a další národy se plně asimilovali do anglosaské majority.

„Asimilační teorie“ z 20. a 30. let 20. století z tzv. Chicagské školy pojímá integraci jako přirozený proces, který končí nevyhnutelně splynutím „rozpuštěním se“ v majoritní populaci. Velmi podobná teorie je model „tavícího kotle“, který však minoritě přiznává alespoň malou národotvornou roli.

Koncept „salátové mísy“ rozumí soužití skupin vedle sebe ve vzájemné komunikaci s rozdílnou intenzitou. Proces nekončí strukturální asimilací, ale strukturální integrací (Baubock, 2000, in Šišková, 2001, s. 23), která zahrnuje rovnoprávnost imigrantů s majoritní populací. Zároveň je zde i možnost uchování si specifických rysů chování daného etnika. V současné době však mnozí imigranti této strukturální integrace nedosáhli, pouze jejích určitých dílčích aspektů, což s sebou nese do určité míry diskriminační postavení.

Integrace probíhá na mikroúrovni (jedinec) a makroúrovni (stát). Berry (1992, in Šišková, 2001, s. 24), rozlišuje na základě akulturační strategie, zda

i) imigrant ne/udržuje vztah s ostatními etnickými skupinami

ii) a zda si zároveň ne/uchovává svou kulturní identitu, 4 základní typy soužití:

- integraci (i - ano, ii – ano),
- asimilaci (i – ano, ii – ne),
- separaci (i – ne, ii – ano),
- marginalizaci (i – ne, ii – ne).

Pokud se zaměříme na makroúroveň, v západní Evropě existovaly tři modely integračních politik (Baršová, Barša, 2005, s. 36):

Etnicko-exklusivistický model „hostujících dělníků“ či „diferenčního vyčlenění“ byl typický pro západní Německo. Imigraci podmiňují potřeby trhu práce a pobyt pracovníků se chápe jako dočasný. Společnost se proto nemusí zabývat zlepšením jejich právního postavení či jejich kulturní odlišností. Udržení statusu quo zaručí pozdější návrat cizinců do jejich zemí.

Asimilační model, který se vyskytuje ve Francii, se vyznačuje tím, že cizince přijímají jako stálé a rovnoprávné členy společnosti. Podmínkou ovšem je, že se cizinci asimilují do dominantních kulturních vzorců.

Ve Velké Británii existuje **pluralistický (multikulturní) model**. Ten chápe imigraci jako trvalý jev, k cizincům se přistupuje jako ke kulturně odlišným komunitám, které mají harmonicky žít v rámci širšího politického celku. Ve Francii je základní jednotkou integrace jedinec, v Británii etnicko-kulturní skupina – „komunita“.

Od 90. let se ostré hranice tří národních modelů integrace stírají. Německo se vzdává etnického exklusivismu v definici státní příslušnosti. Tím se otevírá trvale usazeným cizincům možnost integrace a naturalizace (získání státního občanství). Francie je nucena přijímat a implementovat antidiskriminační opatření, zohledňovat diskriminované skupiny. Velká Británie začala klást důraz na individuální integraci cizinců do jednotného občanského národa.

4.4 Politika integrace cizinců v ČR

Integrace zasahuje všechny sféry života. Pokud se nepodaří cizince integrovat nejen na trh práce, ale též do kulturního, společenského a politického života většinové společnosti, moc naděje na úspěch nemá (Dluhošová, in Šišková, 2008, s. 77). K tomu napomáhá i stát. Od druhé poloviny 90. let se začala v naší zemi formovat systematicky uplatňovaná integrační politika. V roce 2004 přešla role koordinátora integrační politiky z MV na MPSV. Politika integrace cizinců je vnímána jako nedílná součást legální migrační politiky a musí reagovat na vývoj migrace. Cílovou skupinou integrační politiky jsou cizinci ze třetích zemí pobývající legálně na našem území (MVČR, 2017d). Politika integrace cizinců se zaměřuje kromě podpory začlenění legálně pobývajících cizinců do společnosti též na předcházení případných problémů v oblasti migračních komunit s majoritní společností. Cílem všech jejích aktivit je prevence

vytváření uzavřených komunit imigrantů, sociálního vyloučení a společenské izolace cizinců. Nesmíme ani opomenout cíl zachování sociální soudržnosti a harmonického nekonfliktního soužití všech obyvatel země. Prioritami integrace cizinců jsou znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost cizince, orientace cizince ve společnosti a vzájemné vztahy mezi majoritní společností a cizinci.

Završením procesu integrace cizince, který pobývá v ČR, je z právního hlediska získání státního občanství. Jeho udělení znamená pro cizince ukončení postupného nabývání práv (Trbola, Rákoczyová, 2011a, s. 130).

Pro politiku integrace cizinců v ČR mají klíčový význam dokumenty schválené vládou, vymezující dlouhodobý ráz integrace. Vedle zákonů, především zákona o azylu a zákona o pobytu cizinců, jsou dalšími dokumenty **Koncepce integrace cizinců a Státní integrační program**.

4.4.1 Koncepce integrace cizinců

V roce 2000 byly formulovány **Zásady politiky vlády v oblasti integrace cizinců na území ČR**¹¹. Usnesením vlády z ČR z 11. 12. 2000 č. 1266 byla přijata **Koncepce integrace cizinců**, která ze Zásad vycházela. V roce 2006 byla usnesením vlády ze dne 8. 2. 2006 č. 126 aktualizována **Koncepce integrace cizinců na území ČR**. V roce 2008 byla převedena koordinační role při realizaci Koncepce z MPSV na MV. Od začátku svého vzniku počítá se zapojením řady resortů (MPSV, MV, MŠCHT atd.) a dalších partnerů, především NNO (MV ČR, 2017d).

Od roku 2011 je každoročně vládě předkládána Zpráva o realizaci Koncepce. Pro rok 2017 přijala vláda **Usnesení vlády ČR ze dne 9. 1. 2017 č. 11 k Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném soužití v roce 2017**. Cílovou skupinou integrační politiky jsou kromě dlouhodobě legálně usazených cizinců z třetích zemí¹², kteří nejsou žadatelé ani poživatelé mezinárodní ochrany (dále MO), též ve výjimečných krizových případech občané EU. Vzhledem k faktu, že je integrace vždy oboustranným procesem, jsou cílovou skupinou integrační politiky též občané ČR. Integrace je definována jako komplexní proces postupného začleňování nově příchozích

¹¹ Byly zveřejněny jako příloha usnesení vlády ČR ze dne 7. 7. 1999 č. 689. Jedná se o 15 zásad. Těmi ČR deklaruje svůj aktivní přístup v oblasti integrace cizinců a zásady byly východiskem vlády pro koncepci integrace cizinců (Migrace online, 2013).

¹² Kteří na našem území pobývají nejméně 1 rok (Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců, 2006, s. 15).

do stávajících vazeb a struktur společnosti. Tento proces má své ekonomické, sociální, kulturní, právní a politické aspekty. Proces integrace se odehrává v oblasti bydlení, zaměstnání či podnikání cizinců, v dostupnosti sociálního zabezpečení, zdravotní a sociální péče atd.

Koncepce podle Dluhošové (in Šišková, 2008, s. 81) výrazně změnila dosavadní nastavení integrační politiky. Důraz je kladen „na jednotlivce, tedy na jeho osobní úsilí a odpovědnost vedoucí k jeho samostatnosti, nezávislosti a začlenění se do společnosti. Cizinec je vnímán především jako člen společnosti, nikoli jako příslušník určité komunity.“

Aktualizovaná Koncepce kladla zvýšený důraz na:

- Znalost českého jazyka cizinců
- Dosažení sociální a ekonomické soběstačnosti
- Sociokulturní orientace cizince v české společnosti
- Vztahy mezi komunitami
- Postupné nabývání práv v návaznosti na postupné nabývání vyšších pobytových statusů na území ČR.¹³

Znalost českého jazyka (MVČR 2017g, s. 3) je nezbytným předpokladem pro úspěšnou integraci cizinců do společnosti, jejich schopnost komunikace s majoritní společností, k využití či zvýšení kvalifikace a vzdělání a pro úspěšné začlenění na trh práce. Jazyk je komunikačním prostředkem pro utváření vztahů cizince s okolím a zvyšuje šanci cítit se jako součást majoritní společnosti. Jazyk též spoluvytváří novou identitu cizince (Aktualizovaná Koncepce... 2006, s. 18). Nedostatečná znalost češtiny ztěžuje úspěšnou integraci dětí-cizinců, neboť se negativně odráží na jejich školním prospěchu a má negativní vliv na možnosti jejich dalšího vzdělávání. Je důležité zajistit rovné příležitosti ve vzdělávání dětí-cizinců, resp. žáků MŠ, ZŠ a SŠ s jiným mateřským jazykem, a zvyšování odbornosti pedagogů pro vzdělávání těchto dětí. Zvládnutí školní docházky je podporováno nabídkou kurzů češtiny, doučování, služeb asistentů pedagoga, mimoškolních aktivit atd. Bez významu není ani informovanost všech zainteresovaných stran (ředitelů škol, rodičů, pedagogů) a podpora spolupráce rodičů se školou. Pro dospělé nabízejí kurzy různé pokročilosti Centra na podporu integrace cizinců se školami, s úřady práce, s obcemi. Zvažuje se zavedení zkoušky z ČJ

¹³ Tento bod se poprvé objevil v Aktualizované Koncepci pro rok 2016 (poznámka autorky).

na úrovni A2 jako jedné z podmínek získání trvalého pobytu. Dosavadní úroveň A1 nedostačuje pro jazykovou integraci cizinců do společnosti, proto se zpracovává nový systém přípravy a zkoušek z ČJ na úrovni A2. Dále je nutné zprostředkovat možnost výuky ČJ ženám-cizinkám tím, že se doba konání kursů přizpůsobí jejich možnostem a zajistí se hlídání dětí.

Ekonomická soběstačnost (MVČR, 2017g, s. 4) je též prioritou integrační politiky. Má za cíl posílení nástrojů pro usnadnění vstupu cizinců na trh práce, rozvíjet jejich schopnosti setrvat na trhu práce a chránit je před diskriminací. Cizinci by měli být schopni zajistit své životní potřeby vlastními příjmy z podnikání či zaměstnání. Dalším cílem je nezávislost cizinců na pomoci státu. Znakem jejich soběstačnosti a nezávislosti je informovanost o jejich právech a povinnostech a o podmínkách života v ČR. Zvláštní postavení má z hlediska dopadu integrace zapojení cizinců formou zaměstnaneckého poměru. Zaměstnání je důležitý způsob viditelného přispívání cizinců k vytváření hodnot společnosti. Cizinec má vyšší sebehodnocení, a díky tomu snáze překonává komunikační i jiné bariéry (Aktualizovaná..., 2006, s. 21). Dluhošová (in Šišková, 2008, s. 83) poznamenává, že cizinci jsou často zaměstnání v povoláních s nízkou kvalitou, často neodpovídající jejich kvalifikaci, což znemožňuje plně využít jejich potenciál. Příčinou zaměstnání pod úrovní dosažené kvalifikace je nedostatečná znalost jazyka a ochrana trhu práce. Dále jsou podle Dluhošové (2008, s. 84) velmi významné aktivity NNO, které prostřednictvím svých projektů pomáhají cizincům při vstupu na trh práce, doprovází je při jednání na úřadech, poskytují jim kurzy pro zvýšení kvalifikace (čeština, práce na PC aj).

Orientace cizince ve společnosti je pro bezproblémové začlenění cizince do společnosti nezbytné. Pokud se cizinci neorientují ve společnosti hostitelského státu, sotva se s ní mohou identifikovat a stát se její součástí. Teprve porozumění fungování společnosti a jejich struktur jim umožní, aby se stali samostatnými a soběstačnými členy této společnosti. Také jim to umožní podílet se na vytváření jejích hodnot a využívat je k jejich prospěchu. Zkušenosti ukazují, že je velmi důležité poskytnout cizincům informace, týkající se života země, ve které se hodlají usadit, co nejdříve po jejich příchodu v jazyce, kterému rozumí (Aktualizace..., 2006, s. 23). Je nezbytné, aby se cizinci seznámili s českými realitami, se zvyklostmi a pravidly soužití, s procedurami legálního pobytu, zaměstnávání a podnikání, s možnostmi vzdělání. Je nutné nasměrovat cizince na organizace, které jim poskytnou pomoc a podporu. Na

adaptačně-integračních kurzech se cizinci seznamují se svými právy a povinnostmi, s místními poměry a zvyklostmi, s hodnotami ČR i EU. Cílem je pomoc při řešení praktických problémů a předcházet počátečním nedorozuměním. Pro zajištění cíle nabývá významu kvalita poskytovaných služeb a kvalifikace osob, které je poskytují. Sem patří asistenti, tlumočníci, lektoři atd. Kromě jednotlivých resortů zaujímají důležitou roli při zajišťování služeb cizincům též Centra na podporu integrace cizinců, NNO a další subjekty (MVČR 2017g, s. 5-6). MPSV (Dluhošová, in Šišková, 2008, s. 82) vydalo Informační publikaci pro cizince, podávající základní informace o právech a povinnostech cizinců, o vzdělávání, zdravotní péči, podnikání apod. Byla vydána v ukrajinštině, angličtině, ruštině a vietnamštině. Dalším zdrojem informací pro cizince je webová stránka MPSV.

Další prioritou integrační politiky je **rozvíjení vzájemných vztahů mezi komunitami**. Vztahy mezi majoritou a cizinci jsou pro úspěšný proces neméně důležité. K zabránění vzniku napětí mezi cizinci a majoritou a zajištění harmonického soužití má sloužit podpora otevřenosti společnosti, vzájemná komunikace a aktivity, které propojují cizince i majoritu. Komunikace mezi cizinci a majoritou, vytváření sociálních sítí a rozvíjení mezikulturního a mezináboženského dialogu jsou nutné k zajištění tolerance, eliminaci rasismu a xenofobie. Opatření mají motivovat cizince k zapojení se do společnosti. Důraz je kladen na osobní úsilí jednotlivce a jeho odpovědnost vedoucí k samostatnosti, nezávislosti a začlenění cizince do společnosti (MVČR, 2017g, s. 7).

K porozumění a rozvoji vztahů mezi cizinci a majoritou přispívají pestré aktivity cizinců i jiných subjektů, prezentující kulturu jednotlivých cizineckých skupin žijících v ČR. Též se snaží přiblížit veřejnosti poměry v zemích původu cizinců, napomáhají jejich vzájemné komunikaci. Podpora a rozvoj interkulturního vzdělávání a zvyšování informovanost veřejnosti jsou důležité proto, aby byla majorita ochotna akceptovat cizince a účastnit se procesu integrace. Cílem je umožnit poznání vlastního kulturního zakotvení a otevření cesty k porozumění odlišné kultuře, pochopení a respektu stále rostoucí kulturní rozmanitosti. Dovednosti interkulturní komunikace a jazykové znalosti jsou potřeba u pracovníků veřejné správy a dalších osob, pracujících s cizinci. Dluhošová (2008, s. 84) uvádí jako příklad kursy interkulturního vzdělávání pro pracovníky a členy Komise MPSV pro integraci cizinců, či jazykové kursy pro policisty. Dovednosti kvalitní komunikace zdravotnického personálu s pacienty-cizinci též nabývají na významu.

Postupné nabývání práv v závislosti na délce pobytu též napomáhá integraci cizinců. Cizinci, kteří u nás chtějí pobývat dlouhodobě či trvale, potřebují mít jistotu postupného nabývání práv (MVČR, 2017g, s. 8-9). Získání trvalého pobytu, jako nejvyššího pobytového statusu, zaručuje cizinci sociální práva v plném rozsahu. Získání státního občanství, bez nutnosti vzdát se svého původního, přináší cizincům veškerá politická práva i povinnosti občana ČR.

4.4.2 Státní integrační program

Tento program (dále jen SIP) navazuje na již existující asistenci, která je osobám s mezinárodní ochranou udělována v ČR od roku 1994. Program má za cíl usnadnění integrace azylantů a osob s doplňkovou ochranou v oblasti výuky češtiny, bydlení, vzdělávání, rekvalifikací a vstupu na trh práce. SIP má oporu v zákoně č. 325/1999 Sb., o azylu. Do SIP může být cizinec zařazen pouze na vlastní žádost, kterou vyplní při předání rozhodnutí o udělení azylu či doplňkové ochrany (MVČR, 2017b). Účast v programu je dobrovolná, ale v případě, že do něj cizinec vstoupí, je pro něj závazný. Na základě žádosti zařazení do SIP je vypracován integrační plán pro každého cizince (dále IP). Je to dokument, stanovující integrační cíle u každé osoby. Podle potřeby je aktualizován po celou dobu integračních služeb, maximálně po dobu 12 měsíců.

Držitel mezinárodní ochrany může nejprve využít ubytování v jednom z integračních azylových středisek (dále jen IAS), které provozuje Správa uprchlických zařízení MV (dále SUZ). Ty se nacházejí v Jaroměři – Josefově, v Ústí nad Labem - Předlicích, v Brně - Židenicích a v Havířově. Zde mají cizinci k dispozici samostatné bytové jednotky, kde platí nájemné a poplatky za služby (MVČR, 2017c). Žádosti o ubytování v IAS osob sdílejících stejnou domácnost jsou posuzovány společně. Zde může cizinec pobývat maximálně 12 měsíců, ve výjimečných případech 18 měsíců (MVČR, 2017h, s. 7). Pobyt ve středisku se zaměřuje na úvodní adaptaci na život v ČR, na intenzivní bezplatný kurs češtiny, zajišťovaný MPSV, na hledání trvalého bydlení a zaměstnání, popř. zvyšování kvalifikace (MVČR, 2017c). Jazykový kurz s dotací 400 hodin probíhá v zařízeních SUZ i mimo ně. Má individuální i skupinovou formu, trvá 6-12 měsíců. Je ukončen zkouškou a vydáním osvědčení. Dále může cizinec bydlet v místě svého trvalého bydliště, kde si ubytování hradí sám (MVČR, 2017b). V případě potřeby může požádat o příspěvek a na doplatek na bydlení. Podle Šiškové (2008, s. 72) může cizinec získat nájemní smlouvu v obecním bytě, který nabídla obec MV, nebo si najde nájemní

byt sám v místě, kde by chtěl pracovat a žít. Na rozdíl od první varianty může tento byt být ve vlastnictví fyzických, nejen právnických osob. MV poskytuje na bydlení cizinců finanční prostředky, které posílá obci či majiteli bytu.

Integrační služby jsou poskytovány v několika klíčových oblastech po dobu maximálně jednoho roku formou sociální asistence. V oblasti bydlení cizincům tyto služby pomohou se zajištěním nájemního bydlení či bydlení v podnájmu, v případě potřeby úhradu nákladů provize realitní kanceláři, jednorázový a nevratný finanční příspěvek na zajištění bydlení či úhradu 1-2 nájmu. Dále je možné cizinci pomoci s pořízením nezbytného vybavení a uhrazení nákladů za stěhování. V oblasti zaměstnání je cizinci k dispozici asistence při podání žádosti o zprostředkování zaměstnání na ÚP, při hledání zaměstnání, při zajištění rekvalifikací a dalších kurzů. V oblasti vzdělávání se asistence zaměřují na začlenění do ZŠ a kroužků v rámci povinné školní docházky, při jejich začlenění do mateřských škol asistence při nostrifikaci a zprostředkování studia na SŠ a VŠ. Dále oblast pomoci se týká sociální oblasti. Zde se cizincům dostane pomoci při podání žádosti o sociální dávky. Ve zdravotní oblasti může cizinec využít asistenci při registraci u zdravotní pojišťovny, u lékařů a při nákupu speciálních zdravotních pomůcek. V neposlední řadě musíme zmínit asistenci tlumočnicka při jednání s úřady a dalšími subjekty (MVČR, 2017c).

Generálním poskytovatelem integračních služeb je SUZ¹⁴. Ten koordinuje a zajišťuje integrační služby držitelům mezinárodní ochrany na celorepublikové úrovni ve spolupráci s MV ČR, MŠMT, MPSV, s obcemi, NNO, církvemi, dobrovolníky, zaměstnavateli atd. SUZ může tyto služby zajistit pomocí třetí osoby formou subdodávky.

Shrnutí kapitoly. Proces integrace cizince je velmi náročný nejen pro něj samotného, ale též pro majoritní společnost. Proto se stát pomocí nástrojů integrační politiky snaží tento proces usnadnit oběma stranám. Pro sociální pracovníky (a nejen pro ně) jsou znalosti o integrační politice a dvou základních dokumentech, které se k ní vztahují, klíčové pro jejich práci s cizinci.

¹⁴ Pro rok 2017.

5 Struktura a význam státních institucí a neziskových organizací pracujících s cizinci

Tuto kapitolu jsem věnovala úloze státního a nestátního sektoru v oblasti azylové, migrační a integrační problematiky. Zde představím výčet a popis jednotlivých subjektů, včetně Úřadu vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky. Tato mezinárodní organizace je propojena s oběma sektory.

5.1 Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (dále UNHCR) vznikl 14. 12. 1950 s cílem pomoci evropským uprchlíkům, které ozbrojený konflikt vyhnal z jejich domovů. Po 3 letech měl zaniknout. Během let se vysídlování stalo celosvětovým problémem. UNHCR se zaměřuje na zajištění mezinárodní právní ochrany uprchlíků a prosazování jejich práv. Zároveň se snaží zabránit tomu, aby byli uprchlíci nuceni se vrátit tam, kde jim může hrozit pronásledování. UNHCR pomáhá vedle uprchlíků též žadatelům o azyl a lidem bez státního občanství. Všem těmto lidem pomáhá při integraci do společnosti hostitelské země, při návratu do vlasti v případě, že je tam už bezpečno, anebo při přesídlení do třetí země.

Tato organizace též prosazuje mezinárodní dohody, které se týkají uprchlíků, pomáhá státům při zlepšování jejich spravedlnosti a aktivity jejich azylové procedury a působí jako mezinárodní dozorčí orgán (UNHCR v České republice, 2016). „*Hlavním cílem UNHCR v České republice je podporovat úsilí o vybudování komplexního, udržitelného a samostatného azylového systému, který státu umožní posoudit žádosti o mezinárodní ochranu v souladu s mezinárodně uznávanými standardy a s mezinárodním právem. Činí tak prostřednictvím vlastních programů v oblasti právního poradenství a osvětových aktivit a dále pomocí programů nestátních neziskových organizací, které UNHCR podporuje*“ (ibid). Aktivity UNHCR se týkají také oblasti integrace. Vládám ve střední Evropě při tvorbě integrační politiky poskytuje informace o tom, co znamená integrace v praxi a jaká praktická opatření by měla integrační politika obsahovat. Podle § 36-39 zákona č. 325/1999 Sb., informuje MV na požádání UNHCR o počtu zahájených azylových řízení, pověřenému zástupci UNHCR umožní kdykoli navázat kontakt s účastníkem řízení, nahlížet do jeho spisu anebo být přítomen při ústním jednání a pohovoru.

5.2 Státní instituce

Problematika mezinárodní migrace a mezinárodní ochrany v ČR je v gesci MV, které je v tomto směru odpovědné na legislativně-koncepční, analytické a realizační úrovni. Část kompetencí je na základě zákona o pobytu cizinců svěřena PČR. MV má tímto zákonem přiznané postavení správního orgánu nadřízeného PČR – Ředitelství služby cizinecké policie. Dále vykonává dozor nad policií při výkonu státní správy a plní další úkoly, stanovené zákonem (MVČR, 2014). Dalším subjektem je odbor azylové a migrační politiky (dále OAMP).

5. 2. 1 odbor azylové a migrační politiky

„Odbor azylové a migrační politiky je útvarom Ministerstva vnútra pre výkon pôsobnosti vymedzené ministerstvu v oblasti mezinárodnej ochrany, uprchlictví, vstupu a pobytu cizinců, koncepcie integrace cizinců, státního integračního programu a schengenskej spolupráce“ (MVČR, 2017f). OAMP se člení na mnoho různých oddělení, např. oddělení mezinárodní ochrany, oddělení podpory pobytu a víz. Za zmínku stojí též 13 oddělení pobytů cizinců pro jednotlivé kraje či oddělení migrace.

Na pracovišti OAMP jsou povinni se obrátit cizinci, pokud podávají žádosti o prodloužení krátkodobého či dlouhodobého víza. Zároveň jsou zde podávány žádosti o různé druhy pobytů (přechodný, trvalý) či jejich prodloužení. V neposlední řadě mají cizinci za povinnost OAMP ohlásit každou změnu pobytu.

5.2.2 Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnútra

SUZ vznikla v roce 1996. Tato organizační složka státu spadá pod pravomoc náměstka ministra vnútra. SUZ provozuje azylová zařízení - přijímací a pobytová střediska pro žadatele o MO a integrační azylová střediska pro držitele MO. Od roku 2006 existují zařízení pro zajištění cizinců (dále ZZC). Zde jsou umístovány osoby, které pobývají nelegálně na území ČR. V 9 krajských městech provozuje síť Integračních center na podporu integrace cizinců. Také je hlavním poskytovatelem integračních služeb v rámci Státního integračního programu. Činnosti SUZ mimo jiné vymezují zákony č. 325/1999 Sb., o azylu a zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR ((SUZ MV, 2017). SUZ provozuje 7 zařízení. Přijímací střediska jsou na Letišti Václava Havla v Praze-Ruzyni a v Zastávce. V Havířově a v Kostelci nad Orlicí se nacházejí pobytová

střediska. Středisko v Havířově slouží zároveň jako integrační. Další integrační střediska jsou v Jaroměři, Předlicích a v Brně. Zařízení pro zajištění cizinců provozuje SUZ v Bělé pod Bezdězem, ve Vyšních Lhotách a v Balkové. Centra na podporu integrace cizinců jsou v Ostravě, Pardubicích, Jihlavě, Zlíně, Plzni, Karlových Varech, Českých Budějovicích a Olomouci.

Přijímací střediska (PřS) jsou určena k ubytování nově příchozích žadatelů o MO. Středisko není možné volně opustit až do ukončení základních vstupních procedur. Jimi se rozumí identifikace totožnosti, zahájení řízení o udělení MO, vstupní pohovor spojený se sociálním šetřením a vstupní zdravotní prohlídka. Žadatelům je poskytována kromě ubytování také strava, základní hygienické potřeby a lékařská péče. K dispozici mají služby sociálního pracovníka a psychologa a mohou se účastnit různých volnočasových aktivit (SUZ MV, 2017).

Žadatelé, kteří prošli předepsanými vstupními procedurami v PřS, mohou po dobu řízení jejich žádosti o MO využít ubytování v **pobytovém středisku** (PoS) nebo využít pobytu v soukromí. Středisko mohou volně opouštět. Poskytované služby jsou podobné jako v PřS. Důraz je kladen na sociální práci a volnočasové aktivity. Jsou zde k dispozici dětská centra, výtvarné dílny, knihovny či čajovny. Jsou zde pořádány různé kulturní akce a výlety. Personál PoS věnuje zvýšenou pozornost ohroženým skupinám, mezi které patří nezletilí žadatelé bez doprovodu, senioři, osamělé ženy s dětmi atd.

Klienty **integračních azylových středisek** jsou držitelé MO, kteří vstoupili do SIP a požádali v nich o dočasné ubytování. Ubytování je zde zpoplatněno a pobyt je maximálně na 18 měsíců. Doba zde strávená má sloužit k osvojení českého jazyka a nalezení zaměstnání a samostatného bydlení. Sociální pracovníci v případě zájmu poskytují asistenci a poradenství.

Zařízení pro zajištění cizinců (dále ZZC) slouží k zajištění cizinců starších 15 let, kteří se pobytem na území ČR dostali do rozporu se zákony ČR. Akcent je kladen na kroky, spojené se ztotožněním cizince, který bývá často bez platných dokladů. Práce SUZ spočívá zejména v zajištění stravy, ubytování, lékařské péče, volnočasových aktivit. K dispozici mají cizinci služby sociálního pracovníka. Po areálu se kromě nočního klidu mohou volně pohybovat, využívat kulturní místnost a sportoviště /ibid).

Cílem **center na podporu integrace cizinců** je vytvoření prostoru pro dlouhodobou a koncepční podporu integrace cizinců. Klienty jsou státní občané třetích zemích, kteří oprávněně pobývají na území ČR (kromě žadatelů o MO). Všechna centra poskytují služby odborného sociálního a právního poradenství. Klienti se mohou účastnit kromě mnoha jiných aktivit kursů českého jazyka a sociokulturních kursů, využívat internetové pracoviště a knihovnu. CPIC spolupracují s mnoha subjekty, např. s cizineckou, městskou či státní policií, s úřady práce, s živnostenskými či finančními úřady (SUZ MVČR, ©2009-2013).

5.3 Neziskové organizace

Podle Matouška (2003, s. 123-124) nestátní neziskové organizace (dále NNO) jsou zřízeny jiným subjektem než je stát. Jejich primárním účelem není vytvářet zisk. Většina NNO získává peníze na svůj provoz z rozpočtu příslušných ministerstev. Jak podotýká Günterová (2005, s. 336), NNO vyplňují „prázdná“ místa v systému a snaží se uplatňovat jiný přístup než stát. Zároveň upozorňují *„na nedostatky státního systému, na porušování práv uprchlíků a rozvíjení aktivit směřujících ke zjednání nápravy“* (ibid). Rozumek (2007, s. 17) těmito „prázdnými místy“ má na mysli dostupnost kvalitní bezplatné právní a sociální pomoci.

5.3.1 Typologie neziskových organizací

Subjekt musí splňovat několik znaků k tomu, aby jej bylo možno považovat za NNO¹⁵ (Skovajsa, 2010, s. 38-39). První je organizovanost, spočívající ve skutečnosti, že je subjekt formálně zřízen jako právnická osoba, anebo se vyznačuje jasnou a stálou organizační strukturou. Soukromý charakter a nezávislost na státu znamená, že subjekt není součástí státu, ani jej stát neřídí. Zásada nerozdělování zisku je třetím znakem NNO. Zisk není rozdělován ani mezi členy, ani mezi vlastníky či manažery, ale případný zisk je použit pro naplnění poslání NNO. Pokud je NNO schopna sama spravovat a má k tomu potřebné struktury, naplňuje znak samosprávnosti. Dobrovolnost znamená nepovinnou povahu členství v NNO či spolupráce s ní, a že ji vykonávají dobrovolníci. Této definici odpovídají NNO rozdělené podle právní formy (Nadace

¹⁵ Podle tzv. strukturálně-operacionální definice, kterou navrhl americký sociolog L. M. Salomon a německý sociolog H. K. Anheier (Skovajsa, 2010, s. 38).

Neziskovky. cz). Jedná se o spolky a pobočné spolky, nadace a nadační fondy, účelová zařízení církve, obecně prospěšné společnosti, ústavy a školské právnické osoby.

Podle funkce dělí Skovajsa (2010, s. 41) na servisní, zájmové a advokační. Servisní NNO poskytují služby v mnoha oblastech, např. vzdělávání, zdravotní péče či sociální práce. Zájmové NNO umožňují členům realizovat vlastní zájmy a trávit volný čas. Patří sem kroužky, sportovní oddíly, umělecké spolky. Nadace Neziskovky.cz k nim řadí ještě filantropické NNO, které podporují finančně veřejně prospěšné aktivity. Patří sem nadace a nadační fondy. Zájmy vlastních členů, či obecný zájem hájí advokační NNO. Patří sem různé odbory, lobbistické skupiny nebo organizace hájící práva menšin, zvířat, věnující se ochraně přírody apod. Skovajsa dělí NNO také podle členství na členské (mající institut členství a členskou základnu) a nečlenské (mající pracovníky a členy správních orgánů).

Další typologií, která mě nejvíce zaujala, vymezuje Prouzová (2008, s. 11). Ta rozdělila NNO podle aktivity v oblasti integrace cizinců do 3 skupin:

NNO, které výhradně poskytují služby cizincům. Ty se věnují pouze problematice cizinců a jejich integraci. Druhá skupina NNO poskytuje služby nejen cizincům, jejich integraci se věnují částečně. Organizace zřizované především cizinci a příslušníky národnostních menšin pro uspokojování vlastních potřeb, jsou třetí skupinou NNO. Tato sdružení poskytují služby vybraným občanům ČR a vybraným skupinám cizinců.

5.3.2 Služby poskytované neziskovými organizacemi

Služby poskytované neziskovými organizacemi jsou podle Prouzové následující (2008, s. 29-31):

Služby týkající se zdraví zahrnují služby psychologa. V oblasti rekreace a kultury jsou cizincům poskytovány různé volnočasové aktivity, jako sportovní akce a kulturní výlety pro děti cizinců, ženský klub, šicí dílna, festivaly apod. Dále sem patří zprostředkování informací či vydávání informačních publikací pro cizince i českou veřejnost. Na téma cizinecké problematiky vydávají časopisy, noviny, konají přednášky či spravují své internetové stránky. V oblasti vzdělávání jsou nejčastěji cizincům nabízeny kursy ČJ, ale též počítačové kursy, kursy AJ. Cizinci se účastní různých přednášek spojených s hledáním zaměstnání.

Další klíčovou oblastí v poskytování služeb cizincům nazývá Prouzová sociální péči. Pod ni zahrnuje sociální poradenství, pomoc se získáním zaměstnání a bydlení, asistence při komunikaci s úřady, hledání školy pro děti cizinců. Patří sem též materiální a finanční pomoc, pomoc při vyřizování sociálních dávek, aktivizační služby pro rodiny s dětmi atd. Dalšími službami, poskytovanými NNO v oblasti integrace cizinců jsou právní pomoc a ochrana lidských práv.

Shrnutí kapitoly. Státní instituce i nestátní organizace aktivně spolupracují v oblasti integrace cizinců. NNO se podílejí na realizaci Koncepce integrace cizinců, která jejich činnost podporuje od počátku. Za finanční podpory státní správy pořádají NNO různá integrační opatření, např. kurzy češtiny a sociokulturní orientace, právní a sociální poradenství či podporu kulturních aktivit cizinců. Pomáhají cizincům při komunikaci s úřady, při vstupu na trh práce (Dluhošová, 2008, s. 86).

SUZ umožňuje pracovníkům NNO navštěvovat jejich zařízení. Státní i nestátní subjekty si jsou vědomy nutnosti společné spolupráce (Günterová, 2005, s. 338). Podle mého názoru je pro společnost i cizince samotné výhodné, pokud se do integrace cizinců zapojí co nejvíce aktérů, ať už se jedná o stát, neziskový sektor či jednotlivce.

6 Sociální práce s cizinci

Cizinci, kteří se ocitli v postavení uprchlíka, přicházejí z oblastí válečných konfliktů či politických převratů. Zažili přímé ohrožení základních podmínek existence či života. Nesou si s sebou traumata způsobená hrůznými zážitky. Uprchlíci se nezbaví problémů ani po příchodu do ČR. Příkladem může být pobyt v uprchlickém táboře, který znemožňuje svobodný pohyb. Jejich potřeby nejsou v dostatečné míře saturovány. Strádají v oblasti citové jistoty a bezpečí, otevřené budoucnosti. Jazyková bariéra a nároky spojené s adaptací pro ně jsou též zdrojem obav a frustrací. Ztratili sociální vazby z domova a prožívají ambivalentní pocity spojené s potřebou si uchovat původní identitu a tlakem na její změnu (Vágnerová, 2000, s. 361-363). Při překonávání všech těchto problémů jim mohou pomoci sociální pracovníci.

Matoušek (2003, s. 213) vymezuje sociální práci jako společenskovední oblast a zároveň oblast praktické činnosti, „*jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanost aj). Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky.*“

6.1 Specifika sociální práce s cizinci

Jak zmiňuje Günterová (in Matoušek, 2005, s. 333), sociální práce s cizinci se týká žadatelů o azyl nebo azylantů, kteří žijí v pobytových či integračních střediscích nebo tzv. v soukromí. Dalšími klienty sociální práce jsou cizinci s různým typem pobytu¹⁶. Přístup, jaký sociální pracovník v konkrétním případě zvolí, a průběh celého procesu práce s klientem, závisí na několika faktorech: na fázi azylového řízení a v jaké kulturní oblasti klient žil. Dále se způsob sociální práce odvíjí od faktu, zda je sociální pracovník zaměstnancem státu (MV) či neziskové organizace. V sociální práci je nutné věnovat zvýšenou pozornost ohroženým skupinám cizinců, mezi které patří děti a mladiství bez doprovodu dospělé osoby, ženy, staří lidé, oběti extrémního násilí a lidé s fyzickým či mentálním postižením (Günterová, 2005, s. 333).

¹⁶ Poznámka autorky.

6.1.1 Principy sociální práce s cizinci (hlavně uprchlíky a azylanty)

Sociální pracovník je pro cizince často jediným kontaktem s novým světem, ve kterém se cizinec ocitá po svém příchodu, a prostředníkem mezi ním a českou společností. Kvůli odlišným kulturám sociálního pracovníka a cizince je nutná pracovníkova znalost českého prostředí, příslušných zákonů a předpisů, alespoň jednoho světového jazyka a kulturního rámce, který formoval klientovu osobnost a chování (Günterová, 2005, s. 333). Wasserbauerová a Omastková, (2007, s. 19) k tomu přidávají znalost sociokulturních rozdílů týkajících se postavení muže a ženy ve společnosti, vystupování a komunikace s lidmi. Někteří cizinci (muži) preferují sociálního pracovníka muže, protože ženám nedůvěřují. Pracovník by měl motivovat klienta k využívání všech možností, které organizace nabízejí, ke zlepšení jeho šance na pracovní uplatnění a celkovou integraci do naší společnosti.

Podle mého názoru by se neměla upřednostňovat specifika různých kulturních okruhů, ze kterých klienti přicházejí.

V případě muslimských žen, které jsou zcela podřízeny muži, a podle tamních zvyků a tradic mají být izolované doma a věnovat se pouze výchově dětí a domácnosti, by se zcela těmto ženám uzavřela možnost naučit se náš jazyk, poznat zvyky naší země. Ženy by se měly zapojit do pracovního procesu, pokud mají zájem. Vlastní příjem je v případě odchodu či úmrtí manžela ochráněním před exekucemi, výpovědi z nájmu bytu a jinými problémy. Velkou pozornost si zaslouží ze strany sociálních pracovníků a dalších profesionálů děti ženského pohlaví. Je potřeba jim též umožnit vzdělávat se, aby nebyly závislé na mužích v rodině. A s muži, hlavami rodin, by měli sociální pracovníci probrat naše zákony a sankce za jejich nedodržení. Jako příklad uvedu povinnou školní docházku i pro dívky (pozn. autorky).

O budoucnosti klienta by se mělo hovořit otevřeně, nezastírat mizivé šance získání azylu v ČR. Klienta je dobré motivovat k smysluplnému využití období čekání k sebevzdělávání a získávání informací o ČR (ibid). Pilat (2007, s. 28) k tomu přidává maximální důvěru a nevynášení informací. Za zmínku stojí též nezveřejňování klientových příběhů a údajů před dalšími klienty.

Sociální pracovník by měl respektovat zdrženlivost klienta či nechuť se svěřovat s jeho zážitky z minulosti. Ochrana osobních údajů klienta by měla být samozřejmostí (Wasserbauerová, Omastková, 2007, s. 20).

Principy sociální práce, s kterými by se měli lidé pracující s cizinci ztotožnit, jsou podle Günterové (2005, s. 334) následující:

- Ochrana práv a zájmů cizinců v obtížné životní situaci.
- Respekt jejich důstojnosti, soukromí a důvěrnosti sdělení.
- Dohled nad tím, aby cizinci obdrželi potřebnou sociální pomoc od příslušných institucí.
- Respekt jedinečnosti každého cizince bez ohledu na jeho původ, etnicitu, rasu, barvu pleti, věk, zdravotní stav, pohlaví aj.
- Poskytování sociální pomoci v souladu s moderními poznatky.
- Aktivní vyhledávání cizinců v obtížné sociální situaci.

6. 1. 2 Etické principy sociální práce s cizinci a její cíle

Günterová (2005, s. 339) navíc doporučuje se v sociální práci s uprchlíky řídit těmito etickými principy: Respekt k cizincům, zachování důvěrnosti, řídit se zásadou neškodit, a spravedlnosti (rozdělovat pomoc všem stejně bez ohledu na příslušnost k rase, národnosti či pohlaví).

V případě zajištění všech základních potřeb cizince by podle Günterové (2005, s. 334) mělo být hlavní náplní sociální práce poskytování kvalitního sociálního poradenství. Trousil (2007, s. 105) navíc zmiňuje řešení aktuální situace cizince a prevenci konfliktních situací.

Sociální práce s cizinci by měla směřovat k jejich integraci do naší společnosti. Na konci tohoto procesu by měl mít cizinec zajištěné bydlení, práci, vzdělání, ovládat český jazyk, znát českou společnost a umět se do ní zapojit.

Problém je, že se zástupci státních institucí hovoří jen o integraci azylantů. Žadatele o azyl považují za skupinu, která se integrovat nemusí a nemá. Vychází totiž z předpokladu, že jejich žádost o azyl bude zamítnuta (Günterová, 2005, s. 334). Sociální pracovníci spolupracují s právníky a psychology. Právní poradenství se zaměřuje na seznámení cizince s právy a povinnostmi, vyplývajícími ze zákona o azylu, s právním řádem ČR a se základními lidskými právy. Psychologickou pomoc často potřebují cizinci ve střediscích SUZ. Tu poskytují psychologové zaměstnaní u MV či v NNO. Problém často je, že cizinci neznají roli psychologa a nedůvěřují tomuto typu pomoci (ibid).

6.2 Sociální práce s cizinci ve státních institucích a v neziskových organizacích

Sociální pomoc a služby jsou poskytovány sociálními pracovníky ve státních zařízeních a sociálními pracovníky z NNO. Rozdíl mezi pracovníkem státní a neziskové organizace spočívá v míře podpory a kontroly klienta. Sociální pracovníci státních institucí (MV) jsou v každodenním styku s klienty. Mohou být tedy s nimi v užším kontaktu, ale na druhou stranu jim situace, že jsou zaměstnanci instituce rozhodující o vyřízení žádosti o azyl, může být překážkou k navázání důvěry ze strany klientů. Sociálním pracovníkům z NNO chybí pravomoci státních zaměstnanců. Do azylových zařízení přicházejí několikrát týdně. Klient má možnost vstoupit tímto do kontaktu s někým „zvenčí“. Zároveň pracovníci NNO poskytují své služby i žadatelům o azyl a azylantů žijících tzv. v soukromí/ (Günterová, 2005, s. 338).

6.2.1. Sociální práce s cizinci ve státních institucích

Rozsah sociální práce s cizinci v zařízeních SUZ je široký, proto jej nelze jednoduše vymezit. Pracovníci pracují s různými skupinami klientů (s nezletilými, s rodinami včetně těch neúplných, se seniory, se zdravotně postiženými, s osobami se zvláštními potřebami, s osobami závislými na omamných a psychotropních látkách, s osobami, jež byly v detenci, s osobami s psychiatrickou diagnózou a různými traumaty), na rozdíl od specializovaných zařízení sociálních služeb, ve kterých pobývá úzce ohraničená skupina klientů rozdělená podle věku, sociální diagnózy, zdravotního stavu apod. Pracovníci musí překonávat jazykovou bariéru a sociokulturní rozdíly. Způsob a zaměření práce se liší podle typu zařízení, klientů a typu jejich pobytu. Sociální služby jsou poskytovány na rovině informační, diagnostické, poradenské a další. Cíli sociální práce jsou podpora schopnosti klienta přizpůsobit se nárokům a podmínkám situace a prostředí, dále zprostředkovat zdroje a služby. V neposlední řadě se snaží sociální práce humánně a efektivně podporovat klientův rozvoj (SUZ MV).

Role sociálního pracovníka v SUZ je jasně daná zákonem o azylu, druhem střediska, vnitřními předpisy a potřebami klienta. V přijímacím středisku je jeho hlavní činností předávání informací klientovi, pomáhajících mu orientovat se v nové psychicky i fyzicky náročné situaci. Provádí vstupní pohovor s klientem za pomoci tlumočnicka, kde mimo jiné zjistí jeho potřeby. Zprostředkovává klientovi v případě potřeby zdravotnické, psychologické, právní či poradenské služby. Pomáhá mu při jednání na

úřadech. Vzhledem k uzavřenosti střediska se snaží sociální pracovník s ostatním personálem předejít vzniku sociálně patologických jevů a psychické frustrace, které pramení z omezení na svobodě a odloučení rodiny.

Po ukončení všech povinných procedur mohou cizinci odejít do soukromí či do pobytového střediska, kde čekají na rozhodnutí o své žádosti o MO. V případě odchodu do soukromí může klient využít služeb NNO. Zařízení je otevřené a pracovník klienta doprovází do banky, do školy, na úřady, do obchodu. Seznamuje jej např. s funkcí zdravotního pojištění a platebního styku. Klienti si osvojují prostřednictvím kursů český jazyk, počítačové dovednosti a finanční gramotnost. V případě, že žádost o MO bude zamítnuta a klient musí pobytové středisko opustit, pomáhá sociální pracovník žadateli při dobrovolné repatriaci. Klientovi se dostane finanční podpory od SUZ, NNO či jiných subjektů. Tuto možnost má klient po celou dobu azylové procedury. Jako ekvivalent nedobrovolné deportace je repatriace nabízena i klientům ZZC.

V případě pozitivního rozhodnutí o udělení MO může cizinec odejít do soukromí či do integračního azylového střediska. Zde jej sociální pracovník uvádí do všech aspektů života naší společnosti nutných k úspěšnému zvládnání života. Důraz je kladen na jazyk, vzdělání, práci a bydlení. Klient většinou vstupuje do SIPu. Kvůli pracovnímu uplatnění je nutné si doplnit vzdělání, rekvalifikovat se či zajistit nostrifikaci diplomů. Z IAS odchází klient do integračního bytu¹⁷. Zde role sociálního pracovníka SUZ končí (Borská, 2015).

Dalšími subjekty, pomáhajícím cizincům po opuštění IAS, jsou Centra na podporu integrace cizinců (CPIC). Služby jsou poskytovány zdarma, individuálně, bez rozdílu věku, diskrétně a bezpečně, při zachování respektu a rovnosti. CPIC poskytují odborné sociální poradenství ambulantní a terénní formou podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (SUZ MV ČR ©2009-2013).

6.2.2 Sociální práce s cizinci v neziskových organizacích

Integrace cizinců se soustředí na 4 klíčové předpoklady integrace – znalost jazyka, orientace ve společnosti, participace na trhu práce a vazby na příslušníky majority. Tyto předpoklady vymezují prostor, ve kterém lze očekávat většinu služeb poskytovaných NNO. Ze zahraničních zkušeností vyplývá, jak nezanedbatelnou roli NNO při integraci cizinců do společnosti hrají. Na rozdíl od státních orgánů jsou NNO s cizinci a jejich

¹⁷ V tom lepším případě, neboť integračních bytů je nedostatek (pozn. autorky).

komunitami v každodenním bezprostředním kontaktu, což vytváří předpoklady k včasné identifikaci integračních a pracovních strategií cizinců a jejich potřeb. NNO jsou operativnější, efektivněji komunikují s klienty, znají lépe jejich potřeby a terén a více se angažují v řešení problémů klientových potřeb v rámci poskytované služby. NNO se účastní na tvorbě integračních politik na regionální i celostátní úrovni (Trbola, Rákoczyová, 2011b, s. 75).

„Jedním z nejdůležitějších aspektů veškerých aktivit organizací neziskového sektoru na podporu integrace přistěhovalců je správná identifikace aktuálního problému klienta a s ní související vytipování jeho neuspokojených potřeb“ (Trbola, Rákoczyová, 2011b, s. 100).

Klientovy potřeby závisí na mnoha faktorech, např. na věku, vzdělání, pobytovém statusu, na sociálním a ekonomickém kapitálu. Stěžejním nástrojem reflexe potřeb klientů je kontakt „face to face“. Klienti, kteří v organizaci diskutují své aktuální potřeby, se často stávají pravidelnými klienty. Sociální pracovník poté vytváří individuální plány, na základě kterých je zjištění potřeb mnohem efektivnější (Trbola, Rákoczyová, 2011b, s. 101). Souhlasím též s faktem, že pro pracovníky NNO je taktéž důležitá komunikace, spolupráce a provázanost s ostatními aktéry procesu integrace, jako jsou státní instituce, zaměstnavatelé, další NNO. Vzájemná spolupráce těchto aktérů zahrnuje zejména zvyšování informovanosti klientů o potenciální nabídce služeb, vzájemnou spolupráci ve vzdělávání, informování atd. (ibid.).

Na specifické potřeby každého klienta navazují potřebné služby. Některé jsem už zmínila v předchozí kapitole, jako poradenství, asistenční služby zaměřené na doprovod při jednání s úřady, jazykové kurzy, volnočasové aktivity a mnoho dalších.

6.3 Problémy v systému pomoci uprchlíkům

Jak píše Günterová (2005, s. 341-344), služby poskytované cizincům z pohledu předpisů, se zdají být v pořádku. Cizinci hledající azyl mají kde spát, co jíst a mají k dispozici potřebnou lékařskou péči. Lidé čekají dlouhá léta na vyřízení své žádosti o azyl, buď v izolaci v zařízení SUZ či v nejistém životě v soukromí.

Lidé potřebují vědět, co je čeká. Chtějí pracovat, mít rovný přístup na trh práce a k lékařské péči. Někteří žadatelé, kterým je žádost o azyl zamítnuta, jsou často již integrováni v naší společnosti. Buď pracují, nebo jejich děti chodí do škol a umí česky.

Legalizace jejich pobytu na území ČR je skoro nemožná. Kvůli tomu musí ČR opustit lidé, kteří by byli pro náš stát přínosní. Podle mě snaha sociálních pracovníků i těchto cizinců o integraci do společnosti přichází vniveč.

Shrnutí kapitoly. Ve středu zájmu sociální práce s cizinci stojí kromě poradenství a pomoci v průběhu azylového řízení i prosazování lidských práv, umožnění přístupu ke vzdělávání, na trh práce, k lékařské péči, bydlení, kultuře a sportu, podporu při jednání s úřady. Od sociálních pracovníků se též očekává, že cizince seznámí s jejich právy a povinnostmi (Unabhangiges Ratgeberportal).

Sociální pracovník pracující s cizinci bez ohledu, zda pracuje ve státním či neziskovém sektoru, má za úkol motivovat klienta k tomu, aby využil všechny dostupné aktivity a možnosti, které mu jsou nabízeny, jelikož tím zvyšuje svou šanci na úspěšnou integraci do české společnosti.

Shrnutí teoretické části práce

Téma migrace a integrace se stalo velmi aktuální v souvislosti s migrační krizí v roce 2015. Na ni musely reagovat všechny státy Evropy přizpůsobením svých migračních a integračních politik, Českou republiku nevyjímaje. Ta se postupem doby ze země, ze které lidé emigrovali, stala zemí cílovou. Počet u nás žijících cizinců se u nás stále zvyšuje, neboť v naší zemi nacházejí příznivé podmínky k životu.

Migrace je multidimenzionální jev, stěží vysvětlitelný jedinou příčinou. Lidé migrují z nejrůznějších příčin, ať z důvodu útěku ze země původu před válkou, hladem, pronásledováním, nebo z touhy najít v cílové zemi lepší ekonomické podmínky.

Na tyto okolnosti reagují země svými opatřeními v oblasti migrace, azylu a integrace. Musíme si uvědomit, že ne vždy se podaří schvalovat zákony tak, aby byly spravedlivé a objektivní. Je velmi těžké rozlišit, který cizinec/migrant je opravdu v nebezpečí života, hrozí mu pronásledování či jiné újmy, a který má v úmyslu pouze využít sociální a jiné výhody cílové země.

Je zřejmé, že všechny státy musí na tomto poli spolupracovat, neboť samy by nápor cizinců nezvládly. Tomu se musí i přizpůsobit vzdělávání sociálních pracovníků, policistů, státních úředníků, zdravotnického personálu, zkrátka všech zainteresovaných osob pracujících s cizinci. Jedná se o jejich jazykovou vybavenost, znalost příslušných zákonů či vzorců chování typických v cizincově zemi původu.

V metodologické části se pokusím zjistit a kriticky zanalyzovat faktory, které podporují či znesnadňují integraci cizinců do naší společnosti z pohledu sociálních pracovníků. Využiji kvalitativní výzkumnou strategii sběru dat pomocí polostrukturovaného rozhovoru s informanty. Druhou výzkumnou metodou bude tzv. desk research. Při výběru vzorku se jedná o sociální pracovníky v neziskových organizacích a státních institucích, kteří pracují s cizinci. Představím hlavní a tři dílčí cíle. Nakonec se pokusím interpretovat data zjištěná k dílčím cílům a tím zodpovědět hlavní cíl.

7 Metodologická východiska výzkumného šetření

Touto kapitolou, v níž se budu věnovat hlavnímu cíli (dále HC) a třem dílčím cílům (dále DC) výzkumného šetření a s jejich operacionalizací, začíná metodologická část mé práce. V následujících podkapitolách seznámím čtenáře s výzkumnou strategií a metodou sběru dat, kterou jsem použila. Zmíním rovněž charakteristiku informantů/informantek, tedy sociálních pracovníků/pracovnic, pracujících s cizinci ve státních institucích a neziskových organizacích.

7.1 Hlavní cíl a dílčí cíle výzkumného šetření

Cílem mého výzkumného šetření bude pomocí polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky/pracovnicemi ze státních institucí a neziskových organizací pracující s cizinci a analýzy dokumentů zjistit, jaké faktory usnadňují, či znemožňují se cizincům integrovat do naší společnosti z pohledu sociálních pracovníků. Dále jaká opatření navrhnou, aby se proces integrace usnadnil.

HC zní:

Identifikovat a kriticky zhodnotit faktory, které podporují, nebo naopak ztěžují integraci cizinců do české společnosti z pohledu sociálních pracovníků, kteří s nimi pracují.

Tento hlavní cíl je doplněn o tři dílčí cíle. V prvním jsem chtěla zjistit faktory usnadňující integraci cizinců do české společnosti, pomocí cíle druhého naopak faktory, které jsou integraci na překážku. Třetí dílčí cíl mi měl pomoci zjistit chybějící služby či opatření, popřípadě navýšení kapacity stávajících, které by usnadnily cizincům integraci podle názorů sociálních pracovníků.

Dílčí cíl 1 zní:

Identifikovat faktory na straně cizinců a společnosti, které usnadňují cizincům integraci do naší společnosti z pohledu sociálních pracovníků.

Dílčí cíl 2 zní:

Identifikovat faktory na straně cizinců a společnosti, které brání integraci cizinců do české společnosti z pohledu sociálních pracovníků.

Dílčí cíl 3 zní:

Zjistit, jaká opatření a služby či rozšíření jejich kapacity by přispělo podle názorů sociálních pracovníků k integraci cizinců do české společnosti.

7.2 Operacionalizace

„Operacionalizace je převod výzkumného problému do empiricky testovatelné podoby, v užším pojetí proces transformace pojmů do podoby empirických indikátorů, znaků“ (Buriánek, 2017). Tento krok umožní převést problém do lépe zkoumatelné podoby. Abych mohla zodpovědět hlavní výzkumný cíl, položený v úvodu práce, musela jsem jej převést pomocí operacionalizace do sledovatelných znaků. Z hlavního cíle jsem na základě poznatků teoretické části vyvodila tři dílčí cíle. K těm jsem nakonec přiřadila výzkumné otázky. Operacionalizaci tří dílčích cílů ukazují tabulky (viz Přílohy 3-5).

7.3 Výzkumná strategie

Ve svém výzkumu jsem použila kvalitativní výzkumnou strategii, protože jsem chtěla získat subjektivní názor informantů na danou problematiku, v tomto případě na integraci cizinců.

Obecně uznávané vymezení kvalitativního výzkumu podle Hendla (2008, s. 47), neexistuje. Creswel (in Hendl, 2008, s. 48) vymezuje kvalitativní výzkum jako *„proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“* Disman (2002, s. 285) k tomu podotýká, že se jedná o *„nenumerické šetření a interpretaci sociální reality. Cílem je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“* Další pohled nabízejí Strauss a Corbinová, (1999, in Hendl, 2008, s. 48), kteří za kvalitativní výzkum považují jakýkoli výzkum, jejichž výsledků se nedosahuje pomocí statistických operací nebo kvantifikace.

Cílem kvantitativního výzkumu je testování hypotéz na rozdíl od kvalitativního, který vytváří nové hypotézy, nové porozumění. Toto porozumění vyžaduje vhled do co největšího množství dimenzí daného problému (Disman, 2002, s. 286).

V kvalitativním výzkumu je používána induktivní logika. Na začátku výzkumného procesu probíhá sběr dat či pozorování. Poté výzkumník hledá pravidelnosti, které se v těchto datech vyskytují, a význam těchto dat. Dalším krokem je formulace

předběžných hypotéz. Výstupem je formulace nové hypotézy nebo teorie (Disman, 2002, s. 287).

Každým krokem výzkumu jsou hypotézy či teorie zpřesňovány, nahrazovány či měněny. To trvá tak dlouho, dokud výzkum přináší nové informace. Tehdy je výzkum teoreticky nasycen. Výzkumník dosáhl teoretické saturace. Metodologie výzkumu není vytvářena předem, ale v průběhu sběru dat, kdy výzkumník neustále formuluje nové otázky (Disman, 2002, s. 300-302).

Získané znalosti nemusí být zobecnitelné na celou populaci a v jiném prostředí (Hendl, 2008, s. 50). Jinými slovy, výsledky výzkumu většinou platí jen pro vzorek, ve kterém byly získány. V mém případě se výsledky nedají vztáhnout např. na celou Prahu, ale pouze na organizace, ve kterých mnou oslovené/oslovení informantky/informanti pracují.

7. 4 Použitá metoda

Z mnoha technik sběru dat v kvalitativním výzkumu jsem se rozhodla použít metodu kvalitativního dotazování a kvalitativní analýzy dokumentů (desk research). Z technik, které nabízí dotazování¹⁸, jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor/interview (pomocí návodu). Návod k rozhovoru sestává ze seznamu otázek či z témat, která je nutné v rozhovoru probrat, čímž je zajištěno, že tazatel žádné téma nevynechá. Záleží na tazateli, jakým způsobem a v jakém pořadí osvětlí daný problém. Může volně přizpůsobovat otázky podle situace (Hendl, 2008, s. 174). Velkou výhodou je možnost klást doplňující otázky, kdy lze dosáhnout maximální výtěžnosti. Nespornou výhodou je též možnost sledovat mimoverbální konverzaci informanta/informantky (Miovský, 2006, s. 161).

Návod k rozhovoru jsem vytvořila na základě operacionalizace dílčích výzkumných otázek. Rozhovory jsem provedla tak, aby odpovědi byly co nejvíce strukturované a nezněly uzavřené otázky. Po zodpovězení otázek, vázaných ke každému dílčímu cíli, jsem dala informantovi/informantce možnost v případě jeho/jejího zájmu cokoli dodat, doplnit k danému tématu.

¹⁸ Hendl (2008) jako techniky kvalitativního interview dále uvádí strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, rozhovor pomocí návodu, neformální rozhovor, narativní rozhovor, fenomenologický rozhovor, skupinovou diskusi aj.

Pro doplnění jsem použila techniku analýzy dokumentů, která je používána v kvalitativním i kvantitativním výzkumu. Analýzou dokumentů je založena na analýze již existujícího materiálu, kdy výzkumník v procesu výzkumu již nevytváří nová data, ale pracuje s již existujícími daty (Miovský, 2006, s. 98). Dokumenty jsou podle Hendla (2008, s. 2004) data vzniklá v minulosti, pořízená někým jiným než výzkumníkem. Miovský (2004, s. 100) poznamenává, že se jedná o texty nejrůznějšího druhu, filmy, fotografie, zvukové nahrávky, stavby, nástroje a další. Já osobně budu pracovat s listinnými a internetovými dokumenty, které jsou zachyceny písmem, konkrétně s výročními zprávami a webovými stránkami a interními dokumenty organizací. Vzhledem k charakteru informantů jsem použila účelový výběr, který je založen na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno, a o tom, co lze pozorovat (Disman, 2002, s. 112). Podstatou účelového výběru je, že jsem si vybrala ty informanty/informantky, od kterých se mohu dozvědět potřebné informace.

7. 5 Výzkumný soubor

Jak jsem uvedla výše, výběr v mém výzkumném šetření byl účelový. Miovský (2006, s. 135) jej charakterizuje jako postup, kdy cíleně hledáme informanty podle určitých kritérií. Kritériem může být určená vlastnost či stav (příslušnost k určité sociální skupině). Vyhledáváme ty informanty, kteří toto kritérium splňují a jsou ochotni se zapojit do výzkumu. V mém výzkumu bylo kritériem výběru skutečnost, že informanti pracovali jako sociální pracovníci s cizinci na území Prahy. Chtěla jsem původně do výzkumu zahrnout celý Středočeský kraj, ale z časových důvodů jsem od tohoto záměru upustila. V Praze se nachází naprostá většina organizací, pracujících v oblasti integrace cizinců, proto se domnívám, že tyto budou pro můj výzkum dostatečné.

7. 6 Předvýzkum

Před samotnými rozhovory jsem provedla předvýzkum. Chtěla jsem si ověřit, zda jsem vybrala vhodné organizace a zda jsou správně formulovány otázky k rozhovorům. Se dvěma informantkami jsem probrala vytvořené otázky, zda jsou pro ně srozumitelné. Původně jsem měla v plánu provést několik telefonních interview z důvodu časové úspory, abych nemusela za informanty jezdit. Po vyzkoušení této formy jsem ale

zjistila, že mě i informantovi chyběl kontakt z očí do očí, proto jsem od tohoto záměru upustila. Tato forma mi neumožnila reagovat na neverbální komunikaci informanta.

Shrnutí kapitoly: V první kapitole metodologické části mé diplomové práce jsem seznámila čtenáře s hlavním a dílčími cíli. Čtenáři jsem osvětlila pojem operacionalizace, seznámila jsem je s výzkumnou kvalitativní strategií a s metodou polostrukturovaného rozhovoru a s analýzou dokumentů, které jsem ve výzkumném šetření použila. Popsala jsem stručně také výzkumný soubor, který tvořily/i sociální pracovnice/pracovníci organizací, pracujících s cizinci. Poslední podkapitola je věnována popisu provedeného předvýzkumu.

8 Organizace a průběh výzkumu

Tato kapitola obsahuje časový plán výzkumného šetření, zachycený v tabulce, a průběh samotného sběru dat.

8.1 Časový plán výzkumného šetření

Diplomovou práci jsem zpracovávala od října 2017 do května 2018. Jednotlivé etapy jejího zpracování ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 4 – Časový plán výzkumného šetření

Aktivita	Časové období
Zajištění materiálů pro DP	Říjen 2017
Studium materiálů pro DP	Říjen 2017 – prosinec 2017
Vypracování teoretické části DP	Listopad 2017 – leden 2018
Vypracování metodologické části DP	Leden 2018 – únor 2018
Předvýzkum	Únor 2018
Realizace výzkumného šetření	Březen 2018 – duben
Zpracování výsledků výzkumného šetření	Duben 2018 – květen 2018
Dokončení a odevzdání DP	Květen 2018

Zdroj: Vlastní

8.2 Vlastní průběh výzkumu

Abych mohla získat data, potřebná pro můj výzkum, našla jsem si seznam organizací, které splňovaly tato tři kritéria: Pracují s migranty, působí v Praze a zaměstnávají sociální pracovníky. Organizací splňujících všechna kritéria jsem našla celkem 12.

Postupně jsem volala ředitelkám/ředitelům, či jiným vedoucím pracovníkům organizací s žádostí, zda bych s jejich podřízenými, pracujícími na pozici sociální pracovník/pracovnice, nemohla udělat kvalitativní rozhovor. Poté, co mi někteří řekli, že jsou přetížení žádostmi studentů o rozhovory či dotazníky, mi poradili, ať obsah rozhovoru pošlu emailem, že mi jejich zaměstnanci alespoň odpoví písemně. Odeslala jsem tedy emaily těm vedoucím organizací, se kterými se mi nepodařilo domluvit na provedení kvalitativního rozhovoru. Celkem se mi podařilo uskutečnit 6 rozhovorů se sociálními pracovnicemi. Rozhovory proběhly buď na jejich pracovišti, nebo v cukrárně či knihovně. Dvě odmítly nahrávání, dovolily mi pouze doslovné přepsání. 4 rozhovory jsem si nahrála na mobilní telefon a postupně doslovně přepsala. Další dvě sociální

pracovnice mi odpověděly písemně na mé otázky. S nimi jsem poté telefonovala, aby mi upřesnily některé údaje. Takže se mi podařilo získat informace od 8 informantek, tedy pouze od žen.

Kvůli zachování anonymity informantek jsem každou z nich označila identifikačním údajem, podle kterého lze rozeznat jednotlivé odpovědi. Rozhodla jsem se pro jednoduché kódování, neboť vzorek není tak velký. Identita každé informantky je skryta pod zkratkou SP (sociální pracovnice) a číslem od SP1 po SP8.

Byla jsem velmi zklamaná přístupem vedoucích organizací. Nepočítala jsem s tím, že narazím na obtíže při sběru dat. Nadřízení přeposlali emaily svým podřízeným, ale odpověděly mi jen dvě sociální pracovnice. Ředitel jedné organizace, který mě poradil poslat email, vzápětí odpověděl, že nestíhají. Další zástupkyně organizace odpověděla, že se mi ozve vedoucí sociálních pracovníků. Přes opakované telefonické urgency se nikdo neozval. Sociální pracovnice z třetí organizace napsala na rovinu, že mi nevyhoví z důvodu přetížení žádostmi studentů a nedostatku času. Další ředitel organizace odepsal, že přeposílá můj email na vedoucího sociálně právního oddělení, zda je vůbec možno data poskytnout. I tento email zůstal přes telefonické urgency bez odpovědi. 4 organizace mi neodpověděly vůbec.

Protože se mi nepodařilo hned získat data z kvalitativních rozhovorů, použila jsem k získání potřebných dat písemné vyplnění dokumentu s obsahem rozhovoru, upřesněné následnými telefonickými rozhovory.

Shrnutí kapitoly: Tato kapitola popisuje časový plán výzkumného šetření a průběh výzkumu. Prostřednictvím emailu jsem oslovila vedoucí pracovníky 12 organizací s žádostí o povolení jejich podřízeným zaměstnaným na pozici sociální pracovnice provést se mnou kvalitativní rozhovor. V kapitole popisuji neočekávané problémy, které se při výzkumném šetření vyskytly, vyplývající z přetížení organizací žádostmi studentů o poskytnutí dat pro potřeby jejich kvalifikačních prací a ze zkrácených pracovních úvazků sociálních pracovníků, které jsou důvodem jejich nedostatečné kapacity, potřebné věnovat se studentům. Další příčinou překážek při sběru dat byl nezájem ze strany vedoucích pracovníků organizací.

9 Rizika a etické principy výzkumu

Každý výzkum s sebou nese rizika, která by měl mít výzkumník na paměti. Měl by též zachovávat etické principy, které zabrání fyzickému či psychickému poškození informantů. Nejdůležitější rizika i etické principy jsou obsahem této kapitoly.

V kvalitativním i kvantitativním výzkumu existuje riziko, že výzkumník špatně zvolí hlavní cíl či dílčí cíle, což povede ke zkreslení výsledků. Hrozí též riziko volby špatného výběru vzorku, kdy se může stát, že nelze předem stanovené kritérium dodržet nebo se nepodaří nalézt požadované informanty.

Rizikem také je, že informanti nemusí vypovídat pravdivě z nejrůznějších důvodů. Pokud by byly odpovědi některé/ho z nich zcela odlišné, vyřadila bych je z výzkumu. Dále si nemusím získat důvěru informantů, či se může stát, že mi některý oslovený informant neodpoví na email z důvodu nezájmu.¹⁹

Disman (2002, s. 132) k tomu navíc poznamenává, že ve výzkumu může dojít ke zkreslení z několika důvodů. Tzv. efekt morčete způsobuje, že se lidé nebudou chovat přirozeně. Zkoumané osoby budou vypovídat tak, aby se jevíly co v nejlepším světle. Výzkumný proces může v informantech vyvolat postoje, které u nich předtím neexistovaly.

Co se týče etiky, v každém výzkumu hraje důležitou roli. Výzkumník by měl zachovávat určité etické zásady. První se týká informovaného souhlasu. To znamená, že každý účastník výzkumu je předem informován o průběhu a okolnostech výzkumu a s účastí ve výzkumu souhlasí.

Od všech informantek se mi podařilo získat tzv. pasivní souhlas, kde nebylo potřeba podepisovat žádný formulář na rozdíl od aktivního souhlasu, kde tento formulář účastníci podepsat musí. Nezletilí dát informovaný souhlas nemohou. Výzkumník by neměl účastníkům zatajovat žádné informace a každý z nich má právo kdykoli ukončit účast ve výzkumu. Musí být zaručena anonymita účastníků výzkumu, jejich identita nesmí být odhalena nikomu dalšímu. S tím souvisí i otázka soukromí. Anonymita není dokonalé řešení, neboť lze některé skutečnosti poznat ze souvislostí.

Jelikož v kvalitativním výzkumu dochází občas k odhalení emočně citlivých záležitostí (rozvod, smrt, násilí), je nutno dát účastníkovi příležitost k uvolnění a vysvětlení svých

¹⁹ Což se také ve čtyřech případech stalo.

pocitů. Rozhovor se někdy podobá terapeutickému, v němž skrze svěřeni se dochází k léčebnému účinku. Proto je nutné zajistit pocit emočního bezpečí (Hendl, 2008, s. 153-154).

Rizika kvalitativního výzkumu tkví ve validitě, protože výsledky mohou být ovlivněny výzkumníkem a jeho preferencemi. Získané znalosti většinou nelze zobecnit na jinou populaci a prostředí (Hendl, 2008, s. 50), z čehož vyplývá, že výzkum nelze opakovat se stejnými výsledky, každý je neopakovatelný, při každém dalším opakování dojde výzkumník k jiným výsledkům²⁰. Kdybych tento výzkum opakovala po nějaké době, odpověděly by mi jiné informantky, či bych v reakci na případné změny týkající se cizinecké problematiky obdržela odlišné odpovědi.

Shrnutí kapitoly. Tato kapitola byla věnována rizikům a etickým principům výzkumu. Při výzkumu může dojít ke zkreslení dat z důvodů, které se vyskytují na straně výzkumníka i informanta. Výzkumník by si měl být vědom etických principů, které by měl dodržovat při každém výzkumném šetření.

²⁰ Poznámka autorky.

10 Analýza a interpretace dat

V této kapitole popíšu analýzu a interpretaci dat, které jsem získala z rozhovoru s informantkami a z dotazníků. Každému dílčímu cíli je věnována jedna kapitola. Každá podkapitola bude odpovědí na jednu dílčí otázku, ve které uvedu odpovědi informantek a z dotazníků, popř. z veřejně dostupných či interních materiálů. Interpretaci jsem doplnila doslovnými výpověďmi informantek, ponechaných v původním znění, včetně hovorových či nespisovných výrazů. Citace jsem napsala kurzívou a uvedla v uvozovkách.

„Kvalitativní analýzu je uměním zpracovat data smysluplným způsobem a nalézt v nich odpověď na položenou výzkumnou otázku“ (Hendl, 2016, s. 227). Pod kvalitativní analýzou a interpretací dat se rozumí systematické nenumerné organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, kvality a vztahy a smysluplně zachytit složitost zkoumaných jevů a případů sociálního světa. Výzkumník může při analýze něco přehlédnout, či se dopustit systematických chyb a omylů (ibid).

Analýzu dat, která jsem při výzkumu získala, jsem provedla technikou otevřeného kódování²¹. Kódováním se myslí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, nové integraci či konceptualizaci. Při něm jsou v textu lokalizována témata a následně jim přiřazováno označení. Tato témata jsou nejdříve na nízké úrovni abstrakce, později se doplňují o nové části. Otevřené kódování lze provádět různými způsoby. Lze kódovat nejen slovo po slovo, ale též podle odstavců, či celých případů a textů. Kódy jsou označení věcí (nemocnice, sběr informací, přátelství). Částí analýzy je identifikovat obecnější kategorie, jejichž jsou tyto věci součástí (instituce, pracovní aktivity, vztahy). Nelze zapomenout, že je nutné postupné navrhování stále abstraktnějších kategorií, které pomáhají navrhnout teorii (Hendl, 2016, s. 251).

10. 1 Dílčí cíl 1

Pomocí dílčího cíle 1 jsem se pokusila zjistit faktory, které přispívají k integraci cizinců. Tyto faktory jsou nejrůznější povahy. Každému faktoru byla věnována jedna výzkumná otázka. Informantky odpovídaly na 5 otázek, Na základě jejich odpovědí jsem zjistila odpověď na tento dílčí cíl.

²¹ Existuje ještě axiální a selektivní kódování (Strauss a Corbinová, in Hendl, 2012, s. 251).

Výzkumná otázka 1: Které faktory na straně cizince podle Vašeho názoru nejvíce usnadňují jeho začlenění do naší společnosti?

Odpovědi na tuto otázku lze rozdělit do několika kategorií.

Všechny informantky zmiňovaly **znalost českého jazyka**. Jak poznamenává SP2, osvojení znalosti češtiny přispívají kontakty a dobré vztahy s majoritou. *„Dobré vztahy s majoritou. Jejich navázání usnadňuje znalost češtiny. Pokud cizinec vidí, že ho Češi přijímají, mají větší motivaci k učení jazyka. Dále kontakt s majoritou ve škole, ve volném čase či zaměstnání.“* Např. SP3 odpověděla, že *„je potřebná znalost jazyka, dále profese zedníka, řidiče, protože není potřeba čeština tolik a není potřeba nostrifikace.“* SP5 také potvrdila vztah mezi pozitivním oceněním znalosti jazyka ze strany majority a motivací cizince se učit podobně jako SP2: *„Znalost češtiny. Schopnost mluvit česky považují za nejdůležitější integrační prvek. Jen málo Čechů umí či chce komunikovat v cizím jazyce. Mnozí oceňují snahu ze strany cizinců se těžký jazyk naučit. Pozitivní ocenění ze strany majority zpětně zvyšuje motivaci cizince, aby se jazyk dále učil.“* SP7 k tomu poznamenala, že osvojení českého jazyka podmiňují určité faktory, jako je věk, národnost či vzdělání. *„Záleží, kolik je člověku let. Je rozdíl, pokud to je dítě, které chodí do školy, či student, který tu češtinu slyší několik hodin denně. Senior si už tu češtinu tak neosvojí, už tak často nechodí ven jako mladí či děti. A Rus nebo Ukrajinec to má snazší, jsou to slovanské jazyky. Takový Arab nebo Vietnamec se musí mnohem víc snažit, pro něj to je těžší. A kdo má vysokou, také mu půjde učení jazyka snáz než vyučenému, nebo bez vzdělání.“*

Dalším faktorem, který přispívá k integraci cizinců, je ochota cizince se integrovat, jak uvedla SP3: *„A potom **ochota se integrovat**. Když jde žena po ulici zahalená a když se nechce integrovat, než aby utrpěla odhalením újmu. Má ukazovat svou kulturu tak, aby to bylo příjemné pro ostatní.“* SP5 k tomu dodává: *„Lidem vadí oblékání muslimek. Oni se jich bojí. Kdyby se oblékaly méně, přijali by je mezi sebe asi snadněji.“* Tato ochota k integraci ovlivňuje **předpokládaná délka pobytu v ČR**. SP4 na základě svých zkušeností vychází z faktu, že *„pokud se cizinec u nás bude chtít usadit natrvalo, bude mít větší motivaci a snahu se integrovat. Pokud sem přijede jenom kvůli tomu, aby si vydělal na lepší život ve své domovině, kam se chce později vrátit, integrace je z jeho pohledu naprosto zbytečná.“*

Další faktor, který ovlivňuje přijetí cizince českou společností, kterou ale cizinec nemůže ovlivnit, je **národnost**. Cizinci ze západních zemí jsou oblíbenější než z východních²², jak ilustrují odpovědi 2 informantek. SP5 uvádí: „*Pokud cizinec pochází ze Západu, například z Anglie, Rakouska, Ameriky, Francie, je velmi přijímán a nemá problémy. Češi jej přijmou za souseda či spolužáka svého dítěte bez výhrad.*“ Také odpověď SP8 potvrzuje, že: „*Češi Brity, Američany, Francouze, ale také Japonce preferují před Vietnamci, Ukrajinci či Rusy.*“

Zajímavý pozitivní faktor, usnadňující integraci cizinců, se nachází na straně Vietnamců. SP6 uvedla, že „*zvláště u Vietnamců podporuje integraci zejména jejich dětí snaha rodičů získat pro své děti co nejlepší vzdělání a důraz na jejich výborný školní prospěch. Velmi častým jevem je, že pracující rodiče najmou svým dětem českou chůvu, která se o dítě stará odmalička, aby se naučily český jazyk.*“

Tento fakt koresponduje s mou vlastní zkušeností. Z rozhovorů s Vietnamci, či naopak českými chůvami jsem se dozvěděla, že Vietnamky své dítě dají na celé dny, občas i noci k Češce, která se o ně stará jako o vlastní. Jedná se většinou o ženy důchodového věku, zdravotní sestřičky či učitelky. Vietnamci si je záměrně vybírají, protože předpokládají, že o jejich dítě bude co nejlépe postaráno a české vzdělané chůvy je naučí maximum toho, co samy umí. Vietnamští rodiče pracují 16-18 hodin denně v obchodě, na dítě nemají čas. A česká chůva, dětmi nazývaná „teta“ či „babička“ se o toto dítě stará a bere je všude s sebou. Dítě se stýká s jejími českými vnoučaty, s dospělými dětmi, sousedy. Nezřídka tyto vazby pokračují i v dospělosti a dítě má užší vztah s chůvou než s rodiči, kterým občas nerozumí. Česká chůva naučila dítě českým vzorcům chování, například vztahům mezi rodiči a dětmi, které jsou naprosto odlišné od vietnamských. Občas dochází k odcizení mezi rodiči a dětmi. Naopak rodiče, kteří jsou sami vychovaní českou chůvou, už se svými dětmi problémy nemají, protože sami českým kulturním vzorcům i řeči rozumí.

Výzkumní otázka č. 2: Které faktory ze strany společnosti napomáhají cizinci se do ní integrovat?

Z odpovědí informantek vyplývá, že bez vstřícnosti ze strany společnosti a tolerance je integrace pro cizince těžká. SP2 uvedla: „***Tolerantní přístup bez předsudků, solidarita a***

²² Kromě Slováků, kteří jsou nejoblíbenější (vlastní zkušenost autorky).

objektivní přístup ke každému cizinci.“ Podle SP3: „Když se chcete integrovat, lidi vám pomůžou. Tak asi **vstřícnost od lidí**“ a „co nejvíce kontaktu s vnějším světem je pro lidi důležitý.“ SP6 dodala, že: „**úcta k cizincům ze strany české společnosti a k jejich kultuře.**“

Výzkumná otázka č. 3: Která legislativní opatření podle Vašeho názoru nejvíce přispívají k integraci cizinců?

Odpovědi na tuto výzkumnou otázku lze také rozdělit do několika kategorií, zahrnující různé aspekty života cizinců, jako je vzdělávání, rodinný život, pobyt v zemi. Podle SP2 to jsou: „**Koncepční a strategické materiály na krajské i lokální úrovni, jazyková podpora ve školství, přístup k sociálním službám a k veřejnému zdravotnímu pojištění.**“ SP3 zmiňuje opatření z oblasti práce a rodinného života: „**Získání pracovního povolení, dává se lidem s mezinárodní ochranou až za půl roku. Nejlépe se člověk integruje v práci. Potom ještě sloučení funguje, má přesně popsány pravidla, jak slučujeme rodiny.**“ SP7: „**Povinná školní docházka. Děti musí chodit do škol, kde si v dětském kolektivu najdou kamarády z majority. Rodiče posléze navazují společenské kontakty v roli rodičů. Bezplatné školství v naší republice také přispívá k integraci cizinců, protože je dostupné všem dětem.**“ SP8 sdělila svůj názor: „**Podle mého názoru je to povolení k trvalému pobytu. Cizinec získává práva a povinnosti téměř srovnatelná s Čechy. Může pracovat, získává přístup do systému veřejného zdravotního pojištění.**“ Další opatření jsou politického rázu, jak zmínila SP6: „**Pomáhá přenesení integrační politiky na regionální i místní úroveň. Ministerstvo vnitra finančně podporuje obce, u nás v Praze městské části, aby si vytvořily vlastní projekty, které pomáhají integraci cizinců**“²³.“

Výzkumná otázka č. 4: Jaké služby poskytované státními institucemi či neziskovými organizacemi podle Vašeho názoru nejvíce podporují integraci cizinců do společnosti?

Na tuto výzkumnou otázku odpověděly všechny informantky shodně, kdy zmínily kromě jiných služeb **kursy českého jazyka a sociálněprávní poradenství**. Pro ilustraci

²³ Jedná se o městské části Prahy 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17 a Prahu-Libuš (MV ČR, 2017i, s. 76).

uvádím odpovědi několika informantek. SP1 odpověděla: „Podle mé zkušenosti jazykové kurzy a kurzy sociokulturní orientace, a také asistence při jednání na úřadech, školách a jiných institucích.“ Odpověď SP2: „Nejvíce bezplatné sociální a právní poradenství a kurzy češtiny“ a odpověď SP3: „Kursy češtiny a sociálně právní poradenství, protože bez znalosti zákonů si nevědí rady“ tuto skutečnost nezávisle na sebe potvrzují.

Při své návštěvě na OAMP na Chodově a v Příjímacím středisku v Ruzyni jsem si všimla, že OPU má v těchto prostorách vyčleněnou kancelář, kde poskytuje informace cizincům v několika jazycích (rusky, arabsky, vietnamsky, ukrajinsky) přímo na místě, což považuji za velmi přínosnou aktivitu této organizace.

Dalšími službami, prostřednictvím kterých lze podpořit integraci cizinců, je už výše zmíněná **asistence při jednání na úřadech a jiných institucích a interkulturní práce**, jak uvádí SP2: „... hodně prospěšná je i interkulturní práce.“ SP7 objasňuje, že: „U nás interkulturní práce, která je jednou z klíčovým aktivit Center na podporu cizinců. Pracovníci se orientují na rusky, vietnamsky, ukrajinsky a arabsky hovořící komunity. Většinou jsou pracovníci buď rodilí mluvčí, nebo jeden rodič je Čech, druhý cizinec. Tito lidé se dokážou pohybovat v obou kulturách a znají rozdíly mezi nimi. A zaměřují se na nejvíce ohrožené skupiny, což jsou ženy v domácnosti a maty malých dětí, hlavně v muslimských rodinách.“ SP5, která asistenci a podávání informací například na OAMP shledává velmi přínosným pro cizince, poznamenala: „Oni přijdou na úřad, třeba na OAMP kvůli vyřízení pobytu, ale oni kolikrát nechápou, co se po nich chce. Takže takové poradenství přímo na úřadech, na letišti, kde jim poradí člověk v jejich jazyku, je moc fajn. Nebo osobní asistence, kde cizinec má s sebou průvodce, který s ním všechno potřebné oběhá a zařídí, je důležitá. Ten člověk umí oba jazyky, náš i ten cizince, vše mu vysvětlí v mateřštině, ukáže, dovede ho, kam je potřeba.“

Další zmiňovanou službou byl **streetwork**, který mi přiblížila SP7: „Streetwork, kdy sociální pracovníci vyhledávají přímo cizince tam, kde pracují či se pohybují. Dostanou v případě zájmu rady, jak, co, kde zařídit. Nebo jim dáme i kontakty na různé neziskovky, školu pro jejich děti, kde se zaměstnat, kde je Úřad práce a tak.“

Informantky zmiňovala též **kursy sociokulturní orientace**. SP4 uvedla, že tyto kurzy „seznamují cizince s jejich právy a povinnostmi, s našimi tradicemi, se zvyky, s historií. Seznámí je též s legislativou a s politickým systémem naší země.“

Opatření ale nejsou cílena jen na cizince, ale též na pracovníky, kteří s nimi pracují, či na českou společnost. SP6 zmínila potřebnost „**vzdělávání pracovníků na OAMP, na úřadech práce, úřadech státní správy a samosprávy, příslušníků cizinecké policie. Samozřejmě i pro všechny ostatní, kteří s cizinci přicházejí pracovní do styku, jako jsou policisté, lékaři, zdravotní sestry, pedagogové a další. Měli by neustále rozvíjet své kompetence, potřebné pro danou profesi, kromě znalosti cizího jazyka například pojetí role muže a ženy v konkrétní kultuře, neverbální komunikaci, zvyky.**“ Na majoritu je zacílené opatření, jehož cílem je **informovanost** české společnosti založená na faktech, nikoli mýtech, omylech či hoaxech²⁴. SP4 uvedla, že je potřebné *“také šíření pravdivých informací mezi majoritou. Lidé se bez pravdivých informací cítí ohroženi, cizince odmítají, narůstá xenofobie, a strach. Stačí sledovat vývoj v Maďarsku.*“ SP7 zdůrazňuje také potřebnost informovanosti veřejnosti: *„Veřejnost musí mít k dispozici pravdivé a věrohodné informace o cizincích, jinak mezi nimi vzniká strach z terorismu, nedůvěra vůči cizincům, nenávisť.“*

Výzkumná otázka č. 5: Která služba, poskytovaná Vaší organizací, nejvíce napomáhá integraci cizinců a proč?

Stejně jako u předchozí výzkumné otázky, všechny respondentky zmínily **sociálně právní poradenství**. Další služby byly zmiňovány v souvislosti s tím, na jakou službu se které organizace specializovaly, či na ni měly personální kapacity. SP1: *„My jim pomáháme s **asistencí**, chybí jim často zázemí a zkušenosti, jak co vyřídit.*“ SP2: *„My poskytujeme **poradenství v oblasti vzdělávání a kursy češtiny**, aby se dokázali domluvit.“* Velmi zajímavé informace mi podala SP3: *„U nás jim poskytujeme informace, aby věděli, jak to bude s nimi vypadat. Mají možnost návštěv kamarádů a příbuzných, pokud tu nějaké mají. V pobytových střediscích v Kostelci nad Orlicí je **vyrovnávací třída**, která pomáhá dětem s češtinou. Pokud děti neumí česky, nechodí do školy, protože neznají jazyk. Je to pro ně stres, ale i pro rodiče. Ti pak mají problémy, protože je u vás povinná školní docházka. Tak děti chodí do té vyrovnávací třídy a mají menší stres i rodiče. A poskytujeme **krizovou intervenci základní**.“* SP5 tvrdí: *„Kromě mnoha služeb poskytujeme i **tlumočení** při jednání s úřady, zaměstnavateli, školami, abychom jim poskytli pomoc a podporu.“* SP6 uvedla: *„Osobní asistence a doprovody na*

²⁴ Hoax je poplašná, nebezpečná zpráva, nezakládající se na pravdě a lidé jí většinou věří, nejčastěji o Romech a uprchlících (pozn. autorky).

úřady, sociálně právní poradenství, protože neovládají dostatečně jazyk a zákony. “ SP7 sdělila: „Interkulturní práce, asistence při úřadech, kursy češtiny, tlumočení, sociálně právní poradenství. Toto vše jim ulehčí přístup k práci, bydlení, sociálním službám.“ SP8 uvedla: „Kursy češtiny, protože pokud zná cizinec jazyk, může si zjistit svá práva a povinnosti. Je nezávislý na druhých, může si sám mnoho věcí zařídit. Najde si kamarády, známé, práci. “

Shrnutí DC1: Jak se ukázalo, faktory, které podle názorů informantek přispívají k integraci cizinců do české společnosti, jsou nejrůznější povahy. Některé faktory se vyskytují na straně cizince, jiné naopak na straně společnosti. Ze strany cizince nejvíce jeho integraci podporuje znalost českého jazyka, ochota se integrovat (související s účelem a délkou pobytu u nás) a národnost. Ze strany společnosti cizincům nejvíce napomáhá vstřícnost ze strany majority, tolerance, úcta k cizincům a k jejich kultuře.

Informantky též vyjmenovaly řadu legislativních opatření, které podle jejich názoru nejvíce přispívá k integraci cizinců do společnosti. Jedná se o přístup k sociálním službám a k veřejnému zdravotnímu pojištění. Další opatřením je získání pracovního povolení či udělení povolení k trvalému pobytu, které velmi integraci cizince ulehčí. Pokud jde o rodiny, zde jim velmi pomáhá institut sloučení rodin a uzákonění povinné školní docházky. Jedna informantka zmínila i přenesení integrační politiky na nižší úroveň a finanční podporu MV pro obce, které chtějí vytvářet své projekty na podporu integrace cizinců. Ze služeb neziskových organizací či státních institucí podle informantek nejvíce cizincům při integraci napomáhají kursy českého jazyka a sociálně právní poradenství. Dále informantky zmiňovaly streetwork, asistenci při jednání na úřadech, kursy sociokulturní orientace.

Kromě těchto služeb zmínily nutnost vzdělávání pracovníků pracujících s cizinci a seznámení veřejnosti s danou problematikou prostřednictvím šíření informací. Na poslední otázku, jaká služba poskytovaná v jejich organizaci nejvíce podporuje integraci cizinců, všechny informantky odpověděly shodně – sociálně právní poradenství. Dále se v odpovědích objevila asistence při jednání na úřadech, poradenství v rámci vzdělávání, kursy češtiny, základní krizová intervence a tlumočení. Zajímavou odpovědí byla vyrovnávací třída a důraz vietnamských rodičů na vzdělání jejich dětí a najímání českých chův pro jejich děti.

10. 2 Dílčí cíl 2

Pomocí dílčího cíle 2 jsem se pokusila zjistit faktory, které jsou bariérami integrace cizinců. Tyto faktory jsou nejrůznější povahy. Každému faktoru byla věnována jedna výzkumná otázka jako u DC1. Informantky odpovídaly na 3 otázky. Na základě jejich odpovědí jsem zjistila odpověď na tento dílčí cíl.

Výzkumná otázka č. 6: Které faktory na straně cizince podle vašeho názoru nejvíce ztěžují jeho integraci do společnosti?

Na tuto otázku informantky nejčastěji jako největší překážku integrace na straně cizinců zmiňovaly **neznalost českého jazyka**. Neznalost českého jazyka má dvě příčiny. První z nich je tendence některých skupin cizinců k **izolaci** a k **vytváření uzavřených komunit**. SP2 uvedla: „*Integraci jim ztěžuje uzavření ve své komunitě a neznalost češtiny.*“ SP6 k tomu dodává: „*Tato uzavřenost se týká hlavně Vietnamců a částečně arabských komunit. U Vietnamců celé rodiny pracují pospolu, není tedy důvod se učit česky. Toto hlavně platí pro starší a časově vytižené Vietnamce z důvodu práce. Jejich děti chodí do školy, rodiče je ve vzdělávání podporují. Tyto děti poté rodičům pomáhají při jednání s úřady, tlumočí jim, vysvětlují to, čemu nerozumí starší lidé z komunity*“ Jako druhou příčinu nedostatečné znalosti jazyka je **časová vytiženost** cizinců kvůli práci, jak ilustruje výpověď SP8: „*Cizinci musí pracovat, aby se uživili. V práci bývají mnohem víc než Češi, takže na kurzy češtiny nemají čas. Proto neumí vůbec, nebo co pochytí od sousedů, spolupracovníků.*“

Zajímavou odpověď udala SP3: „*Závislosti na alkoholu, na drogách, protože nemohou pak navštěvovat kurzy a integrační aktivity.*“ SP7 zmiňuje potřebnost informovat cizince o jejich právech, povinnostech, jejichž neznalost jim značně komplikuje integraci: „*Neznalost svých práv a povinností. Cizinci kolikrát z neznalosti si zkomplikují život. Třeba ti s trvalým pobytem nevědí, že se musí přihlásit k veřejnému zdravotnímu pojištění a naskakují jim dluhy, stávají se nevědomky dlužníky. Nebo že mají právo pracovat jen tolik hodin, kolik mají ve smlouvě, a pobírat plat. Mnozí zaměstnavatelé obcházejí zákony tím, že je nutí pracovat mnoho hodin denně navíc, skoro denně a nedají jim celý plat.*“ Posledním faktorem, který může ztížit integraci cizince, je jeho **národnost**. SP5 a SP8 uvedly, že pokud cizince pochází z východních či z arabských zemí, či z Afriky, je méně přijímán než lidé ze západních vyspělých zemí či

z Ameriky. SP5 podotkla, že „ u Čechů funguje žebříček oblíbených a méně oblíbených národů. Ukrajinci, Rusové, Vietnamci, Turci, Afghánci či Afričané moc oblíbení nejsou.“

Výzkumná otázka č. 7: Které faktory na straně společnosti podle Vašeho názoru brání cizincům se do ní integrovat?

Tato výzkumná otázka měla za cíl identifikovat bariéry integrace cizinců ze strany společnosti. Problémů, se kterými se musí cizinci potýkat, je celkem dost. SP1 pro ilustraci uvedla: „**Předsudky majoritní společnosti vůči nim**“ a SP2 dodává: „**Stereotypizace, xenofobie, populismus.**“ S touto skutečností jsem se setkala osobně mezi svými známými, kteří tvrdí, že „Ukrajinci nám kradou práci a dělají nepořádek“. O Rusech tvrdí, že „ nás napadli, jsou to okupanti a mafiáni“. Vietnamci „okrádají nás na daních a pěstují drogy“. O lidech z arabského světa se říká, že „jsou to teroristi, všechny nás tu jednou povraždí.“

Jedinou výjimkou, která neuvedla žádnou bariéru integrace, byla SP3: „Ze strany české společnosti jsem nic takového nepozorovala, žádné utlačování. Já jsem Ruska a ke mně se chovali Češi hezky. Češi vnímají, kdo jsem, proč to dělám. Když se cizinec integruje, společnost ho vždycky podpoří.“²⁵

K nárůstu strachu z cizinců a nenávisti vůči nim dochází z důvodu **špatného mediálního obrazu cizinců**, ke kterému záměrně přispívají média z důvodu zvýšení sledovanosti či zvýšeného prodeje výtisků a politici svými výroky ve snaze získat voličské hlasy, jak dokládají následující výpovědi. SP4 uvedla, že „cizincům moc škodí média a politici. Okamura si na tom vystavěl svou kariéru politika. Takový volební spot Bloku proti islamizaci namířený proti migrantům mluví za vše²⁶. Anebo aktivity Konvičky.“ A zde uvádí SP8: „Lidi mají strach z terorismu. TV NOVA a jiná masmédia věnují velkou pozornost teroristickým útokům, provedených v Evropě. Toto se dobře prodává a díky vysoké sledovanosti rostou zisky.“ Cizinci se též na straně společnosti setkávají s **nenávistí a závistí** kvůli šíření lživých zpráv. SP8 dále pokračuje: „Média vykreslují migranty jako potenciální pobírače sociálních dávek, kteří dostávají měsíční

²⁵ V jejím případě k její pozitivní zkušenosti možná přispěl fakt, že byla vysokoškolsky vzdělaná a perfektně ovládala češtinu bez přízvuku.

²⁶ Viz <https://www.youtube.com/watch?v=d85sEAX3AQ>

kapesné až 21 000 Kč měsíčně²⁷. Češi jsou pak naštvaní, mají vztek, závidí jim, nenávidí je. Nechápu, proč oni musí pracovat za podstatně méně peněz, než dostávají migranti na údajných dávkách“. Tento fakt je v přímém rozporu s údajem obsaženým v interním dokumentu jedné NNO, kde se píše, že počet příjemců sociálních dávek z řad cizinců sice stoupá, ale objem vyplacených dávek mezi ně tvoří asi 1,4% objemu všech vyplacených dávek. Jen pro srovnání – cizinců je u nás asi 10% z celkového počtu obyvatel ČR, ale nepobírají 10% objemu všech dávek, jen 1,4% (pozn. autorky).

Výzkumná otázka č. 8: Existují podle Vás legislativní opatření či opatření integrační politiky, znesnadňující integraci cizinců do společnosti?

Odpovědi na tuto výzkumnou otázku lze zařadit do několika kategorií. Opatření legislativní povahy či integrační politiky, znesnadňující integraci cizinců, je celá řada. Cizinci díky tomu mají ztížený přístup k sociálním službám, na trh práce, ke zdravotní péči či k jazykovým kursům. Jak dosvědčuje výpověď SP2, cizinci mají **“omezený přístup k sociálním službám, a špatné postavení na trhu práce.“** SP 3 vysvětluje, proč zaměstnavatelé nechtějí cizince zaměstnávat: *“Pokud se neudělí azyl člověku a on pracuje, tak zaměstnavatel hradí náklady cizince domů.“* Další bariérou legislativní povahy jsou **dlouhé lhůty** o rozhodnutí o udělení azylu, dokumentované výpovědí SP3: *„Ty lhůty, mají být 180 dní, v reálu mnohem víc, i s odvoláním trvají hodně dlouho. Kdyby se lhůty zkrátily, systém by byl více účinný.“*

Další překážka, se kterou se musí cizinci vypořádat, je **nedostatečná časová a místní dostupnost jazykových kursů** a nutnost placení přípravy na jazykovou zkoušku z vlastních zdrojů, jak podotýká SP5: *„Cizincům velké potíže způsobuje fakt, že si přípravu na zkoušku z češtiny musí hradit sami. Ne vždy mají cizinci peníze, většina Ukrajinců sem přichází bez prostředků. Doufají, že si je právě získají u nás prostřednictvím zaměstnání. A nepřehlednost jazykových kurzů, Aspoň že neziskovky, Centra pro integraci cizinců nabízí kursy češtiny bezplatně a v střediscích SUZ v rámci Státního integračního programu. Ale ne každý cizinec je může navštěvovat.“* SP7 k tomu dodává: *„Ne tady v Praze, ale třeba na Moravě či v severních Čechách se ti cizinci ke kursům dostat nemohou. Bud' o nich nevědí, nebo na ně nemohou chodit kvůli práci. Kurzy probíhají třeba odpoledne, kdy cizinci pracují. Nebo pokud bydlí někde na*

²⁷ <https://www.hatefree.cz/blo/hoaxy/2220-21000>

vesnici, kurzy jsou ve větším městě, kde je buď špatné, nebo neexistuje dopravní obslužnost. Zvláštním případem i zde v Praze jsou ženy cizinky. Buď pocházejí ze zemí, kde není povoleno jim chodit samotným ven z domu. Nebo mají doma tolik povinností, že nemají na učení čas. Nebo mají malé děti, které nemá kdo hlídat. A někdy jejich rodiny či ony samy vzhledem k jejich tradiční roli ženy a matky v domácnosti považují češtinu za zbytečnou, protože za rodinu navenek vystupuje a vše zařizuje muž“. SP6 přidává i další důvody nedostatečné kapacity jazykových kursů: „Organizace dostanou dotace na jazykové kurzy, které jsou omezené. Počet účastníků kursu je limitován též počtem učeben či počtem lektorů.“ SP6 podotýká, že poptávka po kurzech převyšuje nabídku.

Velkým problémem je represivní **nastavení zákonů** vůči obětem pracovního vykořisťování, jak ilustruje výpověď SP8 : „Problém je v zákonech. Mnoho Rumunů, Ukrajinců uvěří svým krajanům, kteří je k nám nalákají na práci za výhodné peníze. Slíbí s jim, že doklady obstarají. Cizinci sem jedou na turistické vízum, pracují nelegálně. Po vypršení víza tu zůstávají a pracují. Jejich krajané jim většinou strhávají peníze za ubytování, stravu, která neodpovídá strhávané částce z platu. Pokud někde Ukrajince chytí, že tu je nelegálně, má problémy s úřady on. Ne jeho krajané, kteří jej sem nalákali a vlastně jej obelhali. Mnoho cizinců zde pobývá či pracuje nelegálně ne ze špatného úmyslu, ale protože neznají zákony a proto se spoléhají a věří svým krajanům, či dalším lidem, kteří jim poskytují špatné informace či je okrádají, zneužívají.“

Velmi palčivým problémem je omezený přístup ke **zdravotní péči**, potažmo k **systému veřejného zdravotního pojištění**. Cizinci se mohou účastnit veřejného zdravotního pojištění až po udělení trvalého pobytu anebo získáním legálního zaměstnání s odvody na veřejné zdravotní pojištění. Do té doby se musí uzavřít soukromé veřejné pojištění. Jak podotýká SP7: „Rozsah soukromého zdravotního pojištění neodpovídá rozsahu, jakým jsou kryty úhrady za zdravotní služby z veřejného zdravotního pojištění. Navíc zdravotnická zařízení či lékaři mají jiný přístup, odmítají je. Je tu velký paradox: Soukromé zdravotní pojištění je pro cizince povinné ze zákona, ale pojišťovny mají na výběr, zda cizince pojistí či nepojistí. Mohou smlouvu vypovědět, ale pojistné se nevrací a platí se předem na celou dobu pojištění. Mají mnoho výjimek, pokud cizinec trpí chronickou nemocí, například cukrovkou, epilepsií tak ho nikdo nepojistí nebo za velmi

nevýhodných podmínek. V případě těhotné ženy si ona musí zaplatit nějaký balíček pro těhotné, který ale pokryje pouze péči spojenou s porodem a nutné péče po porodu.“

Před deseti lety odletěla má známá, těhotná Kyrgyzka porodit domů, protože se zjistilo, že její dítě bude mít nějaké zdravotní problémy, které by pojištění nepokrylo. Na péči o nemocné dítě neměla prostředky. Velké problémy má nyní ruská rodina, které se narodila dvojčata předčasně. Pojišťovna péči o předčasně narozené děti nehradí, rodině narůstá denně astronomická částka dluhu za ošetřování dvojčat.²⁸

Shrnutí DC2: DC2 se zaměřil na identifikaci faktorů, ztěžujících integraci cizinců, které jsem rozdělila do tří skupin. První skupina faktorů se vyskytovala na straně cizinců. Informantky zmiňovaly neznalost českého jazyka, který může pramenit z jejich uzavřenosti a izolace, anebo z časové vytíženosti kvůli zaměstnání. Dále jmenovaly závislost na psychoaktivních látkách, neznalost jejich práv a povinností. Pokud cizinec pocházel z Afriky, východní či arabské země, mohl tento fakt být též na překážku jeho integraci.

Druhou skupinou faktorů ztěžujících integraci cizinců, pramenily z majoritní společnosti. Cizinci se nejvíce setkávali s předsudky vůči nim, se stereotypy, xenofobií a populismem. Podle informantek tyto faktory měly příčiny ve špatném mediálním obrazu o cizincích, který média v honbě za zisky a politici v honbě za voličskými hlasy servírují veřejnosti. S tím je spojená závist a nenávisť vůči cizincům, kteří mají podle jejich názoru nezasloužené výhody. Třetí skupinu překážek, s kterými se musí cizinci při své snaze o začlenění do naší společnosti vypořádat, jim postavil do cesty stát svými zákony a opatřeními integrační politiky. Cizinci mají omezený přístup k sociálním službám a špatné postavení na trhu práce. Za nejdůležitější integrační prvek, usnadňující integraci, je osvojení si jazyka majority. Kvůli nedostatečné nabídce jazykových kursů, který nereflektuje možnosti dojezdu a časové možnosti cizinců, mají někteří přístup k osvojení si češtiny ztížen.

Další zmíněnou skutečností bylo nedostatečná ochrana před pracovním vykořisťováním. V případě odhalení nelegálně pracujícího cizince je potrestán on, popřípadě firma. Hlavní organizátoři většinou zůstanou neodhaleni. Nejpálčivějším problémem je přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění. V případě pojištění u soukromé pojišťovny se

²⁸ Viz <https://www.facebook.com/daniil.khokhlov.10/posts/731019450435817>

cizinci často setkávají s diskriminujícím přístupem ze strany poskytovatelů zdravotnických služeb.

10. 3 Dílčí cíl 3

Pomocí dílčího cíle 3 jsem se pokusila zjistit, jaká opatření či služby, popřípadě rozšíření stávajících, by podle názoru sociálních pracovníků/pracovníků usnadnilo integraci cizinců. Informantky odpovídaly na 4 konkrétní otázky, na pátou otázku byla odpověď zcela na informantce. Na základě jejich odpovědí jsem zjistila odpověď na tento dílčí cíl.

Výzkumná otázka č. 9: S jakými problémy se na Vás klienti nejčastěji obracejí?

Cizinci se na sociální pracovnice s žádostí o pomoc a radu obracejí z nejrůznějších důvodů. První z nich problém se **sloučením rodiny**, a řešení není vůbec jednoduché, jak ilustrují následující výpovědi. SP1 udává: „*Obracejí se na nás s problematikou slučování rodin. Jsou to letité a často marné boje za sloučení manželů a dětí, pokud část rodiny žije třeba na Ukrajině.*“ SP5 k tomu dodává: „*Staly se případy, kdy se rodiny, které se tu integrovaly a našly si práci a české kamarády, nedostaly povolení k pobytu. Jedna matka z Ázerbajdžánu s 3 dětmi, z nichž 2 se narodily v Čechách, se musela vrátit domů, i když děti navštěvovaly školku, mluvily plynně česky a jinou kulturu než naši nepoznaly. To nebylo v jejich nejlepším zájmu*“.

Dalším důvodem, proč cizinci vyhledávají pomoc, je **nedostatek informací**. SP2 uvedla, že cizince k nim přivádí „*neznalost českého školního systému.*“ SP3 dodala, že „*problémy mají s tím, že nevědí, co je čeká.*“

Další problém cizinců zmiňuje SP4: „*S problémem zdravotního pojištění, protože pokud jsou nějak chronicky nemocní, nikdo je nepojistí, nebo draze.*“ SP6 dokreslila situaci takto: „*Pokud by si sem chtěli vzít na vízum celou rodinu, museli by uzavřít soukromé zdravotní pojištění, ale pojistné zaplatit dopředu. To obnáší několik desítek, či stovek tisíc korun. Veřejné zdravotní pojištění mohou uzavřít jen cizinci s uděleným trvalým pobytem, či zaměstnaní u české firmy. Podnikatelé, studenti, manželé/manželky či potomci cizinců mohou uzavřít jen komerční zdravotní pojištění.*“

SP4 a SP6 též zmínily **problematiku pobytového statusu**. Podle názoru SP6: „*Cizinci se v tomto ztrácejí. Není divu, i pro samotné Čechy je tato problematika nepřehledná. Azylant, uprchlík, cizinec, dlouhodobý či krátkodobý pobyt, doplňková ochrana. Toto vše jsou termíny, které jsou pro většinu lidí nejasné.*“ SP7 a SP8 ještě zmiňují problémy **s bydlením**. Podle výpovědi SP8 mají cizinci problémy s uzavřením nájemní smlouvy. „*Majitelé jim nechtějí pronajmout byt. Pokud s nimi nájemní smlouvu uzavřou, nechtějí jim povolit trvalý pobyt, nebo za to chtějí zaplatit. Dalším problémem jsou vysoké kauce nebo strach, že budou dělat nepořádek*“. Informantky též zmiňovaly problematiku **sociálních dávek**. SP5 vypověděla, že „*oni vůbec netuší, že existuje příspěvek na bydlení, příspěvek na dítě či porodné.*“ Cizinci příliš o sociální dávky nežadají možná z důvodu neznalosti jejich existence, ale „*Vietnamci o ně nežadají záměrně. Chtějí si na své potřeby vydělat vlastní prací a děti chtějí též žít bez pomoci státu*“ (SP5).²⁹

Cizinci se také potýkají s problematikou, týkající se **zaměstnání**. Cizinci se obraceli na sociální pracovníce kvůli pracovnímu vykořisťování, jak ukazují následující výpovědi informantek. SP4 vypověděla: „*Nedostali už několik měsíců výplatu, kvůli tomu se musí stěhovat k příbuzným, protože neměli na nájem.*“ SP5 dosvědčuje: „*Musí pracovat 14 hodin denně včetně víkendů a svátků, a ptali se, zda je to normální. U nich doma prý pracují méně hodin a volno mají kvůli účasti na mši.*“ SP6 podotkla: „*Nemají smlouvu, přišla kontrola, musí platit pokutu.*“ SP7 uvedla: „*Dostávají jen část výplaty, zbytek jim je strháván prý za ubytování. Nebo několik měsíců nedostanou vůbec nic.*“

K tomu mohu dodat vlastní zkušenost, že před mnoha lety přiletěla do Prahy skupinka Uzbeků na turistické vízum. Byli sem nalákáni svými krajany za práci. Uzbeki pracovali, ale peníze nedostávali, nebo jen část. Po vypršení turistického víza se museli vrátit domů a bez peněz, jinak jim hrozila deportace. Jejich zaměstnavatelé velmi dobře znali zdejší poměry a této znalosti využili ve svůj prospěch.

Výzkumná otázka č. 10: Domníváte se, že ve Vaší organizaci schází sociální služba, která by usnadnila cizincům integraci do společnosti? Jaká a proč?

Informantky shodně odpověděly, že žádná služba v jejich organizaci neschází. Ale některé zmínily, že je potřeba **rozšíření kapacity** stávajících služeb, aby byla uspokojena poptávka cizinců. Týká se to např. jazykových kurzů, či právního

²⁹ Což opět odporuje všeobecně rozšířeného úzu o zneužívání sociálních dávek cizinci.

poradenství. Většina informantek se vyjádřila pro navýšení počtu nabízených kurzů českého jazyka. SP5 zastává názor, že „je potřeba **navýšit dotace neziskovkám či jazykovým školám, které by umožnily rozšířit nabídku bezplatných kursů a adekvátně zaplatit odborníky, Týká se to především právníků, kteří si jinde mohou vydělat mnohem více.**“ Další připomínka se týkala nedostatku pracovníků, kteří, jak uvedla SP4, „v mnoha organizacích pracují jen na částečný úvazek. Je jasné, že sociální pracovník nemůže tuto agendu zvládnout.“ S tím jsou spojené i omezené hodiny pro veřejnost. Jak doplňuje SP8 : „U nás neschází žádná služba, vzhledem k potřebám klientů je složení adekvátní. Problém je, že těch služeb můžeme poskytnout méně, než by bylo potřeba.“

Výzkumná otázka č. 11: Jaké opatření legislativní povahy byste navrh/a, které by usnadnilo integraci cizinců?

Na tuto výzkumnou otázku jsem obdržela mnoho podnětných odpovědí. SP1 zmínila, že by bylo velmi žádoucí zmírnit přísné podmínky při **slučování rodin** a zkrátit lhůty rozhodování, protože toto negativně ovlivňuje život rodin a brání realizaci práva na jejich rodinný život. „*Strašně dlouho trvá, než se podaří sloučit rodinu. Průtahy jsou neúměrně dlouhé, a celá rodina trpí odloučením. Dříve, před novelou cizineckého zákona, pokud měl Čech dítě s Ukrajinkou, mohla matka požádat o přechodný pobyt rodinného příslušníka, a bylo jedno, za jakých podmínek sem přicestovala. O tento přechodný pobyt mohla dokonce žádat, i když už dostala příkaz k výjezdu. Nyní to už není možné.*“

SP2 navrhuje „*komplexní systémové řešení ze strany MŠMT, které spočívá v **zajištění výuky jazyka pro děti migrantů, odborné přípravy pedagogů a zajištění dostupnosti sociálních služeb.***“ SP3 navrhuje „*ty lhůty zkrátit, a povolení k práci vydávat hned. Lidi si tu zvyknou, a pak musí odejít. A to je asi to, co nejvíc lidi trápí.*“

Další návrhy ze strany informantek se týkaly usnadnění zaměstnávání cizinců. SP5: „*Ulehčit možnost **zaměstnávání cizinců.***“ SP6 řekla: „*Já bych jim umožnila **hned pracovat, aspoň brigádu.** Češi by viděli, že cizinci pracují a měli by k nim lepší vztah. Viděli by, že cizinci nechtějí pobírat sociální dávky, ale pracují.*“ SP4 a SP8 navrhly **snížit administrativní zátěž** zaměstnavatelů spojenou se zaměstnáváním cizinců. SP5 odpověděla: „*Uzákonila bych **zvýšení jazykové úrovně z A1 na A2 s tím, že by tyto kursy***

i přípravy na zkoušku měly být **bezplatné**, a kursy uzpůsobit časovým a místním podmínkám cizinců“.

Výzkumní otázka č. 12: Napadá Vás ještě nějaké opatření, které by cizincům při integraci pomohlo?

Odpovědi na tuto výzkumnou otázku se týkaly několika oblastí, a hodně se prolínaly s odpověďmi na předchozí otázku. Týkaly se jazykové přípravy cizinců a jejich dětí a vzdělávání profesionálů, kteří s nimi pracují. SP2 uvedla, že je užitečná *“ systémová koncepce jazykové přípravy cizinců od MŠ po VŠ včetně odpovídající profesní přípravy budoucích pedagogů.“* SP7 zastává názor, že by cizincům integraci usnadnilo *„posílení interkulturních kompetencí všech pracovníků, kteří s cizinci pracují. To znamená naučit se jednat s cizinci tak, jak jsou oni zvyklí z domova, abychom porozuměli jejich gestům, výrazům obličeje. A je nutné znát společenské normy, zvyky, způsoby komunikace. V jiných kulturách jsou jiné stravovací návyky, styl oblékání, způsoby pozdravu, pojetí fyzické blízkosti“*.

Mě před lety přivádělo do rozpaků, pokud jsem šla na ulici se svým uzbeckým přítelem a potkali jsme jeho známé z Dagestánu, Uzbekistánu či z Kazachstánu. Nepozdravili, nevšimli si mě, komunikovali pouze s ním. Až později jsem zjistila, že s cizí ženou muž nekomunikuje. Jednalo se o muže starší či z venkova. Ti z města se již ke mně chovali obvyklým způsobem.

Další příklad nedorozumění mezi příslušníky odlišných kultur jsem zažila u Vietnamců. Český zákazník se něco ptal, Vietnamec se na něj usmíval. Čech to považoval za výsměch a aroganci, mezitím co Vietnamec se usmívá, pokud nerozumí nebo si není jistý. Čím více byl Vietnamec bezradnější a usmíval se, tím více se Čech rozčiloval. Tím u Vietnamce naprosto „ztratil tvář“. Občas se mi podařilo dosáhnout toho, že se po vysvětlení Čech Vietnamci omluvil. Tyto případy byly velmi řídké. Vietnamci se cítí velmi nepříjemně, pokud jim Češi tykají. K českým obchodníkům si to nedovolí.

SP2 mou osobní zkušenost dokresluje slovy: *„Lidé mají problém komunikovat s lidmi z jiných kultur nebo s příslušníky jiných náboženství. Často vznikají konflikty a nedorozumění. Interkulturní kompetence znamenají, že umím s lidmi z těch druhých kultur nebo náboženství komunikovat.“*

Další navrhovaná opatření se týkala dostupnosti jazykových kursů, jak doporučila SP5: „Doporučila bych bezplatnou přípravu na složení jazykové zkoušky z češtiny. A **uzpůsobit** nějak **kursy** časovým možnostem pracujících migrantů a matkám s malými dětmi. Třeba kursy s hlídáním předškolních dětí během výuky, pořádané v dopoledních hodinách, kdy jsou případné starší děti ve škole.“

Cizinci, kteří přijíždí do naší země za vidinou slušného výdělku pro své rodiny a v dobré víře, že je vše legální, se velmi často stanou oběťmi vykořisťování, jak popisuje SP8: „Já bych navrhla nějaké zákony a programy na **prevenci pracovního vykořisťování**. A pokud by byl cizinec zadržen, mělo by se důkladně vyšetřit, proč je zde. Cizinci jsou hned vyhoštěni a nikdo se jimi přímo nezaobírá. Měly by být nastaveny nějaké mechanismy, aby tito dopadení cizinci, kteří porušili zákony z jejich neznalosti, byli nejdříve poučeni a bylo jim umožněno odcestovat bez jakýchkoli sankcí, Zároveň by se měla věnovat pozornost postupům, pomocí kterých by se chytily tyto „velké ryby“, které tuto nelegální pracovní migraci a následné pracovní vykořisťování organizují. Ti cizinci nic neohlásí ze strachu z policejních represí, z pomsty ze strany těchto krajanů. Mnohdy oba pochází ze stejné vesnice, takže znají jeho rodinu a blízké, kterým by mohli ublížit. Velkou úlohu zde má informování cizinců o jejich právech, o vykořisťování, o způsobech pomoci.“

SP7 se zminila o spolupráce různých zainteresovaných partnerů na integračních aktivitách: „Velmi dobře v některých případech fungují **projekty obcí a neziskovek**, které slouží k integraci cizinců. Navrhuji jejich rozšíření,“ Nelze zapomenout, že i mnozí cizinci jsou v této oblasti aktivní, jak uvedla SP8: „Cizincům, kteří zde již žijí dlouhodobě, a chtěli by pomoci s integrací druhým, bych pomohla rozjet nějakou takovou integrační aktivitu. Třeba vedení kroužku, které by navštěvovaly děti cizinců i děti české. Ty děti by mezi sebou navázaly přátelství, a třeba jejich rodiče přes ně a vzájemně by se navštěvovali. Nenásilnou formou by se obě rodiny seznamovaly s životním stylem té druhé rodiny.“

Další doporučení se týká přístupu ke zdravotní péči, potažmo přístupu do systému veřejného zdravotního pojištění, které zmiňuje SP6: „Umožnit cizincům **přístup do systému veřejného zdravotního pojištění** už po roce pobytu zde a rozšířit pojištění i na cizince, kteří jsou zaměstnání i u jiné firmy než české. Oni nakonec zaplatí víc, než ze systému vyberou. Nebo upravit zákonem činnost soukromých zdravotních pojišťoven, aby mohli cizinci platit pojistné v měsíčních splátkách. Současná úprava jim

znemožňuje pozvat sem celou rodinu. Peníze na pojištění celé jejich rodiny, které je nutné platit dopředu, v mnoha případech nemají. Cizinci musí získat jistotu, že budou ošetřeni ve stejné kvalitě jako Češi.“ SP8 podotkla, že je potřeba „více se věnovat i ženám-cizinkám z určitých komunit, které kvůli kulturním zvyklostem či vytížení péčí o děti a domácnost se nemohou účastnit kursů či jiných integračních aktivit. Jedním z faktorů je i to, že manžel je celé dny v práci, často i o víkendech, a žena je jediná, kdo může zajistit péči o děti a domácnost.“ SP4 navrhla poslední opatření: „Zlepšit mediální obraz cizinců, přinášet více pozitivních informací z běžného života, představovat odborníky z řad cizinců.“

Otázka č. 13: Chcete ještě něco dodat na závěr?

Odovědi všech informantek, které na poslední otázku odpověděly, ukazují jejich pozitivní vztah k cizincům. Je známým faktem, že přijetí cizince majoritou může do jisté míry ovlivnit on sám, jak dokládá výpověď SP3: *“Co se týká integrace, záleží na člověku, zda se chce či nechce integrovat.“*

Výpovědi dalších informantek ilustrují nezbytnost podpory cizincům při jejich snaze se začlenit do společnosti a přínos cizinců pro Evropu. SP4 udává: *„Podle mě je dobře zvládnutá integrace nezbytná, aby se předešlo situaci ve Švédsku, kde stoupla kriminalita, z některých míst vznikly „no go“ zóny, kam se bojí i policie. Ty jsou i ve Francii či třeba v Berlíně. Je tam i vysoká nezaměstnanost a cizinci končí na dně společnosti. Je jim potřeba poskytnout maximální pomoc a podporu při začlenění. Přišli ze své země, kde to důvěrně znali, do naprosto neznámého prostředí.“* SP5 konstatuje, že *„Češi vidí v cizincích veřelce, pobírače dávek, potencionální teroristy. Je třeba si uvědomit, že mohou být pro nás i přínosní. Vzhledem ke stárnutí populace ubývá obyvatelstva, takže počet cizinců bude v Evropě asi stoupat. Nahradí chybějící pracovní síly.“*

SP8 zmínila přínos cizinců pro nás: *„Takoví opovrhovaní Vietnamci, Ukrajinci či Mongolové dnes nahrazují chybějící české pracovníky v dělnických profesích.“* SP7 zastává názor, že: *„Soužití Čechů i cizinců může být přínosné pro obě strany. Je samozřejmé, že cizinci, kteří u nás chtějí pobývat, by měli být řádně prověřeni, zda nejsou nebezpeční. Na druhou stranu by česká veřejnost měla mít možnost získávat od médií a politiků pravdivé informace, než které v současnosti politici a média šíří.“*

Plně se ztotožňuji s názorem, který zastává SP8: „*Češi by si měli uvědomit, že cizinci, kteří k nám přicházejí, mnohdy zažili hrůzy války, přišli o domovy, své blízké. Nejsou všichni „vyžírači dávek“ a teroristé. Mají stejná práva jako lidské bytosti, a jejich život je už tak ztížen neznalostí jazyka, kulturními odlišnostmi. Je zbytečné vytvářet ještě větší bariéry*“.

Shrnutí DC3: Na základě odpovědí informantek na otázky týkajících se tohoto posledního DC vyplynulo, že cizinci mají mnoho problémů, se kterými se musí potýkat po příchodu do cizí země. Zmíněna byla problematika slučování rodin, nedostatek informací na straně cizinců, špatná orientace v typech pobytového statusu. Potíže jim způsobuje ztížený přístup k veřejnému sociálnímu pojištění, problémy se zaměstnáním, zejména v souvislosti s pracovním vykořisťováním a v neposlední řadě diskriminace a předsudky ze strany pronajímatelů bytů při hledání bydlení. Co se týče služeb poskytovaných v jejich organizaci, většina informantek zastává názor, že sice žádná neschází, ale že jsou poskytovány v menším rozsahu, než by odpovídalo potřebám jejich klientů, zejména jazykových kursů a právního poradenství.

Informantky navrhly mnohá opatření, napomáhajících integraci cizinců. První návrh se týká úpravy legislativy na slučování rodin. Další návrh padl ohledně výuky českého jazyka. MŠMT by mělo zajistit výuku jazyka všem dětem cizinců. Jazyková příprava ke státní zkoušce z češtiny by měla být bezplatná. Měly by být navýšeny dotace pro NNO či jazykové školy, které by mohly dobře zaplatit lektory češtiny, a zároveň navýšit kapacitu kursů. Kursy by měly být místně i časově dostupné matkám s malými dětmi, pracujícím cizincům. Zamýšlené zvýšení požadované jazykové úrovně z A1 na A2 považují všechny informantky za přínosné, neboť dosavadní úroveň k domluvení cizince např. na úřadech nestačí.

Důležité je profesní vzdělávání odborníků, pracujících s migranty. Pedagogové by měli projít odbornou přípravou, která by poskytla potřebné znalosti a dovednosti při jejich práci s dětmi cizinců. Dále je užitečné prohlubování interkulturních znalostí pracovníků.

Cizinci potřebují mít přístup k sociálním službám a k veřejnému zdravotnímu pojištění. Informantky navrhovaly zkrátit lhůty při vyřizování žádosti o azyl, povolit zaměstnávání cizinců co nejdříve, alespoň formou dohody o provedení práce („brigády“). S tím souvisí potřeba snížení neúměrné administrativní zátěže

zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají cizince. Měla by existovat účinná preventivní opatření proti pracovnímu vykořisťování cizinců. Přínosná jsou integrační opatření na komunitní úrovni, spolupráce neziskových organizací a obcí při projektech, či podpora aktivit cizinců, kteří chtějí pomoci svým krajanům při začlenění se do společnosti. Média a politici by měli šířit pravdivé informace o cizincích. Z odpovědí na poslední otázku vychází najevo, že si informantky uvědomují přínos cizinců pro naši zemi, ale i nutnost opatření integrační politiky kvůli bezpečnosti.

Zvláštní pozornost a podporu si zaslouží ženy-cizinky. Jak jsem již uvedla výše, zejména ženy z muslimské komunity jsou odkázány na svého manžela. Potřebují si osvojit český jazyk, najít si zaměstnání, aby se v případě ztráty živitele dokázaly o sebe a své děti postarat. Pokud by neznaly jazyk, naše zvyky, zákony, mohly by se dostat do neřešitelných situací. Neznalost potřeby platit za nájem a služby spojené s užíváním bytu by je mohla dostat na ulici. Pokud by své dcery neposílaly pravidelně do školy, mohly by se dostat do kolize se zákony. Další situace si jistě čtenář dokáže představit sám.

11 Návrhy opatření, přispívajících k integraci cizinců

V této poslední kapitole metodologické části mé diplomové práce, shrnu opatření, která doporučují informantky, a přidám některá svá, která by podle mého názoru mohla napomoci cizincům při jejich snaze o integraci.

11. 1 Návrhy opatření, přispívajících podle názoru informantek k integraci cizinců

Sociální pracovnice, s kterými jsem provedla kvalitativní interview, doporučily opatření či rozšíření služeb z několika oblastí.

První se týkala problematiky slučování rodin. Loni byla přijata novela Zákona o pobytu cizinců na území ČR, která cizincům slučování rodin ztížila. Informantky doporučily zmírnění podmínek, potřebných ke sloučení rodin.

Další doporučení se týkala vzdělávání cizinců a pracovníků, kteří s nimi pracují. Podle jejich názoru by mělo MŠMT zajistit systémovou koncepci jazykové přípravy dětí cizinců začínající už v mateřské škole, pokračující přes základní školu, střední až po vysoké školy. Dospělí cizinci by měli mít možnost jazykové přípravy v kursech, které odpovídají jejich časovým možnostem a zohledňují dopravní obslužnost místa, kde cizinci žijí. Z některých vesnických oblastí s mohou cizinci do města, kde probíhají jazykové kurzy, dostat obtížněji. A ne vždy mají cizinci k dispozici auto. Kapacity výše zmíněných kursů by měly být navýšeny, neboť poptávka převyšuje nabídku. Další bariérou pro některé cizince, je nutnost si platit přípravu na jazykovou zkoušku. Podle názoru informantek by měla být bezplatná, spolu s jazykovými kurzy.

S tím souvisí nutnost navýšení dotací, aby se mohla kapacitu kursů navýšit a zvýšit počet lektorů. Vyšší dotace by umožnily navýšit kapacitu i jiných služeb, poskytovaných cizincům, například právní poradenství, asistence na úradech či kursů sociokulturní orientace.

Nezanedbatelná je nutnost odborné přípravy budoucích pedagogů, kteří by se měli v průběhu studia seznámit se specifiky dětí cizinců. Odborná příprava by podle mého názoru měla být dostupná i stávajícím pedagogům v rámci jejich dalšího vzdělávání. Jim, i sociálním pracovníkům, zdravotnickému personálu, úředníkům státní správy či samosprávy, policistům a dalším profesionálům by měl zaměstnavatel umožnit účast na kursech interkulturních kompetencí a jazykových kursech. Tyto kurzy umožní všem kategoriím zaměstnanců předejít nedorozuměním, pramenícím z kulturních odlišností.

Dalším návrhem bylo zkrácení lhůt azylové procedury. Ti cizinci, kteří tento institut jen zneužívají, by se museli vrátit domů, ti s přiznaným azylem by se mohli rychleji zařadit do společnosti. Nejvíce se cizinci integrují v práci, k níž se vztahují další doporučení informantek. Ty by umožnily cizincům pracovat hned, například formou zkráceného úvazku, usnadnit vstup cizincům na trh práce a snížit administrativní zátěž zaměstnavatelů, kteří mají v úmyslu cizince zaměstnat. Tato opatření by podle mého názoru měla několik přínosů. Cizinci by měli možnost se postarat sami o sebe a své rodiny, čímž by se předešlo negativním jevům, vyplývajících z dlouhodobé nezaměstnanosti či pasivity. Většinová společnost by viděla, že cizinci mají snahu pracovat, ne čerpat sociální dávky. Cizinci bývají v zaměstnání často zneužíváni a vykořisťováni. Na tuto problematiku je nezbytné reagovat preventivními opatřeními proti pracovnímu vykořisťování cizinců. Zvláštní pozornost by měla být věnována ženám-cizinkám, kvůli jejich zranitelnosti spojenou s péčí o děti a domácnost.

Z výpovědí informantek také vyplynulo, že je nutné zabývat se negativním mediálním obrazem cizinců, způsobeným nepravdivými informacemi, které šíří média a politici. Poslední doporučení se týkala podpory opatření na komunitní úrovni, spočívající ve spolupráci obcí a neziskových organizací na projektech, které přispívají k integraci cizinců do místní komunity. Podporu si zaslouží i samotná aktivita ze strany cizinců, kteří se sami svými projekty snaží přispět k začlenění svých krajanů či jiných cizinců.

Informantky též mluvily o nedostatečném přístupu cizinců k sociálním službám a k systému veřejného zdravotního pojištění.

11. 2 Návrhy opatření, přispívajících podle mého názoru k integraci cizinců

Podle mého názoru je integrační a migrační politika České republiky od začátku nastavena velmi restriktivně. V roce 1999 byl Usnesením vlády přijat dokument Zásady koncepce integrace cizinců. Ty jsou formulovány velmi obecně a vágně. Po vstupu České republiky do Evropské Unie se mnohé změnilo k lepšímu. Příkladem je zkrácení doby na udělení trvalého pobytu z 10 let na 5 v roce 2008. Věřím, že tento trend bude pokračovat i nadále.

Cizinecká problematika je rozdělena mezi několik ministerstev, které mají mnohdy rozdílné postoje. Chybí instituce, která by podávala ucelené informace, usnadnila

cizincům orientaci v situaci, ve které se nevyznají. Informace cizincům sice podávají různé instituce, neziskové organizaci, různá ministerstva, ale tyto informace se týkají jen určité části cizinecké problematiky. Proto navrhuji vznik instituce, která by zastřešovala veškerou cizineckou problematiku.

Pracovníci takové instituce by byli jazykově vybaveni, disponovali by komplexními informacemi o migraci a integraci cizinců. Ovládali by veškeré předpisy a legislativu, která by se týkala problémů a života cizinců. Uměli by poradit při hledání bytu, při uzavření zdravotního pojištění, při jednání s policií a jiných příležitostech.

Dokážu si představit, že by vznikl bakalářský či magisterský obor na zdejším Ústavě sociální práce s názvem Sociální práce s cizinci³⁰, v rámci kterého by student získal znalosti z potřebné legislativy, integrační a migrační politiky, osvojili si interkulturní kompetence a základy exotických jazyků, například arabštiny.

Protože si velmi často Češi vytvářejí svůj – zpravidla negativní – postoj na základě informací šířených médii a politiky, je nutné šíření těchto informací zamezit. Uvědomuji si, že je toto celoevropský problém, jak ukazuje například vývoj situace v Maďarsku. Účinným, ač dlouhodobým opatřením by bylo šíření a zkvalitňování pravdivých informací o migrantech, uprchlících, migraci a integraci.

Neziskovým organizacím by umožnilo kromě dotací navýšit kapacity jejich služeb zapojení maximálně možného počtu řádně proškolených dobrovolníků, nejlépe z řad samotných zde narozených či již integrovaných cizinců, kteří by svým krajanům mohli přispět vlastními zkušenostmi. Navíc je zapojení cizinců-dobrovolníků přínosné z toho důvodu, že pocházejí ze stejného kulturního okruhu a rozumí si.

Ke zlepšení integrace cizinců přispěje také prohlubování informantkami zmíněná spolupráce mezi ministerstvy, státními institucemi, školami a neziskovými organizacemi.

³⁰ Už zde existují dvě specializace: Sociální práce ve veřejné správě a Sociální práce s osobami se sníženou soběstačností.

Shrnutí metodologické části práce

Na začátku metodologické části práce jsem seznámila čtenáře s hlavním cílem a třemi dílčími cíli. Byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Metodou sběru dat byly polostrukturované rozhovory s otevřenými otázkami a analýza dokumentů.

Výzkumný soubor tvoří 8 sociálních pracovníků, které pracují s cizinci, a interní, veřejně dostupné dokumenty a weby oslovených organizací. Při sběru dat pro potřeby své práce jsem narazila na neočekávané problémy, spočívající v neochotě organizací poskytnout potřebná data. Neochotu způsobilo několik příčin.

První příčinou byla přetíženost sociálních pracovníků. Někteří z nich byli zaměstnání na velmi krátký úvazek, takže neměli kapacitu se mi věnovat. Další příčinou byla jejich zavalení žádostmi studentů o rozhovory a dotazníky pro účely kvalifikačních prací. Třetí příčinou byly jejich špatné osobní zkušenosti se studenty, kteří občas napsali takové věci o organizaci (určitě neúmyslně), které by poškodily pověst jejich organizace.

V další části metodologické části jsem popsala předvýzkum, seznámila čtenáře s plánem a průběhem výzkumu. Každý výzkumník si musí být vědom možných rizik a znát etické principy výzkumu, o kterých jsem se také zmínila.

V závěru této kapitoly se prostřednictvím výpovědi informantek zjistily faktory, usnadňující, ztěžující či znemožňující integraci cizincům, a jaká opatření či služby, popřípadě navýšení jejich kapacity, by cizincům usnadnilo začlenit se do společnosti. V poslední, 11. kapitole, shrnuji závěry, popisují návrhy opatření či služeb podle mého názoru a názoru dotazovaných sociálních pracovníků.

Závěr

Tématem mé práce byla integrace cizinců do společnosti, které jsem specifikovala na faktory, které podporují, či naopak ztěžují, nebo přímo znemožňují integraci cizinců do společnosti. Cílem mé práce bylo identifikovat a kriticky zhodnotit faktory, které z pohledu sociálních pracovníků státních institucí a neziskových organizací, pracujících s cizinci, odporují či naopak ztěžují integraci cizinců do společnosti. Hlavní cíl byl rozdělen do tří dílčích cílů. V první kapitole teoretické části byly popsány základní pojmy, týkající se dané problematiky. Druhá kapitola seznamuje čtenáře s cizinci, kteří žijí na našem území, rozdělených podle několika charakteristik, jako je věk, národnost, pohlaví. Dále zde jsou uvedeny počty žádostí o azyl, ekonomická aktivita cizinců, jejich nelegální pobyt na území ČR. Zmínila jsem i nejdůležitější legislativu, související s cizinci. Třetí a čtvrtá kapitola podrobně popisují migraci a integraci. Pátá kapitola vysvětluje čtenářům aktivity a strukturu státních institucí a neziskových organizací, které se cizinci zabývají. Poslední, šestá kapitola teoretické části mé práce, je věnována sociální práci s cizinci.

Po shrnutí teoretické části následuje metodologická část. Ta obsahuje pět kapitol, od 7. do 11. V sedmé kapitole seznamuji čtenáře hlavními a dílčími cíli své práce a s operacionalizací dílčích cílů. Představena je též výzkumná strategie, metody, výzkumný soubor a předvýzkum. V následující kapitole pod názvem Organizace a průběh výzkumu se čtenář může dočíst, jak můj výzkum probíhal. Kromě časového plánu výzkumného šetření, zaneseného do tabulky, jsem zde popsala průběh výzkumu, počínaje oslovením ředitelů/ředitelk/vedoucích organizací a institucí, přes emailovou komunikaci po rozhovory s informantkami. "

Dále čtenáře seznamuji s nečekávanými problémy při mém výzkumu, spočívajících v přístupu nadřízených potencionálních informantů. Další kapitola upozorňuje čtenáře na možná rizika výzkumu, a etické principy, který by měl každý výzkumník dodržovat. Desátá kapitola popisuje analýzu a interpretaci dat, na jejichž základě jsem mohla zodpovědět dílčí cíle, potažmo cíl hlavní.

Pomocí kvalitativní výzkumné strategie jsem získala informace o názorech sociálních pracovníků na faktory, ovlivňující integraci cizinců, a jejich doporučení na opatření a služby, která by podle jejich názoru tuto integraci cizincům usnadnila. Z tohoto důvodu se volba výzkumné strategie ukázala jako vhodná. Výzkumné metody, jako analýza dat a kvalitativní rozhovor jako metody sběru dat se také osvědčily. Polostrukturované

rozhovory mi umožnily se věnovat se všem předem určeným tématům a získat odpovědi na výzkumné otázky, čímž jsem dosáhla vytyčených dílčích cílů. Domnívám se, že hlavní cíl práce jsem splnila.

Co se týče hodnocení výzkumných metod, s vedením rozhovorů ani s analýzou dokumentů jsem neměla žádné předchozí zkušenosti. Cítila jsem se nejistě při sestavování podkladů k rozhovorům, zda na sebe otázky logicky navazují, týkají se daného tématu a nejsou nesmyslné. Při rozhovorech s informantkami jsem cítila nervozitu. Analýza dokumentů byla pro mě složitá, ale myslím, že svůj účel v mém výzkumu splnila. Díky těmto metodám jsem získala potřebná data pro splnění hlavního cíle mé práce.

Pro mě toto byla nová zkušenost v rámci výzkumného šetření. Samotná práce mi přinesla mnoho znalostí týkající se problematiky integrace cizinců a prohloubila můj zájem o tuto problematiku, včetně předsevzetí zdokonalit se v ruském jazyce a začít se učit arabský jazyk.

Domnívám se, že tento text bude relevantní pro ty, kteří se zajímají o problematiku integrace cizinců, zejména pro sociální pracovníky, pedagogy či pro dobrovolníky. Může též napomoci politikům při rozdělování dotací, které by NNO umožnilo zaměstnat více odborníků a tím navýšit kapacitu jejich služeb.

Námětem pro další výzkum by mohlo být srovnání faktorů podporujících, ztěžujících či přímo znemožňujících integraci v různých částech republiky. Dalším námětem výzkumu může být srovnání dostupnosti služeb pro cizince žijící v různých krajích, či srovnání dostupnosti služeb ve velkých městech a na vesnicích.

Podle mého názoru vzhledem k celosvětovému vývoji bude počet cizinců, hledajících u nás nový domov stoupat, proto výzkumy, které monitorují potřeby cizinců a opatření k jejich naplnění, budou nabývat na významu. Na základě jejich výsledků lze zlepšit či navýšit kapacitu těchto opatření, která budou adekvátně reagovat na potřeby cizinců.

Seznam použité literatury

Monografie

- BARŠOVÁ, BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1.vyd.Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005. 312 s. ISBN 80-210-3875-6.
- BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Psychosociální krizová spolupráce*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 320 s. ISBN 978-80-4195-6.
- ČEPELKA, Čestmír. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006. ISBN 80-8585889-79-X.
- DLUHOŠOVÁ, Hana. Integrace cizinců v České republice. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: Multikulturní výchova v praxi*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. 280 s. ISBN 978—7367-182-2.
- DOHNALOVÁ, Eva. *Úvod do sociální práce s migranty*. Olomouc: Caritas – VOŠ sociální Olomouc, 2012, 126 s. ISBN 978-80-87623-02-2.
- DRBOHLAV, Dušan a kol. *Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, 207 s. ISBN 978-80-7419-039-1.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0.
- HAN, Petrus. *Soziologie der Migration.- Erklärungsmodelle – Fakten – Politische Konsequenzen – Perspektiven*. 2. přepr. a rozš. vyd. Stuttgart: Lucius & Lucius, 2005. ISBN 3-8282-0306-X.
- HENDL Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. 3. Vyd. Praha: Portál, 200á, 408 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
- KELLER, Jan. *Evropské rozpory ve světle migrace*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2017. 227 s. ISBN 978-80-7419-249-4.
- MATOUŠEK, Oldřich. Fenomenologický přístup. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál, 2013. 576 s. ISBN 978-80-0366-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla, eds. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN 80- 247-1362-4.

OMASTKOVÁ, Klára; WASSERBAUEROVÁ, Martina. Sociální pracovník se má zaměřit na podporu klientů-žadatelů o azyl. *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 7, č. 2, s. 19-22. ISSN 1213-6204.

PILAT, Lidija. Každý klient přihází do pobytového střediska se svým osobním příběhem. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč. 6, č. 2. S. 27-28. ISSN 1213-6204.

SKOVAJSA, Marek a spol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010. 376 s. ISBN 978-80-7367-681-0.

ŠÍSKOVÁ, Tatjana., ed. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 200 s. ISBN 80-7176-648-9.

UHEREK, Zdeněk; HONUSKOVÁ, Věra eds. *Migrace: Historie a současnost*. 1. vyd. Ostrava: Občanské sdružení Pant, 2016. 143 s. ISBN 978-80-905242-9-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 2.vyd. Praha: Portál, 2000. 444 s. ISBN 80-7178-496-6.

TRBOLA, Robert; RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, eds. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I. Integrační politika*. Brno: Barrister & Principal, 2011a. ISBN 978-80-87474-19-8.

TRBOLA, Robert; RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, eds. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR II. Role zaměstnání a vybraných institucí v procesu integrace*. Brno: Barrister & Principal, 2011b. ISBN 978-80-87474-20-4.

TROUSIL, Martin. Úloha a úskalí sociální práce s imigranty. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 7, č. 2, s. 103-114. ISSN 123-6204.

Internerové zroje

Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců. [online]. 25. 2. 2006. [Cit. 23. 12.2017]. Dostupné z: http://cizinci.cz/repository/2154/file/usneseni_2006_126_KIC.pdf

Amnesty International. *10 otázek a odpovědí migrační krize*. [online] © Amnesty International Česká republika. [Cit. 30. 12. 2017]. Dostupné z: www.amnesty.cz/migrace/migrace-myty-a-fakta?utm_source=cpc&gclid=EAIaIQobChMIjOTFgZ6y2AIVqhbTCh3Pugr2EAAyASAAEgJkYfd_BwE

BORSKÁ, Marcela. *Sociální práce s migranty I. : Role sociálního pracovníka v azylovém zařízení pro uprchlíky*. [online]. 2. 11. 2015 [cit. 20. 12. 2017]. Dostupné z <http://socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/512-socialni-prace-s-migranty-i-role-socialniho-pracovnika-v-azylovem-zarizeni-pro-uprchliky>

BURIÁNEK, Jiří. *Operacionalizace*. [online]. In: Sociologická encyklopedie. Sociologický ústav AV ČR VVI. Pos. edit.11. 12. 2017. [cit. 22. 3. 2018]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/>

ČSÚ, 2016. *Cizinci v ČR – 2016*. [online]. 12. 12. 2016, [cit. 20. 10. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-cr>

ČSÚ, 2017a. *Cizinci v ČR podle regionů soudržnosti, kraje a okresu v letech 1996 - 2016 (stav k 31. 12. 2016)* [online]. 14. 11. 2017, [cit. 25. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu

ČSÚ, 2017b. *Cizinci podle státního občanství v letech 1994-2016 (stav k 31-12. 2016)* [online]. 14. 11. 2017. [cit. 25. 12. 2017]. Dostupné na https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2008. *Azyl a uprchlictví*. [online]. 3. 11. 2008 [cit. 4. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/azyl-migrace-a-integrace-azyl.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2010. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky za rok 2010* [online]. [cit. 25. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2016.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2014. *Úkoly Ministerstva vnitra* [online]. 22. 8. 2014. [cit. 17. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017a. *Dublinský systém* [online]. 28. 8. 2017. [cit. 25. 12. 2017]. Odbor azylové a migrační politiky. <http://www.mvcr.cz/clanek/dublinsky-system.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017b. *Informační publikace pro držitele mezinárodní ochrany* [online]. 7. 3. 2017. [cit. 25. 12. 2017]. Odbor azylové a migrační <http://www.mvcr.cz/clanek/informacni-publikace-pro-drzitele-mezinarodni-ochrany.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, ©2017c. *Integrace azylantů*. [online]. [cit. 20. 11. 2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017d [online]. *Integrace cizinců na území ČR*. 17. 1. 2017. [Cit. 23. 12. 2017]. Azyl, migrace a integrace. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/integrace.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, ©2017e. *Migrace*. [online]. [cit. 4. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017. *Odbor azylové a migrační politiky 8. 9. 2017* [online]. [cit. 16. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/odbor-azylove-a-migracni-politiky.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017f. *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu 2017. Usnesení vlády ČR ze dne 9. 1. 2017 č. 11.* [online]. 17. 1. 2017. [Cit. 15. 12. 2017]. Dostupné z: www.mvcr.cz/.../postup-pri-realizaci-aktualizovane-koncepce-integrace-cizincu-ve-vzajemnem-respektu-2017-usneseni-vlady-c-11-ze-dne-9-ledna-2017.aspx cit. 2

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017g. *Průloha usnesení vlády ze dne 16. 1. 2017 č. 36* [online]. [cit. 24. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, ©2017h. *Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců.* [cit. 24. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zasady-politiky-vlady-v-oblasti-migrace-cizincu.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017i *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky za rok 2016.* [online]. 7. 6. 2017 [cit. 25. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2016.aspx>

PROUZOVÁ, Zuzana a kol. *Efektivita služeb poskytovaných neziskovými nestátními organizacemi v oblasti integrace cizinců. Výzkumná zpráva pro ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru, 2008. 154 s. [cit. 24. 1. 2018] Dostupné z https://www.mpsv.cz/files/clanky/8461/Efektivnost_sluzeb_NNO_integrace_cizincu.pdf

SUZ MV ČR ©2009-2013. *Centra na podporu integrace cizinců.* [online]. [cit. 27. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.integracnicentra.cz/>

Úmluva o právním postavení uprchlíků, [cit. 4. 1. 2018]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf>

UNABHANGIGES RATGEBERPORTAL, ©2018. *Sozialarbeit mit migranten und fluchtlingen.* [online]. [cit. 26. 1. 2018]. Dostupné z <http://www.sozialpaedagogik-fernstudium.de/migranten>

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie. *Otcovství.* [online]. posl. akt. 25. 11. 2016.[cit. 19. 1. 2018]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/>

Zákony.

Česko. Zákon č. 325/1999 ze dne 11. listopadu 1999, o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. *Sbírka zákonů ČR* [online]. 1999, částka 106/1999. [cit. 23. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325?text=o%20st%C3%A1tn%C3%ADm%20ob%C4%8Danstv%C3%AD>

Česko. Zákon č. 221/2003 ze dne 26. června 2003, o dočasné ochraně cizinců. *Sbírka zákonů ČR* [online]. 2003, částka 79/2003. [cit. 23. 3. 2018]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003221?text=Z%C3%A1kon+o+do%C4%8Dasn%C3%A9+ochran%C4%9B+cizinc%C5%AF>

Česko. Zákon č. 326/1999 ze dne 30. listopadu 1999, o pobytu cizinců na území České republiky. *Sbírka zákonů ČR* [online]. 1999, částka 106/1999. [cit.23. 3. 2018].

Dostupné z:<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-326?text=o+pobytu+cizinc%C5%AF>

Česko. Zákon č. 186/2013 ze dne 11. června 2013, o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů. *Sbírka zákonů ČR* [online]. 2013, částka 77/2013. [cit. 23. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-186>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam oslovených organizací

Příloha č. 2: Přepsaný rozhovor s informantkou SP3

Příloha č. 3: Tabulka č. 1 – Operacionalizace dílčího cíle 1

Příloha č. 4: Tabulka č. 2 – Operacionalizace dílčího cíle 2

Příloha č. 5: Tabulka č. 3 – Operacionalizace dílčího cíle 3

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Operacionalizace dílčího cíle 1

Tabulka č. 2 – Operacionalizace dílčího cíle 2

Tabulka č. 3 – Operacionalizace dílčího cíle 3

Tabulka č. 4 – Časový plán výzkumného šetření

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam oslovených organizací

Arcidiecézní charita Praha – Středisko migrace
Londýnská 44, Praha 2, 120 00
+420 224 813 418 www.charita.cz
migrace@praha.cz

CIC – Centrum pro integraci cizinců, o.p.s
Pernerova 32/10 Praha 8 186 00
1420 222 360 594 www.cicpraha.org
Info@cicpraha.org

Český helsinský výbor
Štefánikova 216/21, Praha 5, 150 00
+420 www.hel.com
lucie.rybova@helcom.cz

InBaze, z.s.
Legerova 357/50, Praha 2, 120 00
1420 739 037 353 www.inbaze.cz
info@inbaze.cz

Integrační centrum Praha, o. p. s.
Žitná 1574/51, Praha 1 110 00
+420 252 543 846 www.icpraha.com
info@icpraha.com

Farní charita Praha 14
Bolkova 34, Praha 14, 198 00
+420 730 203 254 www.praha14.charita.cz
14projekty@praha14.charita.cz

Meta o. p. s – Společnost pro příležitosti mladých migrantů
Ječná 17, Praha 2, 120 00
1420 222 521 445 www.meta-ops.cz
info@meta-ops.cz

Mezinárodní organizace pro migraci – IOM
Argentinská 38, Praha 7, 170 00
+420 233 370 160 www.iom.cz
prague@iom.int

OPU – Organizace pro pomoc uprchlíkům
Kovářská 4, Praha 9, 190 00
+ 420 739 413 983 www.opu.cz
martin.rozumek@opu.cz

Poradna pro integraci, z.s.
Opletalova 921/6 Praha1 110 00
+420 603 281 269 www.p-p-i.cz
praha@p-p-i.cz

Sdružení pro integraci a migraci o.p.s. (SIMI)
Baranova 33, Praha 3, 130 00
+420 224 224 379 www.migrace.com
poradna@refug.cz

Sedm paprsků
Spořická 328/23, Praha 8, 184 00
+420 233 544 55 www.sevenrays.cz
Vera.dousova@sevenrays.cz

SUZ MV – přijímací středisko Ruzyně
Aviatická 1017/2, Praha 6, 161 00
+420 974 883 797 www.suz.cz
oamp.ruzyne@mvcz.cz

Příloha 2: Přepsaný rozhovor s informantkou PS3

Které faktory na straně cizince podle Vašeho názoru nejvíce usnadňují jeho začlenění do naší společnosti?

To jim nejvíc usnadní znalost jazyka, profese zedníka, řidiče.

Myslíte řemeslo.

Ano, protože není potřeba čeština tolik, není potřeba nostrifikace. A potom ochota se integrovat. Když jde žena po ulici zahalená a když se nechce integrovat, než aby utrpěla odhalením újmu. Má ukazovat svou kulturu tak, aby to bylo příjemné pro ostatní.

Které faktory ze strany společnosti napomáhají cizinci se do ní integrovat?

Když se chcete integrovat, lidi vám pomůžou. Tak asi vstřícnost od lidí.

Která legislativní opatření podle Vašeho názoru nejvíce přispívají k integraci cizinců?

Získání pracovního povolení, dává se až po půl roce. Nejlépe se člověk integruje v práci. 95% lidí chce pracovat, ptají se po práci. Klidně aby se zaměstnali, nebo chtějí dobrovolnictví, aby neměli depresi z toho, že nic nedělají. Jak je zákon o azylu, tak v Zastávce a tady dostávají 30 korun kapesné, ale oni vytírají chodbu, učí druhý cizince anglicky. Potom ještě sloučení funguje, má přesně popsány pravidla, jak slučujeme rodiny. Senior, zdravotně postižený má někde rodinu, české dublinské oddělení, to je část agendy Ministerstva vnitra, která se zabývá posiláním dublinských případů, tu jeho žádost posoudí. O.K., posílejte, přijmeme ho tady. On řekne: „Mám tady syna, dceru, postarají se o mě“. Ten syn, dcera to také řekne: „Pracuji, mám matku, postarám se o ni.“ Paní v Bělé, byla pašována s jinými do Německa na práci. Měla dvě děti v Německu, nějaká žena jí volala, že chce peníze, jinak by její děti vyhodila na ulici. Ve spolupráci s německými kolegy se děti dostaly do Bělé Jezové³¹.

Oni tím vlastně zaženou nudu, zabijí čas a mají více peněz.

Ano, přesně tak.

Jaké služby poskytované státními institucemi či neziskovými organizacemi podle Vašeho názoru nejvíce pomáhají k integraci cizinců do společnosti?

Kursy češtiny a sociálně právní poradenství, protože bez znalosti zákonů si nevědí rady

Která služba, poskytovaná Vaší organizací, nejvíce napomáhá integraci cizinců a proč?

pohovor a sociální spis. Vysvětlují Vstupní sociální jim lhůty, co je čeká. Zjistíme jejich národnost, případně příbuzné v Evropě, co jí rád, jaká kuchyně, jazyky, citlivé údaje to jsou, proto je nutný souhlas. Ale souhlasí. Když jde do střediska, zpráva jde za ním. Sociální pracovník už ví, jak ho ubytovat, jaký jídlo (vegetariánský, muslimský). Je to taková drobnější integrace do střediska, každý už předem ví, jak s ním pracovat, rizika přání, co si zažil přístup k alkoholu, dají na to pozor, jinak ho zabaví. Nebo když mají psychologické problémy, mluvit s psychologem, on to tam zajistí. Kdyby se stal problém, tak budou vědět, co je to zač, kdo s ním pracoval, komunikoval. Ten sociální spis je

³¹ Viz <http://www.suz.cz/opustene-deti-bezencu-se-vratily-k-rodicum/>

skartován v případě zpětvzetí souhlasu, přístup má do něj jen sociální pracovníce, nikdo jiný,

U nás jim poskytujeme informace, aby věděli, jak to bude s nimi vypadat. Mají možnost návštěv kamarádů a příbuzných, pokud tu nějaké mají. V pobytových střediscích v Kostelci nad Orlicí je vyrovnávací třída, která pomáhá dětem s češtinou. Pokud děti neumí česky, nechodí do školy, protože neznají jazyk. Je to pro ně stres, ale i pro rodiče. Ti pak mají problémy, protože je u vás povinná školní docházka. Tak děti chodí do té vyrovnávací třídy a mají menší stres i rodiče. Pak jsou výtvarné aktivity v Zastávce, v Havířově a v Kostelci. Upletu si kobereček, a buď si ho vezmu s sebou, nebo ho můžu vystavit. Je to mé vyjádření a lidé na to mohou reagovat. A já můžu vidět, že se to nevyhodí do popelnice. Co nejvíce kontaktu s vnějším světem je pro lidi důležitý. A poskytujeme krizovou intervenci základní.

Staráme se o lidi v mezinárodním prostoru, o šdublinké případy“. Třeba požádal o české vízum, ale skončil v Německu, protože tam chce žít a Němci nám ho vrátí. Máme nahlášeno předem, že má přiletět, ale jde rovnou do Zastávky u Brna. Pokud přiletí člověk k nám, neví, co a jak, tak dostane informace základní, čaj, aby se uklidnil, připravil se na to, co bude dál. Moc těch lidí u nás není, za rok zažádá o mezinárodní ochranu 30, 35 lidí.

Které faktory na straně cizince podle Vašeho názoru nejvíce ztěžují jeho integraci do společnosti?

Závislost na alkoholu, na drogách, protože pak nemůže navštěvovat kurzy, integrační aktivity.

Které faktory na straně společnosti podle Vašeho názoru brání cizincům se do ní integrovat?

Ze strany české společnosti jsem nic takového nepozorovala, žádné utlačování. Já jsem Ruska a ke mně se chovali Češi hezky. Češi vnímají, kdo jsem, proč to dělám. Když se cizinec integruje, společnost ho vždycky podpoří.

Existují podle Vás legislativní opatření či opatření integrační politiky, znesnadňující integraci cizinců do společnosti?

Ty lhůty, mají být 180 dní, v realu mnohem víc, i s odvoláním trvají hodně dlouho. Zamítačku by brali radši za dva měsíce než za rok. Nemohou pracovat, našli by práci, chtějí pracovat. I ten Dublinský systém. Když člověk požádá o azyl v jedné zemi, chtěl by ale do jiné, protože tady je málo peněz, tak chce jít pracovat tam, aby se měl líp. Chtěl by se tam usadit a chce tam pracovat. Oni ho ale vrátí do té první země. Ne všichni žadatelé o azyl jsou chudáci, těžko říct, jak s tím bojovat, jak s tím naložit, aby to nezneužívali. Ta lhůta jim umožní pracovat, kdyby dostali zamítačku za dva měsíce, ani by sem nejeli. Kdyby se lhůty zkrátily, systém by byl více účinný.

S jakými problémy se na Vás klienti nejčastěji obracejí?

No, my řešíme ty. “ dublinské případy“. Problémy mají s tím, že nevědí, co je čeká.

Domníváte se, že ve Vaší organizaci schází sociální služba, která by usnadnila cizincům integraci do společnosti? Jaká a proč?

Podle mě ne.

Jaká opatření legislativní povahy byste navrhla, které by usnadnilo integraci cizinců?

Ty lhůty zkrátit, a povolení k práci vydávat hned. Lidi si tu zvyknou, a pak musí odejít. A to je asi to, co nejvíc lidi trápí.

Napadá Vás ještě nějaké opatření, které by cizincům při integraci pomohlo?

Ne.

Chcete ještě něco dodat na závěr?

Co se týká integrace, záleží na člověku, zda se chce či nechce integrovat.

Děkuji Vám za Váš čas. Na shledanou.

Na shledanou.

Příloha č. 3 - Tabulka 1 – Operacionalizace dílčího cíle 1

Tabulka č. 1 – Operacionalizace dílčího cíle 1

Dílčí cíl	Použitá metoda	Zdroj zjištění	Otázky
Identifikovat faktory na straně cizinců a společnosti, které usnadňují cizincům integraci do naší společnosti z pohledu sociálních pracovníků, kteří s nimi pracují.	Polostrukturovaný rozhovor	SP1	Které faktory na straně cizince podle Vašeho názoru nejvíce usnadňují jeho začlenění do naší společnosti?
		SP2	
		SP3	Které faktory ze strany společnosti napomáhají cizinci se do ní integrovat?
		SP4	
		SP5	
		SP6	
SP7	Která legislativní opatření podle Vašeho názoru nejvíce přispívají k integraci cizinců?		
SP8	Jaké služby poskytované státními institucemi či neziskovými organizacemi podle Vašeho názoru nejvíce podporují integraci cizinců do společnosti?		
Analýza dokumentů		Veřejně dostupné dokumenty	Jak se organizace staví oficiálně k otázce integrace cizinců?
		Interní dokumenty organizace	V jakém kontextu se objevuje slovo „integrace“?

Zdroj: vlastní

Příloha č. 4 – Tabulka č. 2 – Operacionalizace dílčího cíle 2

Tabulka č. 2 – Operacionalizace dílčího cíle

Dílčí cíl 2	Použitá metoda	Zdroj zjištění	Otázky
Identifikovat faktory na straně cizinců a společnosti, které brání integraci cizinců do společnosti z pohledu sociálních pracovníků.	Polostrukturovaný rozhovor	SP1	Které faktory na straně cizince podle Vašeho názoru nejvíce ztěžují jeho integraci do společnosti?
		SP2	
		SP3	
		SP4	Které faktory na straně společnosti podle Vašeho názoru brání cizincům se do ní integrovat?
		SP5	Existují podle Vás legislativní opatření či opatření integrační politiky, znesnadňující integraci cizinců do společnosti?
		SP6	
		SP7	
		SP8	

Zdroj: vlastní

Příloha č. 5 – Tabulka č. 3 - Operacionalizace dílčího cíle 3

Tabulka č. 3 – Operacionalizace dílčího cíle 3

Dílčí cíl 3	Použitá metoda	Zdroj zjištění	Otázky
Zjistit, jaká nová opatření či rozšíření kapacity stávajících by přispělo podle názoru sociálních pracovníků k integraci cizinců do společnosti.	Polostrukturovaný rozhovor	SP1	S jakými problémy se na Vás klienti nejčastěji obracejí?
		SP2	
		SP3	
		SP4	
		SP5	
		SP6	Domníváte se, že ve Vaší organizaci schází sociální služba, která by usnadnila cizincům integraci do společnosti? Jaká a proč?
		SP7	Jaké opatření legislativní povahy byste navrhl/a, které by usnadnilo integraci cizinců?
		SP8	Napadá Vás ještě nějaké opatření, které by cizincům při integraci pomohlo?
			Chcete ještě něco dodat na závěr?

Zdroj: Vlastní